

Rizika chudoby žen postižených násilím a jejich dětí

Zpráva o socio-ekonomické situaci v Rakousku

RIZIKA CHUDOBY ŽEN POSTIŽENÝCH NÁSILÍM A JEJICH DĚTÍ

© 2012, proFem, o. p. s.

Podpořeno Nadací Open Society Fund Praha v rámci programu Rovné příležitosti žen a mužů.

Překlad, redakce, grafika: Mgr. Adriena Budinová, Magdalena Špačková,
Mgr. Marie Lienau, Jitka Poláková, Bc. Soňa Hradecká
korektura: Mgr. Vendula Kadlečková

proFem, o. p. s.

Plzeňská 66, 150 00 Praha 5

tel.: 224 910 744

e-mail: info@profem.cz

www.profem.cz

Rizika chudoby žen postižených násilím a jejich dětí. Zpráva o socio-ekonomické situaci v Rakousku.

Vydala WAVE, Vídeň 2009 – v rámci programu PROGRESS EU

0. Úvod

- 0.1 Chudoba je ženského rodu
- 0.2 Základní podmínky pro život bez chudoby
- 0.3 Možnosti a perspektivy
- 0.4 Sociální vyloučení
- 0.5 Riziko chudoby – násilí na ženách
- 0.6 Genderově specifické příčiny chudoby
- 0.7 Rozsah a následky násilí na ženách a dětech
- 0.8 Rizikové skupiny
- 0.9 Zvláštní situace dětí
- 0.10 Definice jednotlivých rizikových skupin
 - 0.10.1 Migrantky
 - 0.10.2 Žadatelky o azyl
 - 0.10.3 Starší ženy
 - 0.10.4 Ženy se zdravotním hendikepem
 - 0.10.5 Ženy samoživitelky

1. Zdraví

- 1.1 Zdraví a chudoba
 - 1.2 Souvislost mezi zdravím, chudobou a násilím na ženách
 - 1.3 Situace migrantek postižených násilím
 - 1.4 Situace žen se zdravotním hendikepem postižených násilím
 - 1.5 Situace starších žen postižených násilím
 - 1.6 Doporučení
- Kazuistika

2. Vzdělání

- 2.1 Vzdělání/odborná příprava a chudoba
- 2.2 Souvislost mezi vzděláním, chudobou a násilím na ženách
- 2.3 Situace migrantek postižených násilím
- 2.4 Situace žen se zdravotním hendikepem postižených násilím
- 2.5 Situace starších žen postižených násilím
- 2.6 Doporučení

3. Příjmy

- 3.1 Příjmy a chudoba
 - 3.2 Souvislost mezi příjmy, chudobou a násilím na ženách
 - 3.3 Situace migrantek postižených násilím
 - 3.4 Situace žen se zdravotním hendikepem postižených násilím
 - 3.5 Situace starších žen postižených násilím
 - 3.6 Doporučení
- Kazuistika

4. Nedostatečné sociální dávky

- 4.1 Nedostatečné sociální dávky a chudoba
 - 4.2 Souvislost mezi nedostatečnými sociálními dávkami, chudobou a násilím na ženách
 - 4.3 Situace migrantek postižených násilím
 - 4.4 Situace žen se zdravotním hendikepem postižených násilím
 - 4.5 Situace starších žen postižených násilím
 - 4.6 Doporučení
- Kazuistika

5. Bydlení

- 5.1 Bydlení a chudoba
- 5.2 Souvislost mezi bydlením, chudobou a násilím na ženách
 - 5.2.1 Všeobecná situace ve Vídni
 - 5.2.2 Všeobecná situace v Salcburku
- 5.3 Situace migrantek postižených násilím
- 5.4 Situace žen se zdravotním hendikepem postižených násilím
- 5.5 Situace starších žen postižených násilím
- 5.6 Doporučení

6. Rozchod/rozvod

- 6.1 Rozchod/rozvod a chudoba
- 6.2 Souvislost mezi rozchodem/rozvodem, chudobou a násilím na ženách
- 6.3 Situace migrantek postižených násilím
- 6.4 Situace starších žen postižených násilím
- 6.5 Situace osamělých matek a jejich dětí
- 6.6 Doporučení

Kapitola 7 Tato kapitola nebyla do češtiny překládána, protože informace v ní obsažené se v českém prostředí značně liší.

- 7. Přihlašovací zákon a zákon o povolení k pobytu
 - 7.1 Migrace a chudoba
 - 7.2. Spojitost mezi migrací, chudobou a násilím na ženách
 - 7.3. Slučování rodin
 - 7.4. Pobytově - právní a pracovně - právní závislost na slučovatelích
 - 7.5. Zajištění obživy
 - 7.6. Zdravotní pojištění
 - 7.7. Doložení bytu

7.8. Proces prodloužení pobytu

7.9. Doporučení

Kazuistika

8. Příklady dobré praxe: Prevence chudoby v azylových domech pro ženy ve Vídni

„Násilí na ženách a matkách je stále jedním z nejzávažnějších porušování lidských práv naší doby a má dalekosáhlé důsledky. Násilí vede k ohrožení života žen a dívek, jejich rodiny a společenství jsou poškozovány. Škoda je tak páchána na celospolečenské úrovni. Ochránit ženy před násilím by mělo být nejvyšší prioritou všech zemí.“
Generální tajemník OSN Ban Ki-moon, 15. května 2009, Prohlášení k Mezinárodnímu dni rodiny¹

„Každý má právo na takový životní standard, který zajišťuje jeho rodině zdraví a pohodu, včetně obživy, ošacení, bydlení, lékařské péče a sociálních služeb, práva na bezpečí a pomoc v případech nezaměstnanosti, nemoci, invalidity, stáří či ovdovění nebo v případech jiné ztráty prostředků obživy bez vlastního zavinění.“
Všeobecná deklarace lidských práv, článek 25²

„Podle Global Gender Gap Report 2009 ekonomická participace žen v Rakousku spadla z 57. na 103. místo na světě. Rakousko je v politice rovnosti žen až na 42. místě (v roce 2008 bylo ještě na 29. místě) a mezi 27 zeměmi EU je na předposledním místě.“
Global Gender Gap Report 2009³

„Také index rozvojového programu OSN (UNDP) v roce 2009 zjistil, že životní úroveň a možnosti rozvoje žen v Rakousku jsou nesrovnatelně

horší než možnosti mužů. Podle zprávy UNDP vydělávají ženy v Rakousku zhruba o 40 % méně než muži.“
Index rozvoje lidských zdrojů OSN 2009⁴

Rovné postavení je lidským právem. Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW) rovněž stanoví, že musí být ženám v Rakousku zajištěny stejné možnosti rozvoje jako mužům. CEDAW je nejdůležitější úmluva OSN o právech žen a Rakousko ji ratifikovalo. Podle této úmluvy se musí podniknout systematické kroky k odstranění všech forem diskriminace žen ve všech oblastech života.

30 článků CEDAW upravuje všechny životní oblasti, od vzdělávání přes práci až po zdraví. Úmluva byla přijata OSN v roce 1979 a podepsána zatím 182 zeměmi.

¹ Viz <http://www.unis.unvienna.org/unis/en/pressrels/2009/unisgsm113.html> (cit. 26. 10. 2009).

² Viz <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=eng> (cit. 26. 10. 2009).

³ Global Gender Gap Report. Geneve, World Economic Forum 2009. Gender Gap Index 2009 je výsledkem spolupráce Harvard University a University of California, Berkeley.

⁴ UN Index 2009, Human Development Report Austria: http://hdrstats.undp.org/en/countries/country_fact_sheets/cty_fs_aut.html.

0. Úvod

WAVE (Women Against Violence Europe) je evropská síť ženských azylových domů a poradenských zařízení pro ženy se sídlem v Rakousku v rámci Asociace autonomních azylových domů pro ženy (AÖF). WAVE podporuje a informuje ženské organizace od roku 1994, nyní již ve 47 evropských zemích, nejrozličnějším způsobem, především však speciálními projekty k tématům: domácí násilí, ochrana před násilím a prevence násilí.

Od prosince 2007 spolupracovala WAVE se dvěma evropskými partnerskými organizacemi Oxfam GB (Velká Británie) a Lamoro (Itálie) na dvouletém projektu z programu PROGRESS podporovaném Evropskou komisí s názvem „GenderWorks - *Mainstreaming and Communicating Gender Equality in Anti Poverty and Inclusion Strategies*“. Hlavním cílem projektu bylo vyjádřit genderový a ženský pohled v otázkách chudoby a sociálního začlenění v rámci Evropské unie (EU) a na národních úrovních Rakouska, Itálie a Velké Británie. Především pak upozornit na souvislosti mezi násilím na ženách a chudobou, přispět k existujícím rakouským studiím, porovnat je a prezentovat odborné veřejnosti formou souhrnné zprávy.

WAVE vytvořila v průběhu tohoto projektu národní skupinu expertek, která se v rámci šesti workshopů intenzivně zabývala různými aspekty sociální a ekonomické situace žen postižených násilím. Současně podrobily hloubkové analýze Rakouskou zprávu o strategiích sociální ochrany a sociálního začlenění z let 2008–2010⁵, zejména co se týče

⁵ Republik Österreich: Österreichischer Bericht über Strategien für Sozialschutz und soziale Eingliederung 2008-2010, září 2008: http://www.bmsk.gv.at/cms/site/attachments/4/4/0/CH0121/CMS1222677019004/strategiebericht_de_utsch_0309081.pdf (cit. 15. 10. 2009; text v němčině).

hlavního tématu chudoby a násilí na ženách. WAVE, díky své pozici v Asociaci autonomních rakouských ženských azylových domů, je nepřímo členem Rakouské sítě organizací proti chudobě.

Předběžné výsledky ze všech tří partnerských zemí byly představeny u příležitosti setkání „International Practice Exchange“ (Mezinárodní výměna praxe). Během konference WAVE konané 24.–26. září 2009 ve Vídni byl uspořádán speciální workshop na téma: „Secure social-economic rights of women survivors of violence, especially for migrant women“ – „Zajištění sociálně-ekonomických práv žen postižených násilím, zejména migrantek“. Na přání organizace Lamoro a Oxfam byla na setkání International Practice Exchange přizvána dlouhodobá partnerská organizace WAVE, ženský azylový dům z Bozenu (Itálie) s názvem „Casa delle donne“, aby podpořil začlenění hlavních aspektů souvisejících s chudobou a násilím na ženách v Itálii. V plánu byl také „Stakeholder Learning Seminar“ – „Vzdělávací seminář pro zájemce“, který se však z časových důvodů neuskutečnil.

Děkujeme všem členkám skupiny expertek za jejich odbornou podporu, zejména pak: Birgit Thaler-Haag (Frauenhaus Salzburg), Michaele Moser (Armutskonferenz), Mariji Binder (Interventionsstelle gegen Gewalt in Wien), Irmě Lechner (Wiener Frauenhäuser), Andree Brem (Wiener Frauenhäuser), Christině Matschi (Wiener Frauenhäuser), Angele Ivezić (Beratungsstelle für Migrantinnen Wien) a Anneliese Erdemgil-Brandstätter (Niederösterreichisches Schulungsprojekt „Gewalt gegen Frauen – Die Bedeutung des Gesundheitswesens“). Na tomto místě bychom chtěly, mimo jiné, poděkovat také Terese Lugstein (make it - Büro für Mädchenförderung des Landes Salzburg) za neocenitelnou pomoc s tématem ženy se zdravotním hendikepem a Anny Knapp (Verein

Asylkoordination in Wien), která velmi rychle přispěla do kapitoly k tématu azylu.⁶

Tato zpráva shrnuje výsledky práce expertní skupiny. Skládá se ze sedmi kapitol, které odpovídají z velké části nejdůležitějším životním oblastem. S ohledem na složitost tématu není možné zabývat se podrobně všemi aspekty, které jsou nebo by mohly být v této souvislosti zajímavé. Proto netvrdíme, že tato zpráva je vyčerpávající. Přesto, dle našeho názoru, má smysl podat obecný přehled problematiky, byť neúplný.

Druhá část úvodní kapitoly poskytuje detailní pohled do obecného rámce násilí a chudoby, s cílem ukázat, jak silně se tato témata navzájem ovlivňují. To by nebylo možné bez podrobnější definice pojmu chudoba a bez popisu rizikových skupin důležitých pro tuto zprávu (migrantky, starší ženy, ženy se zdravotním hendikepem a samoživitelky). Poslední část tvoří krátká analýza souvislostí jednotlivých oblastí, v nichž se často objevují nedostatky způsobené chudobou (zdraví, vzdělání, příjem, nedostatečné sociální dávky, bydlení a rozchody).

Následující kapitoly se snaží o detailnější rozpracování jednotlivých rizik, která se v kontextu chudoby a násilí na ženách vyskytují nejčastěji. Účelem je ukázat, jak silně se spouštěče chudoby vzájemně posilují a jak těžko postižené ženy nacházejí cestu z této náročné životní situace. Oblast migrace, kterou popisuje kapitola 7, popisuje chudobu jako faktor, kde je v sázce existence člověka.

Je zjevné, že rakouské zákonodárství, i přes několik novelizací, nesplňuje obecné (a zatím ani světové) normy přístupu k migrantkám/-ům na základě respektu a lidské důstojnosti. Chceme

proto také podrobně ukázat, jaká zákonná opatření situaci násilím ohrožených migrantek obzvláště ztěžují.

Čtyři různé životní příběhy žen, které mají zkušenost s násilím, tuto problematiku ještě více přibližují a ukazují její propojení s aspektem chudoby a zdravotním hendikepem žen. Jména jsou smyšlená, ale jde o skutečné životní příběhy žen z azylových domů a intervenčních center.

Na závěr popíšeme širokou nabídku služeb ženských azylových domů se zaměřením na boj proti chudobě. Příklady dobré praxe vídeňských ženských azylových domů ukazují, že boj proti chudobě je nutný na všech úrovních, bohužel však často zůstává bez ohlasu široké veřejnosti a politických rozhodnutí.

Rok 2010 byl Evropským rokem boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Proto považujeme za nutné zkoumat témata, která jsou prezentovaná v této zprávě. A doufáme, že to bude důležitý příspěvek, který do debat o chudobě trvale začlení aspekt násilí na ženách.

⁶ V originále nebyla poznámka uvedena.

0.1 Chudoba je ženského rodu

K pochopení souvislostí mezi násilím na ženách a chudobou je nutné vysvětlit pojmy *chudoba* a *násilí*, stejně jako jejich dopady na různé životní oblasti. To se pokusíme přiblížit pomocí faktů, čísel a studií, a také na základě příkladů z praxe. Ne všechny ženy postižené násilím jsou také od počátku postižené chudobou, násilí se vyskytuje ve všech společenských vrstvách. Násilí, a zvláště dlouholeté násilné vztahy zvyšují riziko postižení chudobou. Násilí může ženy a jejich děti uvrhnout do chudoby a sociálního vyloučení. Proč tomu tak je, chceme přiblížit v následujících kapitolách.

Chudoba je ženského rodu, na to se poukazuje mnoho let a stalo se to již frází. Expertky na teorii feminismu pojmenovávají tento proces 'sloganizací', a označují tím pokus dostat feministické přístupy a požadavky do politického zájmu a zahrnout je do institucionalizovaných oblastí politiky. 'Sloganizace' jde ruku v ruce se zjednodušováním a zprávy předávané tímto způsobem jsou téměř vždy pravdou i nepravdou, důležité i nebezpečné.⁷ Na jedné straně nelze opomenout, že všude na světě jsou ženy, ve srovnání s muži, častěji a silněji postiženy chudobou. Na druhé straně je ale často odvozený závěr „žena = chudá“ stejně nebezpečný. Navíc to posiluje stávající genderové stereotypy.

Jedním z velkých problémů v diskuzi o chudobě je definice chudoby jako takové, což je významné pro měření chudoby a její viditelnost a současně určuje její rozsah. Na evropské úrovni se v současných debatách rozlišují dvě formy chudoby: o absolutní nebo extrémní chudobě se mluví tehdy, jestliže lidé si nejsou schopni zajistit své

základní životní potřeby, jako je jídlo, bydlení, oblečení nebo základní zdravotní péče. Tento druh chudoby obvykle popisuje situace v rozvojových zemích nebo určité skupiny obyvatel v Evropě, jako jsou bezdomovci, Romové či Sinti.

Ve většině evropských zemí je ale chudoba chápána ve smyslu druhé formy, tzv. relativní chudoby. Lidé jsou postiženi relativní chudobou, jestliže se v dané společnosti těžko dostávají na životní standard, který je všeobecně nastavený: „Lidé považují za chudobu, pokud jejich příjem a celkové finanční možnosti jsou natolik nedostačující, že jim znemožňují žít na takové životní úrovni, která je v dané společnosti všeobecně vnímaná za přijatelnou. Chudoba je příčinou řady znevýhodnění jako např. nezaměstnanosti, nízkého příjmu, špatných bytových podmínek, nedostačující zdravotní péče, je překážkou k přístupu k celoživotnímu vzdělávání, kultuře, sportu a odpočinku. Lidé postižení chudobou jsou často vyloučeni a přehlíženi v účasti na různých aktivitách (ekonomické, sociální, kulturní), které jsou pro ostatní lidi obvyklé a normální. Jejich přístup k základním právům je tak omezen.“⁸ Tato definice chudoby neznamena pouze, že chudoba je v každé zemi různá, v závislosti na panujícím životním standardu, nýbrž také ukazuje, že se chudoba nedá určit pouze podle příjmové situace a ekonomických kritérií. Jde tu o více než o materiální zdroje.

⁷ Viz Cornwall – Harrison – Whitehead: *Feminisms in Development: Contradictions, Contestations and Challenges*. London, 2007, s. 4.

⁸ European Commission and Council: *Joint Report on Social Inclusion (7101/04)*. 2004. (Evropská komise a Rada: *Společná zpráva o sociálním začlenění (7101/04)*. 2004).

Z tohoto důvodu se píše ve 2. rakouské zprávě o chudobě a bohatství, že pojem chudoby vzhledem ke své složitosti lze jen těžko všeobecně definovat.⁹ Jednodušší je pojmové rozlišení mezi jednotlivými oblastmi chudoby: deprivace začíná tam, kde nedostatek finančních zdrojů postihuje určité životní situace. O primární diskriminaci lze mluvit tehdy, kdy si dotyčné osoby nemohou dovolit základní životní potřeby. Sekundární diskriminací je míněna nucená rezignace na zboží a potřeby považované za žádoucí. Zjevná chudoba nastává, když má člověk nízké příjmy, a navíc je deprivován. Sociální vyloučení se ale nemusí nutně objevovat spolu s finanční diskriminací.

Druhá zpráva o chudobě a bohatství poukazuje na to, že stejně tak neexistuje přesná definice bohatství.¹⁰ O to více je alarmující, že v Rakousku žije asi 1 milion domácností s příjmy pod hranicí chudoby¹¹, přestože bohatství Rakouska narůstá¹². To není náhoda, ale následek daňového zvýhodnění pro příjmy z investic a majetku. Existuje tedy jednoznačná souvislost mezi chudobou a bohatstvím, a odpovědná daňová politika by mohla ohrožení chudobou¹³ rychle a

⁹ ÖGPP: 2. Armuts- und Reichtumsbericht 2008, s. 5n.

¹⁰ Tamtéž, s. 10.

¹¹ Problém zjednodušeného hodnocení chudoby na základě situace příjmů celé domácnosti bude popsán podrobněji níže.

¹² Tamtéž, s. 149.

¹³ Definice dle statistik Austria: Každá osoba, jejíž roční příjem je nižší než stanovených mezních 60 % mediánu (= hranice rizika chudoby), je považován za chudou osobu. V roce 2008 byl medián 19 011 EUR: hranicí rizika chudoby tedy bylo 11 406 EUR pro domácnost o jedné osobě, což odpovídá přibližně 950 EUR měsíčně. Viz

http://www.statistik.at/web_de/statistiken/soziales/armut_und_soziale_eingliederung/index.html.

efektivně dostat pod kontrolu. Dvě miliardy eur, tedy přibližně 0,8 % HDP, by postačily k ukončení strukturální chudoby.¹⁴

0.2 Základní předpoklady pro život bez chudoby

Jak zdůrazňuje ve svých studiích i americká filozofka Martha Nussbaum, v otázce odstranění (nejen) ženské chudoby se nejedná pouze o to, co ženy/lidé *mají*, ale především o to, co ženy/lidé *dělají nebo dělat mohou*. Jinými slovy, jedná se o základní otázku možností seberealizace. Tedy v dnešní politice tolik zmiňované rovné příležitosti, které mají zajistit stejné výchozí podmínky, ale bez převzetí zodpovědnosti za další vývoj, a už vůbec ne za případné následky. Filozofka Nussbaum jmenuje aspekty života, kterých se tyto příležitosti týkají a jsou chápány jako předpoklady pro dobrý život: tělesná integrita a zdraví, schopnost seberealizace, psychické a emocionální zdraví, svoboda vyjádření (kulturního, náboženského a politického), schopnost umět si vytvořit konkrétní představy o vlastním životě, schopnost vytvářet sociální vztahy s ostatními, participovat na politických rozhodováních, spolurozhodovat o pracovních a majetkových poměrech a v neposlední řadě mít dostatek času pro odpočinek. Prostředí bez násilí je předpokladem pro vlastní seberealizaci a prožití násilí postižené ženy velmi omezuje.

¹⁴ ÖGPP, s. 152.

0.3 Možnosti a perspektivy

Stejně jako na chudobu lze i na bohatství nahlížet z více úhlů pohledu: pojem bohatství nepopisuje pouze materiální a peněžní zdroje, které má člověk k dispozici. To odráží spíše možnost vést svobodný a nezávislý život a realizovat různé možnosti. V této souvislosti je však třeba vzít v úvahu interakce, ke kterým ve výsledku dochází a jsou viditelné spíše tam, kde jsou tyto možnosti a schopnosti omezené, než kde je tomu naopak.

Chudoba znamená, že není možné reálně dosáhnout svých vlastních představ a snů o životě. V bohatých peněžních ekonomikách, k nimž je možné Rakousko počítat, je chudoba co do příjmů hlavním důvodem pro nedostatek příležitostí. Analýzy příjmů však pro popsání reálné situace nestačí. Samotný příjem nevypovídá nutně o skutečném stavu, jelikož podporu sociálních sítí nebo sociální dávky v naturáliích nelze odhadnout, stejně jako neefektivní vedení domácnosti nelze vyčíslit. Schopnost nakládat s penězi, a rozvíjet tak i své možnosti, je dána osobními, sociálními a společenskými faktory, které se vzájemně ovlivňují. Například věk, pohlaví, vzdělání a zdraví, či naopak handicap mají stejný vliv na možnost přístupu na pracovní trh, ke vzdělání a zdravotní péči, stejně jako k možnosti vyjádřit své zájmy politickou cestou. Vyloučení a privilegovanost se ukazují být komplexními společenskými procesy, které sice přesahují monetární zdrojovou definici chudoby a bohatství, ale v praxi jsou často na sebe velmi úzce vázány. Chceme-li zabránit chudobě, je nutná základní míra sociálních šancí, které musí umožňovat stejný přístup k institucím. Je třeba překonat nedostatky v této oblasti, aby si i lidé,

kteří jsou finančně znevýhodněni, mohli uvědomit rovné příležitosti a možnosti.¹⁵

0.4 Sociální vyloučení

Důležitá otázka pro uskutečnění těchto rovných příležitostí k seberealizaci je samozřejmě otázka rozdělení zdrojů. A stejně rozhodující jsou faktory jako dočasná chudoba, uznání (respekt), možnosti kulturní a politické participace, možnost vlivu, vlastní zastupování a výklad pravomoci. Sociálním vyloučením, dnes módním označením, které se hojně používá, se rozumí proces, který odsouvá lidi na okraj společnosti, odpírá jim přístup ke zdrojům a možnostem, ale také k hlavním aspektům společenského života a vyvolává v lidech pocit bezvýznamnosti, bezmoci a vyloučení.¹⁶

Chudobu, v celé šíři a komplexnosti pojmu, není možné redukovat pouze na definici z ekonomického pohledu. K pochopení tohoto obsáhlého jevu je třeba vzít v úvahu další ukazatele jako například míru nezávislosti a samostatnosti, míru nezaměstnanosti, přístup k zdravotnickým, vzdělávacím a všem ostatním veřejným zařízením, jakož i počet lidí, kteří čelí nedostatečným bytovým podmínkám.¹⁷

¹⁵ ÖGPP: 2. Armuts- und Reichtumsbericht. Wien, s. 118:

http://www.politikberatung.or.at/typo3/fileadmin/02_Studien/5_armut/armutundreichtum2008.pdf.

(cit. 16. 10., 2009; text v němčině; všechny citace z německých textů přeložila Susanne Ofner.

¹⁶ EAPN Social Inclusion Working Group – Hugh Frazer: Poverty and Inequality in the EU. Brussels, 2009, s. 2.

¹⁷ Viz Dimmel – Heitzmann – Schenk: Handbuch Armut in Österreich. Wien, 2008.

0.5 Rizika chudoby a násilí na ženách

Tato zpráva se zaměřuje na situaci skupiny lidí, která se zdá být na okraji zájmu, přestože je vystavena obzvláště velkému riziku chudoby: jsou to ženy postižené násilím a jejich děti. Tyto ženy současně patří do více rizikových skupin a jsou vystaveny obzvláště velkému zatížení. Tyto ženy jsou ze všech společenských a sociálních vrstev, ve všech zemích světa. V Rakousku je jedna z pěti žen postižena násilím, které na ní spáchal její (bývalý) partner. Patří sem i migrantky, starší ženy, ženy se zdravotním hendikepem – tedy ženy z obzvláště ohrožených skupin obětí. Odchod z násilného vztahu znamená pro mnohé z nich začátek života jako osamělého rodiče (samoživitelka) a to je skupina s nejvyšším rizikem chudoby (34 %).¹⁸ Řada žen ztratí rozchodem nebo rozvodem své ekonomické zázemí, sociální kontakty a právní základ pro legální pobyt v zemi.

Pojem sociálního vyloučení se objevuje v souvislosti s chudobou a ženami zcela jasně. Samotná skutečnost, že chybí spolehlivé údaje o chudobě žen, je výrazným projevem vyloučení. Kromě nedostatečných údajů o ženské chudobě je třeba zmínit, že všechny zveřejněné statistiky týkající se chudoby jednotlivců jsou velmi sporně odvozeny od stejné možnosti přístupu k příjmu, který je rovnoměrně rozdělen mezi všechny členy domácnosti. Výsledky získané tímto způsobem nemusí odrážet aktuální situaci a mohou zakrývat skutečnost, že ženy, jejichž příjem je obecně nižší, často mají přímou odpovědnost za děti nebo jiné závislé osoby. Proto má smysl přistupovat k tomuto citlivému tématu více způsoby.

¹⁸ Tamtéž, s. 11.

Z jedné publikace rakouského Ministerstva pro ženy¹⁹ například vyplývá, že podle současných šetření lze dokázat vyšší riziko chudoby u žen, nikoli však výrazným genderově podmíněným rozdílem: oproti 13 % ohrožení chudobou u žen stojí 11 % ohrožení u mužů. Avšak při detailnějším pohledu na výsledky lze najít značné disproporce: Samostatně žijící žena je ohrožena chudobou ve 23 %, ve srovnání k 14 % ohrožení osamělých mužů. Obzvláště silně ohroženy chudobou jsou samostatně žijící důchodkyně, a to až ve 25 %.²⁰ Nedávné průzkumy odhalily podobnou situaci v celé Evropě.²¹

Přesto v současné Evropě chybí zejména aktivistky/-é, kteří by podporovali studie k rozdělování finančních prostředků. A tak zde můžeme pouze poznamenat, že v současnosti lze v Rakousku označit 234 000 žen (6 %) jako výrazně chudé, a zřejmě více než půl milionu žen jako chudobou ohrožených.²²

0.6 Genderově podmíněné příčiny chudoby

Navzdory nedostatečným údajům není pochyb o tom, že chudoba více ohrožuje ženy než muže. Stejně tak nelze zpochybňovat, že existují genderově specifické důvody pro ženskou chudobu, která má genderově specifické důsledky. Komplexní síť patriarchálních mocenských struktur a symbolický řád, který jde ruku v ruce se

¹⁹ Statistik Austria: Frauen und Männer in Österreich. Statistische Analysen zu geschlechtsspezifischen Unterschieden. Wien, 2007, s. 51.

²⁰ Shodně s druhou zprávou o chudobě a bohatství v Rakousku je stejně vysoká – 28 %. ÖGPP, s. 124.

²¹ Statistik Austria: Einkommen, Armut und Lebensbedingungen. Ergebnisse aus EU-SILC 2007, 2009, s. 16.

²² Tisková zpráva sítě Proti chudobě u příležitosti Mezinárodního dne žen, 6. března 2009 (Press release by the Austrian Anti-poverty Network on the occasion of International Women's Day): http://www.armutskonferenz.at/Frauentag09_Presseaussendung.pdf (cit. 15. 10. 2009; text v němčině).

sociálně-ekonomickou diskriminací žen, lze analyzovat a chápat nejen jako hlubší důvod pro postižení a ohrožení chudobou, nýbrž také souvisle se všemi životními oblastmi, které jsou tradičně přisuzovány ženám. Důležitým důvodem pro vyšší postižení a ohrožení chudobou je totiž jejich neplacené převzetí pečovatelských úloh, které není ekonomicky započítáváno. A tam, kde se ženám daří se od tohoto „osvobodit“, je práce, i s chudobou, převedena na jiné ženy, většinou migrantky. Pohlaví jako takové není tak směrodatné, důležité je převzetí určitých s ním spojených rolí a činností.

Patří sem i nižší odměna v oblastech, které platí na pracovním trhu za „ženské práce“. Tato diskriminace je ještě zesílena sociálními dávkami, které se odvozují podle předchozího výdělku. Studie sice dokládají, že ženy neúměrně profitují ze sociálních dávek, současně tím ale problém ani zdaleka nemizí, naopak: kdo vydělával málo, dostává nízkou podporu v nezaměstnanosti, kdo měl jedno či více nestabilních zaměstnání, bude vždy z finančního hlediska znevýhodněn.

Nedostatek míst ve školkách a jeslích, především pro děti pod 3 roky, ztěžuje ženám vstup do zaměstnání. Návrat po rodičovské dovolené vede většinou k nižšímu výdělku a příjem zůstává nízký. Nerovnoměrné odměňování za stejnou práci je v málo zemích Evropy tak výrazné jako v Rakousku.²³ Zjistit, jak je skutečně vysoký genderový rozdíl platů v jednotlivých firmách a podnicích, se pokusila ministryně Gabriela Heinisch-Hosek zveřejněním platů v rámci Národního akčního plánu k rovnosti žen a mužů.²⁴

²³ Viz Sabine Pirklbauer: Frauen verdienen mehr. Kurzlehtag für Equal Pay AkteurInnen: <http://www.frauen.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=34004> (text v němčině).

²⁴ Nationaler Aktionsplan „Gleichstellung von Frauen und Männern am Arbeitsmarkt“, viz <http://www.frauen.bka.gv.at/site/6746/default.aspx> (cit. 24. 10. 2009, text v němčině).

V konzervativních sociálních systémech stále ještě dominuje patriarchální představa muže jako živitele. Tento pohled je největší překážkou v prevenci a boji proti ženské chudobě. Ale ani tam, kde už jsou ženy jako „živitelky“ uznávány, nejsou vždy zaručeny slibnější výhledy. V rozvojové politice posledních let a programech zaměřených na boj proti chudobě bylo uznáno, že žena hraje důležitou úlohu, a propagují se investice do práce žen se slogany typu „investování do ženy znamená investování do celého národa“. Programy podpory práce a systémy mikroúvěrů pro malé a střední podnikání žen jsou stále populárnější, ale bohužel u hlavních otázek přerozdělování práce, příjmů a moci to nic zásadního nemění. „Chudé“ ženy se staly pro politiky nositelkami naděje pro ekonomické oživení, ale na patriarchálním a neoliberálním systému nezměnily nic. Jestliže se má proti ženské chudobě, stejně jako proti chudobě mužů a dětí, efektivně bojovat, je nutné prověřit ekonomické a politické struktury a následně spustit radikální změny.

0.7 Rozsah a následky násilí na ženách a jejich dětech

Násilí na ženách je dnes jedním z celosvětově nejčastějších a nejzávažnějších porušování lidských práv. Různé národní a mezinárodní studie ukazují, že 20–25 % všech dotázaných žen zažilo ve svém dospělém životě fyzické násilí a 10 % všech žen sexuální násilí ze strany svého partnera. Pokud vezmeme v úvahu všechny formy násilí, pak má podle šetření Rady Evropy z roku 2006²⁵ celkem

²⁵ Rada Evropy: boj proti násilí na ženách. Kontrolní studie opatření a kroků v členských státech Rady Evropy, sepsaná Carol Hagemann-White, s pomocí Judith Katenbrink a Heike Rabe z univerzity Osnabrück, za rovnost pohlaví, divize proti obchodování s lidmi. Ředitelství lidských práv a právních záležitostí. Strasbourg 2006. (Council of Europe: Combating Violence against women. Stocktaking study on the measures and actions taken in Council of Europe member States, prepared by Carol Hagemann-

45% žen zkušenost s násilím. Výzkum projektu SEESAC²⁶ podporovaný OSN ukazuje, že z 500 milionů lidí, kteří žijí v 27 státech EU, se přibližně 100 milionů žen stane obětí mužského násilí. Jeden až dva miliony žen je denně týráno.

Rakousko sice srovnatelnou studii nemá, ale podle odhadů se v Rakousku stane každá pátá žena obětí násilí svého partnera (manžela, bývalého partnera, životního partnera, přítele, ...). Reprezentativní studie o míře násilí na ženách v Německu z roku 2004²⁷ ukázala, že každá čtvrtá žena má během svého života zkušenost s násilím ze strany svého partnera.

Jen v roce 2008 vyhledalo 3220 žen a dětí ochranu a pomoc ve 26 ženských azylových domech.²⁸ Čísla intervenčních center, center ochrany před násilím a policie ukazují, že ženy jsou ve srovnání s muži domácím násilím postiženy neúměrně více: z aktuální statistiky vídeňského Intervenčního centra²⁹ vyplývá, že 91 % obětí tvoří ženy. Ve více než 90 % je pachatelem mužský člen domácnosti, nejčastěji vlastní (bývalý) manžel, (bývalý) životní partner nebo (bývalý) přítel. V Rakousku dochází denně k 17 až 20 policejním výjezdům

White with the assistance of Judith Katenbrink and Heike Rabe/University Osnabrück, on behalf of the Gender Equality, and Anti-Trafficking Division/Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Strasbourg 2006.)

²⁶ SEESAC: Držení střelné zbraně a domácí násilí na západním Balkáně: srovnávací studie legislativy a prováděcích mechanismů. Srbsko, 2007. (SEESAC (2007): Firearms Possession and Domestic Violence in the Western Balkans: A Comparative Study of Legislation and Implementation Mechanisms, Serbia): <http://www.seesac.org/uploads/homepage/Domestic-Violence.pdf> (cit. 15. 10. 2009.).

²⁷ Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend: Lebenssituation, Sicherheit und Gesundheit von Frauen in Deutschland. Berlin, 2004.

²⁸ Statistika Rakouských samosprávných ženských azylových domů 2008. (Statistics of the Austrian Autonomous Women's Shelters 2008): <http://www.a oef.at/aktuell/AOFStatistik2008.pdf> (15. 10. 2009; text v němčině).

²⁹ Statistika Vídeňských intervenčních center domácího násilí: http://intste.marmara.co.at/images/doku/statistik_2008.pdf (2008, text v němčině).

v souvislosti s násilím. Ročně je v Rakousku zavražděno 30 až 40 žen³⁰ a mnohé z nich rukou manželů, životních partnerů, bratrů nebo bývalých partnerů. Více než polovina vražd spáchaných v jednom roce se stane ve vztahu nebo v rodině, tedy v místě, kde očekáváme bezpečí a ochranu³¹.

Násilí na ženách má strukturální příčiny. V deklaraci Spojených národů k odstranění násilí na ženách se píše, že „násilí na ženách je výrazem historicky podmíněných nerovných mocenských poměrů mezi muži a ženami, které vedly k ovládnutí a diskriminaci žen ze strany mužů a ženám odpíraly plnou rovnost šancí. Zneužívání násilí na ženách patří k nejvýznamnějším sociálním mechanismům, jimiž jsou ženy nuceny se podřizovat mužům“³².

Násilí na ženách není osobní neštěstí, nýbrž politický a společenský problém. Rakousko násilí na ženách takto pochopilo a přijalo odpovídající opatření k ochraně obětí. V roce 1978 byl ve Vídni zřízen první azylový dům pro ženy a v současné době existuje po celé zemi 30 ženských azylových domů. Kromě toho byla v roce 1998 zřízena, jako první kontaktní místo pro ženy, celostátní bezplatná nouzová linka pro ženy pod číslem 0800/222 555. Práva obětí byla posílena zákonem na ochranu před násilím, který vstoupil v platnost 1. května 1997 a byl od té doby několikrát novelizován. Všeobecná reforma zlepšení práv obětí vstoupila v platnost v červnu 2009³³. Tyto zákony signalizují, že se násilí na ženách a dětech netoleruje a násilníci jsou za své činy více odpovědní. Současně došlo k posílení doprovodných

³⁰ Kriminalitätsbericht des Bundesministeriums für Inneres, 2008.

³¹ Rakouské samosprávné azylové domy, www.a oef.at: http://www.haltdergewalt.at/frauenhelpline/Helpline_Taetigkeitsbericht_2008.pdf (cit. 15. 10. 2009; text v němčině).

³² Viz Deklarace OSN za odstranění násilí na ženách z 20. prosince 1993: <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm> (cit. 28. 10. 2009).

³³ Složka s informacemi stažena: www.a oef.at (text v němčině).

opatření a k postupnému budování center pro ochranu před násilím, intervenčních center a poraden. Obětem sexuálního násilí jsou k dispozici speciální poradny a SOS linky. Od roku 2006 mají oběti právo na bezplatnou právní a psychosociální pomoc a ve stejném roce vešel v platnost i zákon proti stalkingu, který posiluje postavení obětí vytrvalého, opakovaného pronásledování jejich (bývalými) partnery.

Přesto existuje v Rakousku ještě řada strukturálních nedostatků, které CEDAW Výbor OSN sdělil rakouské vládě v roce 2007. V závěrečné poznámce CEDAW Výbor na odstranění všech forem diskriminace žen vyjádřil následující úvahy k zamyšlení:

„S ohledem na to, že Výbor vidí snahy smluvního státu postavit se stereotypním postojům a chování diskriminujícího ženy, má Výbor i nadále obavy o pokračující existenci hluboce zakořeněných tradičních postojů a klíše s ohledem na role a povinnosti žen a mužů v rodině a ve společnosti. Výbor vyjadřuje mimořádné znepokojení v otázce nadále existující stereotypizace, která nahlíží na ženy primárně jako na matky a pečovatelky, a na muže jako živitele rodiny. Taková klíše, která podvracejí sociální status žen a zrcadlí se ve znevýhodněném postavení žen v řadě oblastí, kromě jiného na trhu práce a v přístupu k rozhodujícím pozicím, ve výběru studia či povolání a ve výrazném rozdělení rodinných a domácích úloh, znamenají signifikantní překážku v praktické realizaci zásady rovnosti žen a mužů, jak to požaduje článek 2(a) Úmluvy.“³⁴

³⁴ Úmluva OSN o odstranění všech forem diskriminace žen: závěrečné poznámky výboru pro odstranění diskriminace žen, 2. 2. 2007; http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw25years/content/english/CONCLUDING_COMMENTARY/Austria/Austria-CO-6.pdf (cit. 22. 11. 2009).

Dále v této otázce požadoval Výbor OSN od Rakouska již tehdy komplexní politické přístupy, které mají vést, kromě jiného, i k rovným příležitostem na trhu práce, mají snížit mzdové rozdíly mezi muži a ženami, sloužit k sociálnímu zabezpečení pro ženy, bojovat proti vyššímu riziku chudoby žen, podporovat sladění zaměstnání a rodiny a ukončit vícenásobnou diskriminaci migrantek/-ů a žadatelek/-ů o azyl. S ohledem na pokračující násilí na ženách požaduje výbor OSN dále vypracování akčního plánu a kampaň k prevenci a odstranění násilí na ženách, silnější boj proti veškerým formám násilí na ženách, včetně domácího násilí, zohlednění specifické situace migrantek a žadatelek o azyl, které jsou postižené násilím, dostatečný počet bezpečných krizových a intervenčních center a ženských azylových domů, které mají být odpovídajícím způsobem finančně a personálně zabezpečeny, systematické získávání dat (např. způsob násilí a vztah k pachateli), které má být veřejně přístupné a má tvořit základ pro vytváření následných politických opatření.³⁵

Násilí na ženách se objevuje ve všech společenských vrstvách a nezná žádné kulturní, náboženské nebo společenské hranice. Když mluvíme o násilí na ženách, rozlišujeme mezi pěti formami násilí, které se často objevují společně:

- Fyzické násilí: strkání, kopání, dušení, pálení, bití nějakým předmětem, ale také poškozování a ničení osobních věcí, rozbíjení zařízení v domácnosti, týrání domácích zvířat apod.
- Psychické násilí: nadávky, ponižování, zesměšňování, pomluvy na veřejnosti, vyhrožování s nebo beze zbraně, donucování, zastrasování atd.; stalking, tedy úporné pronásledování, obtěžování a sledování apod.

³⁵ Tamtéž.

- Sexuální násilí: veškeré jednání, které se obrací proti sexuálnímu sebeurčení ženy – znásilnění, sexuální donucování, vynucené sledování pornografie atd.
- Sociální násilí: kontrola a izolace (např. zákaz kontaktů s okolím, zavírání, zničení telefonu apod.).
- Ekonomické násilí: zneužití moci nad finančními prostředky, např. nedostatečné příspěvky peněz na vedení domácnosti, zatajování výdělku, zákaz chodit do zaměstnání, zákaz vlastního bankovního účtu atd.

Vyjmenované formy násilí na ženách se postupem času vyskytují ve vztahu stále častěji a jsou závažnějšího charakteru. Násilí samo od sebe neskončí. Nejnebezpečnější fází pro ženy a děti je doba rozchodu, resp. rozvodu. Otřesnou skutečností je, že v Rakousku dochází ročně k 30 až 40 vraždám žen a polovina těchto vražd je páchána (ex)partnery a rodinnými příslušníky.³⁶ Je nutné v této souvislosti poukázat na to, že ženy stále ještě nejsou v Rakousku, i přes dobrá zákonná opatření, před násilím dostatečně chráněny. Dva obzvláště tragické příklady z roku 2004 nahlásila na CEDAW Výbor OSN Asociace právní ochrany pro ženy (Verein Frauenrechtsschutz) a vídeňské Intervenční centrum proti domácímu násilí (Wiener Interventionsstelle gegen Gewalt in der Familie).³⁷

³⁶ Viz

http://www.aofef.at/cms/index.php?option=com_content&view=article&id=86&Itemid=83&lang=de (20. 10. 2009; text v němčině).

³⁷ Podrobnosti na: <http://www.frauenrechtsschutz.at/Content.Node/uno-frauenrechtskomitee-verurteilt-oesterreich-wegen-mangel.php> (cit. 22. 10. 2009), text v němčině; pro informace o případech v angličtině na:

<http://www.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=29082> and

<http://www.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=29081> (cit. 5. 11. 2009).

Násilí na ženách a dětech má také ekonomické dopady a stojí stát a daňové poplatníky ročně obrovské peníze. Rakouská studie Institutu pro výzkum konfliktů (Institut für Konfliktforschung) náklady na domácí násilí spočítala. Byly sem zahrnuty náklady z různých oblastí, a sice: policie, zdravotní péče, asistenční služby, ale i výdaje během pracovní neschopnosti. Celkově se výsledky studie dostaly na částku vyšší než 78 milionů EUR ročně (z toho kategorie zdravotnictví na téměř 14 mil. EUR), přičemž autorky docházejí k závěru, že skutečné náklady leží zřejmě výrazně nad touto částkou, jelikož v mnoha oblastech není k dispozici dostatek empirických dat a předpokládá se, že významný podíl případů není vůbec nahlášen.³⁸

Ve své studii autorky Haller a Dawid uvádějí, že náklady na domácí násilí byly zkoumány v několika západních zemích od počátku devadesátých let. Studie ze Švýcarska v roce 1998 odhadla, že každý rok je třeba v souvislosti s domácím násilím zaplatit 262 milionů EUR. V roce 2004 zkoumala Silvia Walby situaci v Anglii a Walesu se zaměřením na různé formy násilí mezi partnery v intimních vztazích. Walby odhadovala přímé a nepřímé náklady v oblastech policie a trestního řízení, sociálních služeb, bydlení, náklady občanského řízení, ztráty v příjmech a produktivitě a také emocionální náklady a náklady na služby pomoci a podpory na celkem 33,6 miliardy EUR.³⁹ Chtěli bychom na tomto místě důrazně upozornit, že diskuze o nákladech nesmí v žádném případě zpochybnit nutnost vyjmenovaných opatření. Naopak: autorky studie chtějí výslovně podtrhnout, že předpisy mezinárodního práva jako CEDAW musí být implementovány závazným způsobem. Jelikož má, nezávisle na

³⁸ Haller – Dawid: Kosten häuslicher Gewalt in Österreich. Institut für Konfliktforschung. Wien, 2006: <http://www.ikf.ac.at/pdf/kosten.pdf> (cit. 15. 10. 2009; text v němčině).

³⁹ Citováno dle Haller – Dawid, s. 1.

nákladech, každá žena právo na ochranu a bezpečí, požadujeme dodržení mezinárodního doporučení: 1 místo v ženském azylovém domě na 10 000 obyvatel.

0.8 Rizikové skupiny

Kromě aspektu sociálního vyloučení existuje pojem zranitelnost, který je často používán v definici chudoby. Ten poukazuje na to, že někteří lidé mohou být vystaveni vyššímu riziku chudoby kvůli svému společenskému postavení. Do této skupiny patří například ženy, děti a mladí lidé, osamělí rodiče, starší lidé, migrantky/-i, žadatelky/-é o azyl, etnické menšiny, osoby umístěné, nyní nebo v minulosti, ve veřejných institucích a osoby se zdravotním hendikepem. Podle publikace „Poverty and Inequality in the EU“ (Chudoba a nerovnost v EU)⁴⁰, vypracované Evropskou sítí proti chudobě (European Anti Poverty Network) ve spolupráci s Hughem Frazerem, skupinu osob zvláště zranitelných osob tvoří děti (0–17 let) a senioři (nad 65 let), pro které je riziko chudoby 19 % a dále mladí lidé (18–24 let) s rizikem chudoby 20 %. Data týkající se seniorů ukazují, že situace je ještě horší pro starší ženy: starší ženy mají mnohem větší riziko postižení chudobou než muži (21 % u žen ve srovnání s 16 % u mužů). Největšímu riziku chudoby ve výši 33 % jsou vystaveny samoživitelky/-é, přičemž tuto skupinu opět tvoří především ženy. Prozkoumání specifických problémů a potíží, kterým tito lidé čelí, přispívá k lepšímu pochopení specifických rozměrů chudoby. Většina národních a evropských studií tyto rizikové skupiny zatím dostatečně nezohledňuje.

⁴⁰ EAPN Sociální začleňování pracujících skupin – Hugh Frazer: Chudoba a nerovnost v Evropské unii. Brussels, 2009, s. 11.

Ženy postižené domácím násilím, především po rozchodu, jsou ohroženy chudobou z více důvodů. Většinou se ocitají bez finančních prostředků, bez bydlení a přístup na trh práce je pro ně obzvláště obtížný. Pro migrantky je situace ještě složitější. Často jejich obživa a povolení k pobytu v Rakousku zcela závisí na násilníkovi, a proto u partnera mnohdy zůstávají nebo jsou nuceny se k němu vrátit.

Třebaže se každá žena může stát obětí mužského násilí nezávisle na věku, národnosti, vzdělání, sexuální orientaci, příjmu atd., mají některé ženy situaci obzvláště složitou, a jsou proto velmi zranitelné. Patří sem ženy s poruchami učení, s tělesným hendikepem, ženy závislé na péči, psychicky nemocné ženy, starší ženy, migrantky a žadatelky o azyl, dívky a ženy, které byly nuceně provdané, anebo musí žít v předem domluvených manželstvích, ženy postižené obchodem se ženami a nucenou prostitucí, ženy a dívky, které jsou oběťmi zmrzačení genitálií. Je tu řada faktorů, které hrají důležitou roli, jako např. silná závislost nebo ohrožování vlastním partnerem, expartnerem, příbuznými a/nebo institucemi. Navíc právní a strukturální rámec hraje také důležitou roli. Třebaže všechny vyjmenované skupiny jsou považovány za obzvláště zranitelné, není bohužel možné se v této zprávě věnovat detailně všem.

0.9 Zvláštní situace dětí

Děti, které zažívají domácí násilí nebo jsou svědky násilí na matce, jsou samy postiženy jak násilím, tak chudobou a sociálním vyloučením. Zkušenost násilí narušuje a poškozuje zdravý emocionální, duševní a tělesný vývoj dětí a mladých lidí. Vědecké studie prokázaly, že v 70 % případů žen zažívajících násilí, jsou týrány

také děti.⁴¹ O co závažněji je týrána žena samotná, o to horšímu násilí jsou vystaveny i děti. Ale i v případech, kdy děti nemusely snášet fyzické násilí, jsou jím ovlivněny: je na nich pácháno násilím tím, že jsou svědky násilí a hrozeb násilí vůči matce.

I když je zřejmé, že násilí na ženách je často spojeno s násilím na dětech,⁴² je to stále příliš málo zohledňováno. Od matek se často očekává, že budou své děti chránit, aniž by jim samotným byla poskytnuta dostatečná podpora a pomoc. Rozchod a rozvod nejsou automatickým ukončením násilí. Právě naopak, často je to fáze, během níž dochází k nejtěžším trestným činům.

Stres, kterým trpí děti postižené přímým nebo nepřímým násilím, se objevuje v různých formách a závisí na typu a intenzitě zažitého násilí. Úroveň dětského stresu může zesilovat ve spleťném cyklu interakcí a může mít za následek celou řadu poruch v jejich psychickém vývoji. Oproti viditelným stopám tělesného týrání nejsou zranění způsobená psychickým násilím hned dobře rozpoznatelná.⁴³

Zanedbávání je jednou z forem psychického násilí, které je častěji než jiné formy násilí spojené s materiální nouzí a sociálním opomíjením rodiny. Nízký příjem, nezaměstnanost, nemoc a špatné podmínky bydlení redukuje síly rodičů natolik, že je pro ně těžké vyhovět potřebám a nárokům svých dětí. Často nejsou matky schopny zajistit svým dětem adekvátní péči, ať už proto, že jsou příliš mladé, trpí psychickým onemocněním nebo závislostí.

⁴¹ Bowker – Arbitell – McFerron: On the relationship between wife beating and child abuse. In: Yllö K. – Bograd M. (eds.): *Feminist perspectives on wife abuse*. London, 1989.

⁴² Vi, např. Kavemann – Kreyssig: *Handbuch Kinder und häusliche Gewalt*. Wiesbaden, 2006.

⁴³ Heynen: *Prävention Häuslicher Gewalt. Kinder als Opfer häuslicher Gewalt*. In: Kerner – Marks (eds.): *Internetdokumentation Deutscher Präventionstag*. Hannover, 2004. Viz <http://www.praeventionstag.de/nano.cms/de/Dokumentation/Details/XID/60> (cit. 29. 10. 2009; text v němčině).

Atmosféra vypjatá násilím zatěžuje všechny členy rodiny, včetně těch nejmenších. Proto je velmi důležité, aby byl zajištěn dostatečný počet jeslí a mateřských školek s kvalifikovanou péčí. Matky postižené násilím nejsou mnohdy schopny se o své děti zrovna nejlépe postarat nebo je podpořit v jejich vývoji. Jakmile dosáhnou děti školního věku nebo i dříve, tyto deficity se projeví a dále se zhoršují během další školní docházky: jejich výsledky jsou špatné a možnosti vyššího vzdělání jsou pro tyto děti často nedostupné.

Zkušenost s násilím má pro děti vždy negativní důsledky, jak v případě přímého, tak nepřímého násilí. 10 až 30 % dětí a mladých lidí se stává během dětství nebo dospívání svědkem domácího násilí.⁴⁴ Každé dítě se snaží se stresem vyrovnat svým vlastním způsobem. Důsledky stresu se mohou projevit na všech úrovních: na tělesné, psychické, emocionální, ale např. i v projevech chování dítěte. Děti postižené násilím mohou být velmi nervózní, extrémně přizpůsobivé nebo mají nízké sebevědomí, někdy se chovají agresivně a jejich schopnost empatie je výrazně snížena.

Děti se mohou mnohdy cítit zodpovědné za situace domácího násilí, mohou reagovat hněvem na týrajícího otce nebo vztekem na týranou matku. Pokud se děti nejsou schopny vyrovnat s touto zkušeností, může to vést ke stavu chronického stresu, a v dlouhodobém horizontu si dítě může vytvořit posttraumatický stresový syndrom. Děti pak mohou trpět nespavostí, potížemi s koncentrací nebo hyperaktivitou, což jim přináší obrovské problémy.⁴⁵

⁴⁴ Kavemann – Kreyssig: *Handbuch Kinder und häusliche Gewalt*. Wiesbaden, 2006.

⁴⁵ Viz také: *Mich trifft jeder Schlag. Wege zur stärkeren Kooperation von Frauenschutz- und Kinderschutzeinrichtungen*. Dokumentation der Fachtagung vom 29. Mai 2008 in der Fridtjof-Nansen Akademie. Ingelheim.

Zažité násilí, resp. násilné chování otce vůči matce, může být dítětem přejato jako vlastní model pro své vlastní budoucí chování a působí obzvláště negativním způsobem na vytváření vlastní identity. Např. když se synové identifikují s otcem, považují násilí za legitimní prostředek pro prosazování vlastních zájmů. U dívek oproti tomu může dojít k idealizaci role oběti u matky, přičemž sice nahlíží na týrání a znehodnocování ze strany otce jako na nespravedlivé jednání, ale současně je vnímají jako normální. V obou případech to může vést k tomu, že synové a dcery se později sami dostanou do vztahů, kterým dominuje násilí, a spirála násilí tak pokračuje.⁴⁶

V každém případě je nutné zdůraznit, že narušení osobního vývoje dítěte má silně negativní důsledky na jeho život. Možnosti seberealizace jsou značně omezené zvýšeným rizikem chudoby⁴⁷, sociálním vyloučením, nižšími šancemi na trhu práce, nízkými finančními prostředky a nízkou účastí ve společnosti.⁴⁸

Podle statistik Austria je v současnosti v Rakousku 15 % všech dětí a mládeže mladší 27 let ohroženo chudobou, což odpovídá čtvrtině všech chudobou ohrožených osob. Děti z domácností s nízkým příjmem jsou nuceny omezit se v základních věcech života; 8 % všech mladých lidí do 27 let pociťuje toto omezení ve stravě a oblečení; 3 % v zajištění tepla a návštěvách lékaře; 5 % žije v domácnostech s nezaplacenými energiemi; 13 % obyvatel žije v nevyhovujících bytových podmínkách, co se týče kapacity bytu. Mnohdy nemají

⁴⁶ Heynen: Prävention Häuslicher Gewalt. Kinder als Opfer häuslicher Gewalt. In: Kerner – Marks (eds.): Internetdokumentation Deutscher Präventionstag. Stuttgart, 2004. Viz <http://www.praeventionstag.de/nano.cms/de/Dokumentation/Details/XID/60> (cit. 29. 10. 2009; text v němčině).

⁴⁷ Více informací v otázce přenosu chudoby na další generace viz Tentschert – Vana: In Armut aufwachsen. Empirische Befunde zu Armutslagen von Kindern und Jugendlichen in Österreich. Institut für Soziologie der Universität. Wien, 2009.

⁴⁸ Viz Světová zpráva o násilí na dětech. OSN 2006.

vlastní pokoj, děti mají příliš málo místa na hraní, učení atd. Třetina osob žije v obzvláště stísněných podmínkách. Možnosti rozvoje těchto dětí jsou omezené, 20 % mladých lidí nemá doma z finančních důvodů k dispozici počítač, 28 % je bez internetu a nemohou se seznámit s možnostmi moderních informačních a komunikačních technologií.⁴⁹ Největší dopad má tato situace na vzdělání dětí (viz kapitola Vzdělání).

0.10 Definice jednotlivých rizikových skupin

0.10.1 Migrantky/-i

Stát je považován za imigrační stát, pokud významnou část populačního růstu tvoří přistěhovalci. Tradičními imigračními státy jsou Spojené státy americké, Kanada a Austrálie, kde je příchod nových lidí považován za součást kulturní identity, která není zpochybňována. To není případ Rakouska, přestože počet obyvatel v důsledku imigrace stále stoupá. Fakticky Rakousko imigrační zemí je, ale chybí mu některé vlastnosti, které imigrační stát určují. Imigrace do Rakouska je možná téměř výhradně v rámci sjednocení rodiny nebo žádosti o azyl. Přistěhovalectví za účelem práce má velmi přísné předpisy.

Zajímavá jsou různá označení, jež byla používána pro lidi z jiných zemí, kteří trvale žijí v Rakousku. Ekonomický „boom“ v šedesátých letech s sebou přinesl i velkou poptávku po pracovní síle. Z počátku bylo přijímání nové pracovní síly pro Rakousko obtížné, ale brzy

⁴⁹ Statistik Austria: Einkommen, Armut und Lebensbedingungen. Ergebnisse aus EU-SILC 2007, 2009, s. 63n.

uzavřelo dohody o najímání pracovníků se Španělskem (1962–1969), Tureckem (1964) a Jugoslávií (1966). Zahraničním pracujícím se říkalo „guest worker“ (hostující dělník). Tito lidé byli velmi vítáni, protože Rakušané často odmítali vykonávat „nižší práce“, zejména dělnické práce v továrnách či úklidové práce.

V 70. letech vedla naftová krize, která silně poškodila rakouskou ekonomiku, k „náborovému stopu“. To ale neznamenalo, že by do země už nepřicházeli lidé jiné národnosti. Každý nově příchozí „hostující dělník“ měl právo si do země přivést i svou rodinu, a zůstat tak v zemi delší dobu. Toho využilo poměrně velké množství lidí. Od roku 1976 vešel v platnost zákon o zaměstnávání cizinců (Act on Employment of Aliens – AuslBG).

Mezitím se z označení „hostující dělník“ stal „cizinec“ (foreigner). Koncem 80. let nebylo politicky korektní používat termín „cizinec“ (foreigner), a používal se termín „cizí spoluobčan“ (foreign fellow citizens). Ani tento termín nebyl zcela vhodný, protože stále obsahoval slovo „cizí“, přicházející zvenku. Začalo se diskutovat o termínech „migrant“ (migrant) nebo „imigrant“ (immigrant). O ženách se v rámci „migrační otázky“ nehovoří vůbec.

Čtyřicet let imigrační historie je současně historií, ve které chybí sociální přijetí a respekt. Nepřijetí přistěhovalců se odráží i v neschopnosti najít pro ně jméno. Dokud tito lidé nebudou akceptováni společností, budou vnímáni jako cizinci, označováni jako cizinci a případně přehlíženi jako cizinci.

Jak už bylo řečeno, ženy imigrantky to mají obzvlášť složité. O to víc, jsou-li postiženy domácím násilím. Imigrantky jsou diskriminovány na základě svého původu a striktních zákonných opatření. Imigrantky, které přicházejí do Rakouska v rámci rodinného sloučení, nemají nárok na nezávislý trvalý pobyt (independent title of residence).

Jejich status je definován statutem manžela. Dostávají se do obzvlášť složité situace, pokud musí žít s násilným partnerem a nemají vlastní finanční prostředky. Imigrantky, které nedisponují vlastním příjmem v dostatečné výši, jsou podle práva pobytu na manželovi závislé po dobu 5 let (srov. Oddíl 2 Zákona o získání bydliště a pobytu). Existují sice možnosti na udělení výjimky pro ženy postižené násilím, ale požadavky na její splnění jsou velmi přísné. Ženy musí např. předložit podané předběžné opatření z důvodu na nich páchaného násilí. Reálnou šanci na vydání předběžného opatření mají ženy především tehdy, jestliže došlo předtím k vykázání manžela policií. Imigrantky se ale často bojí násilí policii oznámit a uchylují se raději k příbuzným, známým nebo jdou do ženského azylového domu. To výrazně snižuje šance na získání předběžného opatření. Pro získání vlastního pobytového statusu musí ženy v Rakousku překonat ještě další překážky. Jejich pobyt nesmí zahrnovat výdaje státu a v této souvislosti nemohou pobírat žádnou státní finanční podporu. Ženy musí prokázat minimální měsíční příjem ve výši cca 770 EUR a zajištěné bydlení. Imigrantky velmi často nemají žádné zaměstnání, nebo pracují (musí pracovat) v zaměstnáních s nízkými příjmy, a proto je těžké tento doklad o příjmu doložit. Povinnosti v péči o děti nejsou uznávány a od imigrantek je požadováno doložení příjmu, nezávisle na věku dítěte. To je možné, pokud má k dispozici odpovídající zařízení péče o dítě a má-li žena nějaké zaměstnání.⁵⁰ V kapitole 7, v souvislosti se Zákonem získání bydliště a pobytu (Act on Settlement and Residence), je možné se o diskriminaci žen dočíst více.

Zákonodárství vyjmenovává řadu dalších definic, které dále citujeme. Zajímavé je, že tyto zákonné texty nerozlišují v německém jazyce

⁵⁰ Logar, Rosa: Violence against woman: Still a political problem throughout Europe. Publication in 2009

mezi mužským a ženským rodem, jsou tedy ne-genderového charakteru. Verbální vyloučení žen může být podle našeho názoru chápáno jako upozornění na to, že si zákonodárkyně/-ci nejsou této obzvlášť složité situace imigrantek dostatečně vědomi.

Ze zákona o získání pobytu a o pobytu (Act on Settlement and Residence, Niederlassungs- und Aufenthaltsgesetz – NAG)⁵¹:

- **cizinec (alien):** člověk, který není rakouské národnosti;
- **občan EHP (EWR) (EEA national):** cizinec, který je státním příslušníkem jedné ze stran dohody Evropského hospodářského prostoru (the Parties to the Agreement on the European Economic Area);
- **právo na svobodu pohybu (freedom of movement):** právo občanů společenství EHP usadit se v Rakousku;
- **státní příslušník třetích zemí (third-country national):** cizinec, který není občan EHP;
- **rodinný příslušník (dependant):** manžel nebo svobodné nezletilé dítě, včetně adoptivního a nevlastního dítěte (nukleární rodina), přičemž manželé (kromě manželů rakouské národnosti, občanů EHP nebo švýcarských občanů) musí dosáhnout plnoletosti (18 let); v případě polygamního manželství, žije-li již jeden manžel společně se slučujícím na spolkovém území, pak nemají ostatní manželé nárok na pobyt jako rodinní příslušníci;

⁵¹ Bundesrecht: Gesamte Rechtsvorschrift für Niederlassungs- und Aufenthaltsgesetz (Fremdenrechtspaket 2005), cit. 14. 10. 2009: <http://ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20004242> (text v němčině).

- **slučující (reunifier):** je státní příslušník třetí země, který se na spolkovém území zdržuje legálně, nebo od něhož je odvozeno právo ve smyslu NAG.

Ze zákona o cizinecké policii (Alien Police Act, Fremdenpolizeigesetz – FPG)⁵²:

- **zvýhodněný příslušník třetí země (privileged third-country national):** manžel, vlastní příbuzný nebo příbuzný občana EHP nebo Švýcarska, kteří využili práva na svobodu pohybu, v přímé sestupné linii až k dosažení 21. roku (jestliže je jim skutečně poskytováno výživné), stejně jako příbuzní a příbuzní manžela v přímé vzestupné linii (je-li jim skutečně poskytováno výživné), jestliže tento příslušník je příslušníkem třetí země, občanem EHP nebo švýcarským občanem s právem na svobodný pohyb, od něhož je jeho zvýhodnění práva společenství odvozené, doprovází nebo se k němu stěhuje;
- **rodinný příslušník (dependant):** příslušník třetí země a manžel nebo svobodné nezletilé dítě, včetně adoptivního a nevlastního dítěte (nukleární rodina).

Ze zákona o zaměstnávání cizinců (Act on Employment of Aliens, Ausländerbeschäftigungsgesetz – AuslBG)⁵³:

⁵² Bundesrecht: Gesamte Rechtsvorschrift für Fremdenpolizeigesetz 2005 (Fremdenrechtspaket 2005), cit. 14. 10. 2009: <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20004241> (text v němčině).

⁵³ Bundesrecht: Gesamte Rechtsvorschrift für Ausländerbeschäftigungsgesetz, cit. 14. 10. 2009: <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10008365> (text v němčině).

- cizincem je ve smyslu AuslBG ten, kdo nemá rakouskou státní příslušnost.

Ze zákona o azylu (*Act on Asylum, Asylgesetz – AsylG*)⁵⁴:

- **žadatel o azyl (asylum seeker):** cizinec od momentu podání žádosti o azyl až po právoplatné ukončení procesu nebo jeho zastavení;
- **status žadatele o azyl (status of rightful asylum):** trvalý právo vstupu a pobytu, které Rakousko cizincům poskytuje podle směrnic zákona o azylu;
- **status dočasného práva na ochranu (status of entitlement to subsidiary protection):** přechodné, prodloužitelné vstupní a pobytové právo, které Rakousko poskytuje cizincům podle směrnic zákona o azylu.

Jako osoby s „imigračním zázemím“ označujeme v této publikaci osoby, jejichž oba rodiče se narodili v cizině. Tuto skupinu lze dále rozdělit na imigrantky/-y první generace (osoby, které se samy narodily v cizině) a imigrantky/-y druhé generace (děti imigrantů, které se narodily v Rakousku).⁵⁵

0.10.2 Žadatelé o azyl

⁵⁴ Bundesrecht: Gesamte Rechtsvorschrift für Asylgesetz 2005 (Fremdenrechtspaket 2005), cit. 14. 10. 2009: <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20004240&ShowPrintPreview=True> (text v němčině).

⁵⁵ Viz http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/bevoelkerungsstruktur/bevoelkerung_nach_migrationshintergrund/index.html

Práva žadatelek/-ů o azyl jsou upravena ve speciálních právních aktech a liší se v mnoha aspektech od práv jiných příslušníků třetích zemí. Azylový zákon obsahuje pobytová a procesní pravidla a stanovuje, za jakých podmínek je možné přiznat nebo odebrat statut legálního azylanta nebo druhotného (subsidiárního) práva na ochranu. V posledních letech došlo k několika změnám azylových a cizineckých předpisů, které ve výsledku nepřinesly pro zúčastněné žádná zásadní zlepšení jejich právní pozice, naopak, panuje v nich vůči lidem hledajícím ochranu zásadní duch nedůvěry.

Žadatelky/-é o azyl jsou bezprostředně po svém vstupu do Rakouska chráněni před odesláním zpět do sousední země nebo před deportací do země původu. Před azylovým řízením, v němž má dojít ke kontrole předložených uznatelných důvodů odchodu z původní země, je podán tzv. schvalovací postup. V tomto schvalovacím řízení se zjišťuje, zdali přísluší obsah azylového řízení Rakousku, nebo za něj z důvodu nařízení Dublin II⁵⁶ závazného evropského práva zodpovídá jiný stát EU. Sloučení rodiny má podle směrnice Dublin II prioritu před ostatními kritérii příslušnosti. Nárok na sloučení rodiny existuje jen pro manželku nebo manžela a pro svobodné nezletilé děti, jestliže byl slučovací příslušnicí/-íkem uznán jako uprchlice/-ík (článek 7). Byly-li rodiny na útěku rozděleny, a požádaly proto o azyl v různých státech EU, lze sloučení rodiny připustit pouze během prvoinstančního řízení (článek 8). Sloučení rodiny je dále možné ještě v rámci humanitární klausule, která ale není pro státy EU závazná (článek 15). Pro všechny formy sloučení rodiny je nutný souhlas zúčastněných osob.

⁵⁶ Viz <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003R0343:EN:HTML>.

Při zjišťování kompetence mezi státy EU, při tzv. konzultačním řízení, nemají žadatelky/-é o azyl status strany v řízení a jejich právo nahlížet do spisů je omezené. Nařízení Dublin-II je založeno na předpokladu, že žadatelé o azyl najdou ve všech státech EU stejné minimální standardy v řízení a v přijímacích podmínkách a že jsou stejným způsobem chráněni před odesláním do země původu. Neměl by být tedy rozdíl, jestliže je žadatelce/-i o azyl udělen azyl nebo subsidiární ochrana v Rakousku nebo v Řecku. Ze strany neziskových organizací je tento systém kritizován a označován za „azylovou loterii“. Ve skutečnosti se uznávací kvóty pro uprchlíky ze stejné země původu mezi státy EU velmi liší, stejně tak možnosti a ochota členských států poskytovat odpovídající sociální podporu, lékařskou a psychosociální péči během azylového řízení a možnost podpůrných opatření při integraci.

Během schvalovacího řízení je pobyt uprchlíků v Rakousku pouze „tolerován“; o žadatelky/-e o azyl se v té době starají spolková zařízení s péčí o azylanty (Federal Care Centre). Rakousko má tři zařízení prvotního příjmu v rámci Spolkového azylového úřadu, která slouží současně jako pečovatelská zařízení pro žadatelky/-e o azyl. Žadatelky/-é o azyl je nemohou opustit až do prvního příjmu (First Reception Point), při kterém dochází i k identifikační proceduře. Žadatelky/-é o azyl nesmějí toto zařízení opustit po dobu 20 dní, nebo po dobu kratší, během které byla přijata rozhodnutí o oprávněném řízení. Toto geografické omezení se od roku 2010 rozšířilo na celou dobu schvalovacího řízení Spolkového azylového úřadu, může tedy trvat několik měsíců. Výjimku z této zákonné povinnosti k pobytu ve správní oblasti lze udělit, jestliže to vyžaduje lékařské ošetření nebo jiný zákrok, nebo je nutné dostát zákonným povinnostem či předvoláním. Žadatelka o azyl postižená násilím se

dopouští trestného činu, pokud na útěku před svým násilným partnerem, nebo při vyhledání specializovaného poradenského nebo sociálního zařízení překročí hranice zařízení prvotního příjmu.

Během schvalovacího procesu může cizinecká policie uvalit deportační vazbu nebo nařídít namísto toho mírnější opatření. Existující čtyři vazební důvody k uvalení deportační vazby podle § 76 čl. 2 FPG (Section 76(2) of the Alien Police Act)⁵⁷ zákona o cizinecké policii, byly v novele o cizineckém právu z roku 2009 rozšířeny. Například porušení prostorového omezení či povinnost kontaktovat oficiální orgány mohou ospravedlňovat uvalení deportační vazby. Azylantce ohrožené násilím hrozí deportační vazba, překročí-li hranice okrsku, aby si zachránila život nebo požádala o pomoc v poradnách pro ženy. Při uvalení deportační vazby může dojít, speciálně u žadatelek o azyl, které se v minulosti staly obětí násilí nebo mučení, k opětné traumatizaci. Z principu by tyto žadatelky neměly být zásadně brány do vazby.

Alternativu k vazbě, nařízení o mírnějších prostředcích (§ 77 FPG) s pravidelnou oznamovací povinností, nepředstavuje z evropského právního pohledu žádné adekvátní umístění a zabezpečení. Jestliže vazba pro žadatelky o azyl není podle přijímacích směrnic EU nemožná, a může tím ospravedlnit omezení nejnutnějšího standardu v materiálních přijímacích podmínkách, pak by měly být i v nařízeném umístění „mírnějšího prostředku“ poskytovány ty samé dávky a služby jako v základním umístění. Na to však neexistuje ani podle národních zákonů žádný nárok. Velmi sporná je také praxe cizineckých policejních úřadů, která uvalí na část rodiny deportační

⁵⁷Bundesrecht: Gesamte Rechtsvorschrift für Fremdenpolizeigesetz 2005 (Fremdenrechtspaket 2005), cit. 22. 12. 2009: <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20004241> (text v němčině).

vazbu a na druhou část pak mírnější prostředky. Rozdělení rodiny vede pravidelně k opětné traumatizaci.

Předběžné právo pobytu

Je-li v azylovém řízení rozhodnuto kladně, mají žadatelky/-é o azyl až do pravomocného rozhodnutí o azylovém řízení právo na pobyt v zemi. Během azylového řízení mohou všichni rodinní příslušníci předložit důvody pro odchod ze své země. Článek 20 azylového zákona říká, že oběti, na nichž došlo k sexuálnímu násilí, mají právo na výslech osobou stejného pohlaví, pokud toto neodmítají.⁵⁸ Chybí však odpovídající ustanovení pro tlumočnice/-íky.

Pro rodinné příslušníky je stanoven stejný ochranný status. Dostane-li jeden z rodinných příslušníků azyl, je pak tento status přiznán i manželovi či manželce a nezletilým dětem. Totéž platí také o subsidiární ochraně přiznávané tehdy, hrozí-li vypovězením do země původu nebezpečí ohrožení života. S přiznáním azylového statutu je spojeno právo neomezeného pobytu, subsidiární ochrana platí na dobu jednoho roku.

Základní podpora: chudoba z pohledu práva

V roce 2004 se spolkové a zemské vlády dohodly na základním zabezpečovacím systému pro žadatelky/-e o azyl a pro cizinky/-ce, kteří nemohou být deportováni (§ 15a Grundversorgungsvereinbarung GVG57, tj. dohoda o základním

⁵⁸ Bundesrecht: Gesamte Rechtsvorschrift für Asylgesetz 2005 (Fremdenrechtspaket 2005), cit. 22. 12. 2009:
<http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20004240>
(text v němčině).

zabezpečení).⁵⁹ Byly přijaty zákony, které umožňují realizaci této dohody. V dohodě o základním zabezpečení jsou stanoveny cílové skupiny (článek 2) a podpůrné dávky (článek 6, 7 a 10). Nárok žadatele/-ů o azyl zadržovaných v deportační vazbě je během doby zadržení pozastavený (článek 2, odst. 2). Jelikož se nařízení mírnějšího opatření interpretuje jako zadržení, nedostávají žadatelky/-é o azyl ve stavu mírnějšího opatření žádné základní podpůrné dávky. Také žadatelkám/-ům o azyl, kteří byli odsouzeni za zločin, jenž může představovat důvod k vyloučení z azylového řízení, mohou být odebrány základní dávky. Dalšími důvody pro vyloučení je znovu podání přihlášky o azyl, která byla již jednou odmítnuta, nedostatečná spolupráce týkající se důkazů totožnosti a nespolečné v žádosti o podporu (§ 3 Grundversorgungsgesetz Bund 2005). Také vykazání nebo dlouhotrvající ohrožování veřejného pořádku nedodržováním domácího řádu může vést k omezení či k ukončení poskytování základní podpory zabezpečení (§ 2 Abs.3 GVG Bund).

Do cílové skupiny patří vedle žadatelů o azyl, až do právoplatného ukončení azylového řízení, také tzv. cizinci, kteří nemohou být deportováni, a osoby se subsidiárním právem na ochranu. Také osoby s právem na azyl patří během prvních čtyř měsíců po přisouzení statusu do této cílové skupiny. Podle statusových směrnic EU přísluší osobám s právem na ochranu stejné sociální služby jako státním občanům. U osob s právem na subsidiární ochranu se mohou

⁵⁹ Bundesrecht: Gesamte Rechtsvorschrift für Grundversorgungsvereinbarung - Art. 15a B-VG, cit. 22. 12. 2009:
<http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20003460>
(text v němčině).

dávky omezit na základní dávky. Osoby s azylovým statutem nebo subsidiární ochranou zpravidla dostávají zálohy na sociální podporu, jestliže bydlí ve vlastním bytě/domě. Nemají-li vlastní byt a žijí-li i nadále v ubytování poskytovaném státem, dostávají pouze základní dávky.

Úředníci zodpovědní za správu přidělování ubytování a personál zaměstnaný v těchto státem poskytovaných ubytovacích zařízeních informují opakovaně o násilných útocích vůči ženám a o své neschopnosti s násilnými situacemi něco dělat. Z důvodů chybějících odborných znalostí k tématu násilí na ženách se násilím postiženým žadatelkám o azyl a jejich dětem často nedostane dostatečné podpory. Proškolení personálu těchto zařízení odborníky z ženských azylových domů, z center ochrany před násilím a z ženských poraden by značně zlepšilo situaci, jak násilím postižených žen, tak i poskytovatelů ubytování. Jasně postoje netolerující násilí by byly důležitým krokem k ochraně žen a dětí před násilím a ukázaly by pachatelům násilí hranice, které nelze překračovat. Jde také o to, nalézt vhodná řešení pro násilníky, kteří žádají o azyl a mnohdy jsou sami traumatizováni. Jestliže jsou za současných rámcových podmínek přizvány v případě násilí na ženách a dětech úřady, existuje riziko, že násilná osoba ztratí základní zabezpečení a skončí na ulici, bez odpovídající „záchytné struktury“, která je pro psychicky nevyrovnané osoby naprosto nutná. Přesto je však třeba zachovávat i v těchto zařízeních rakouské zákony a právní možnosti jako vykazání nebo předběžné opatření.

Personál v pomáhajících zařízeních jako např. Caritas, Diakonie nebo Volkshilfe nabízejí pomoc žadatelkám o azyl ve státem provozovaném ubytování. Vzhledem k nedostatečným zdrojům často není v jejich možnostech rozpoznat a zhodnotit násilné situace v rodinách a

nabídnout násilím postiženým ženám odpovídající podporu. Částečným řešením je navýšení finančních prostředků pro zajištění nutné péče žadatelek/-ů o azyl spolu s důkladnějším proškolením pro spolupracovnice/-íky pomáhajících zařízení v tématu násilí na ženách. Ženské azylové domy jsou často pro žadatelky o azyl jedinou možností žít po nějakou dobu bez násilí. Ženské azylové domy v Rakousku samozřejmě žadatelky o azyl přijímají, ale situace ze strany finančních dárců se změnila. Ne všichni dárci totiž přejímají náklady na pobyt žadatelek o azyl postižených násilím. Na tomto místě bychom chtěli upozornit také na ochranné zařízení pro žadatelky o azyl v Hollabrunnu. Jde o speciální ochranné zařízení pro žadatelky o azyl a jejich děti, které byly před nebo během útěku postizeny sexuálním nebo fyzickým násilím. Původně provozoval zařízení Spolek SOS lidská práva (Verein SOS Menschenrechte).⁶⁰ Před více než 2 lety vzniklo samostatné sdružení Menschen-Leben⁶¹, které převzalo zodpovědnost za projekty v Dolním Rakousku.

Za ubytování pro uprchlíky, které poskytuje rakouská vláda, se platí 17 EUR na den. Částku, která od roku 2004 nebyla navýšena, přestože došlo k inflaci. Pro osobní potřebu dostávají žadatelky/-é o azyl 40 EUR kapesného na měsíc. K sociálním dávkám patří i pomoc na ošacení v hodnotě 150 EUR a částka ve výši 200 EUR ročně pro školní potřeby a zaplacení nákladů na dopravu do školy. Žadatelky/-é o azyl jsou i zdravotně pojištěny. V případě nezletilých bez doprovodu, kteří hledají azyl, provozovatelé ubytování a stravování dostávají vyšší denní dávky a oni sami mají nárok na 200 vyučovacích hodin

⁶⁰ SOS Menschenrechte: <http://www.sos.at/>.

⁶¹ Viz www.menschen-leben.at.

němčiny. Navíc jim spolkové země hradí náklady na vzdělávací kurzy, kde si nezletilí bez doprovodu mohou dokončit základní školu.

Dávky pro žadatelky/-e o azyl, kteří chtějí bydlet v soukromém ubytování, jsou tak nízké, že přestěhování tam téměř není možné. Za náklady nájemného se proplácí maximálně 110 EUR měsíčně na jednotlivce a maximálně 220 EUR rodinám. Na životní náklady se poskytuje 180 EUR měsíčně na dospělé osobu a 80 EUR měsíčně na dítě. Tyto částky jsou výrazně pod úrovní sociální podpory; a normální rodinné dávky, např. přírůstek na dítě, jsou také mnohem vyšší. Jinými slovy: základní zabezpečení je tedy chudobou ze zákona. Tyto rámcové podmínky současně brání násilím postiženým žadatelkám o azyl a jejich dětem opustit místo, kde násilí zažívají.

Příjemkyně/-ci základního zabezpečení, kteří mají nějaké příjmy, jsou povinni přispívat na náklady, přičemž se sráží měsíčně 100 EUR. Pokud člověk má příjem, nemusí již být splněna kritéria pro potřebu podpory, a v důsledku toho může ztratit celou základní podporu od státu. Pokud je mu základní podpora znovu udělena, část příjmů získaných v minulých měsících musí být použita jako příspěvek na náklady, a to i v případech, kdy vydělané peníze už žadatel nemá.

Práce

Žadatelé o azyl nejsou podle zákona vyloučeni z přístupu na pracovní trh. Tři měsíce po podání žádosti o azyl mohou být zaměstnáni nebo mohou začít provozovat samostatně výdělečnou činnost. Nicméně získat pracovní povolení je velmi obtížné. Vyhláška Ministerstva hospodářství a práce (Ministry of Economic Affairs and Labour) omezuje pracovní povolení na sezonní práce. Z tohoto důvodu jsou mnohé žadatelky/-é o azyl nuceny brát příležitostné práce

v cestovním ruchu. Zaměstnavatelé si jsou vědomi této právní situace a závislosti svých zaměstnankyň/-ců, a v důsledku toho jsou mnohé z žen vykořisťovány. Ženy postižené násilím těžko snášejí stresující pracovní podmínky, nemluvě o práci v sexuální oblasti a prostituci, které jsou pro mnohé žadatelky o azyl často jedinou možností k zajištění životních potřeb pro sebe a své děti.

Jelikož žadatelky/-é o azyl nejsou součástí pracovního trhu, nemohou tak během azylového řízení navštěvovat žádný z kvalifikačních kurzů podporovaných AMS (Veřejná služba zaměstnanosti). Vzhledem k tomu, že azylové řízení trvá často několik let, vede to u žadatelek/-ů k dramatickému poklesu jejich kvalifikace. Žadatelky/-é o azyl starší 15 let, kteří už nejsou školou povinni, nemají přístup k profesnímu vzdělávání. K tomu, aby jim bylo vzdělávání dovoleno, by museli získat pracovní povolení. Legální alternativou by byla práce v neziskovém sektoru, nicméně tato práce je velmi těžko dostupná. Nejistota pobytového statusu, nedostatek pracovních příležitostí a kurzů němčiny se negativně odrážejí v integraci a často ovlivňují také psychické zdraví člověka. Personál dvou organizací specializujících se na péči o silně traumatizované lidi, tedy HEMAYAT (Centrum péče pro osoby postižené válkou a pro ty, kteří přežili mučení)⁶² a Výzkumné a poradenské centrum pro oběti násilí ASPIS⁶³, zdůrazňují, že v období nejistoty nebude terapie určená pro uprchlice/-íky postižené násilím úspěšná.

⁶² Viz www.hemayat.org/info_en.html (anglický souhrn webových stránek).

⁶³ Viz <http://aspis.uni-klu.ac.at> (webové stránky v němčině).

0.10.3 Starší ženy

Toto je nehomogenní skupina, kterou nelze přesně vymezit. V každém případě zahrnuje ženy postižené násilím, které vstoupily do druhé poloviny svého života. Mnoho z nich žije dlouhé roky či desetiletí v násilném vztahu a jsou ekonomicky zcela závislé na svém partnerovi. Mají (pokud ho vůbec mají) nízký důchod a/nebo jsou závislé na sociálních dávkách. Některé pečují o svého partnera nebo samy péči potřebují. Mnohé nikdy nepracovaly, některé jen krátkou dobu nebo s pauzami. Často žijí v sociální izolaci a znovu začít žít samostatně a bez násilí je pro ně mnohdy nemožné. Přístup k informacím a pomoci je pro ně obtížný a odvahu odejít do ženského azylového domu má jen málokterá.⁶⁴ Jedno mají však společné: utrpěly fyzická a duševní zranění, která poškodila jejich zdraví; jejich finanční situace je často velmi nejistá, a proto jsou tyto ženy ohroženy chudobou.

0.10.4 Ženy se zdravotním hendikepem⁶⁵

Ani v tomto případě nelze předložit nějakou přesnou definici této skupiny žen, už jen proto, že dosud nebyla na mezinárodní úrovni vytvořena žádná platná definice vymezující pojem „postižení“.⁶⁶ Pro orientaci, „Mezinárodní klasifikace funkčnosti, postižení a zdraví“ (ICF) Světové zdravotnické organizace (WHO)⁶⁷ ho zkoumá. Podle

⁶⁴ 64 Také se v roce 2008 pouze 2 % žen starších 61 let obrátilo na ženský azylový dům; viz statistiky Rakouských ženských azylových domů z roku 2008: <http://www.aof.at/aktuell/AOFStatistik2008.pdf> (cit. 15. 10. 2009; text v němčině).

⁶⁵ V této zprávě jsou termíny „ženy/dívky se zdravotním hendikepem“ a „ženy/dívky se specifickými potřebami“ používány jako synonyma.

⁶⁶ Viz <http://www.behinderte.de/RECHT/weiberzeit200504074.htm> (cit. 15. 10. 2009; text v němčině).

⁶⁷ Viz <http://www.who.int/classifications/icf/en/> (cit. 15. 10. 2009)

názoru autorů této zprávy je základní bod mezinárodní klasifikace postižení zásada, že klasifikace (podle tělesné funkce a stavby těla [poškození], omezení aktivity [omezení] a omezení participace [omezení]) nesmí být nikdy vyhotovena bez souhlasu a spolupráce dotyčné osoby a nesmí být nikdy použita k „nálepkování“ této osoby. Dále nesmí být použita k omezení práv a možností, které člověk má, naopak kdykoliv je to možné, měly by se podporovat individuální přání a příležitosti k zapojení hendikepovaného člověka. Další zajímavý aspekt je, že při posouzení by měly být započítány faktory prostředí, např. potřeba asistence nebo léků, a stejně tak osobní faktory, jako je pohlaví, věk nebo národnost. Tím se již dotýkáme problémů, o kterých se bude v této zprávě ještě hovořit v souvislosti s chudobou.

ICF v rámci WHO zvolila cestu kompromisu mezi lékařským a sociálním modelem postižení. Lékařský model má za to, že postižení je osobním problémem, a tím pádem je omezení účasti na společenském životě následek postižení. Sociální model se soustředí na problém prostředí, které postižené lidi omezuje. Podle ICF může být postižení výsledkem obou bariér – překážek prostředí i fyzického poškození. Kritici ale právem připomínají, že měřítkem je zdravý člověk, který je brán jako standard fyzického fungování a participace ve společnosti.

Kvůli překážkám přístupu do budov a tomu, že zvláštní potřeby hendikepovaných nejsou standardně brány v úvahu při plánování, dochází k tomu, že hendikepovaní jsou stále přehlíženi, což se vztahuje zvláště na ženy a dívky se zdravotním hendikepem. V naší společnosti, která funguje podle hierarchie pohlaví, jsou znevýhodňovány v mnoha ohledech: na základě jejich pohlaví a na základě jejich hendikepu. Například mladí hendikepovaní muži jsou

více podporování, aby se věnovali sportu nebo se vzdělávali. Ženy s hendikepem jsou na pracovním trhu na úplném konci, a navíc jsou častěji postižené (sexuálním) násilím.

Ženy se zdravotním hendikepem (stejně jako muži se zdravotním hendikepem) nevytvářejí homogenní skupinu, a proto neexistuje jasná definice tohoto pojmu. Co se týče žen se zdravotním hendikepem, je důležité mít vždy na paměti jejich konkrétní životní situaci (věk, původ, sexualita, druh a stupeň hendikepu). Zohledněno musí být i vlastní sebehodnocení těchto žen s hendikepem.

0.10.5 Matky samoživitelky

V roce 2008 bylo podle rakouské statistiky Austria registrováno 295 700 samostatně vychovávajících rodičů – samoživitelů.⁶⁸ Toto číslo se vztahuje na rodiče, který žije nejméně s jedním dítětem v domácnosti, nezávisle na věku osob. Vztahuje se to i např. na 70letého otce, který žije ve společné domácnosti se svou 40letou dcerou.

Platforma osamělých rodičů v Rakousku (ÖPA) uvedla v tiskové zprávě mnohem nižší (a tedy mnohem realističtější) počet – 177 100 samoživitelek/-ů s dětmi až do 27. roku života. Tento údaj je také lépe orientován na specifické problémy, kterým lidé v této skupině čelí. Po dobu, ve které se mladí lidé vzdělávají, je rodiče musí žít a

⁶⁸ Statistika Austria: Alleinerziehende Elternteile nach Geschlecht, Familienstand, Alter, Bundesländern, Zahl der Kinder und Alter des jüngsten Kindes - Jahresdurchschnitt 2008: http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/haushalte_familien_lebensformen/familien/023083.html (cit. 23. 10. 2009; text v němčině). For tables in English see: http://www.statistik.at/web_en/statistics/population/households_families_living_arrangements/032308.html (cit. 2. 11. 2009).

v této době mají nárok na přídavek na dítě a musí na sebe převzít mnoho různých odpovědností.⁶⁹

Podle ÖPA je počet osamělých matek z celkového počtu osamělých rodičů 88 %, a tím se potvrzuje, že se jedná výlučně o ženskou situaci. A znovu to potvrzuje, že životní cesty žen jdou ruku v ruce s finančním znevýhodněním.

⁶⁹ ÖPA: Info Aktuell 2/2009 für die Mitgliedsorganisationen und Interessierte. Wien, 11. 8. 2009: http://www.alleinerziehende.org/index.php?option=com_content&task=view&id=191&Itemid=40 (cit. 23. 10. 2009; text v němčině).

1. Zdraví

1.1 Zdraví a chudoba

Zdraví je jedním z nejdůležitějších ukazatelů schopností a perspektiv.⁷⁰ Nehledě na finanční situaci člověka, zdraví je rozhodující ve vztahu k tomu, jaké možnosti a příležitosti může skutečně realizovat. To však neznamená, že lidé, kteří jsou bohatí, jsou nutně i zdraví. Ale je možné z toho odvodit, že lidé, kteří jsou chudí a nemocní, musí bojovat na dvou frontách současně: o finanční přežití a o znovuoživení zdraví.

Studie provedená v Německu také dokázala příčinnou souvislost mezi chudobou a zdravím. V průzkumu (s návratností 35,5 %) mezi 666 předluženými osobami ve věku 18–79 let bylo 51 % žen, téměř 80 % respondentů udávalo, že mají nejméně jednu nemoc, přičemž nejčastější byla psychická onemocnění a onemocnění kloubů a páteře. Třetina osob označila nemoc, nehodu nebo závislost jako hlavní důvod pro jejich předlužení. Jen 21 % odpovědělo, že jejich onemocnění nemělo souvislost s jejich dluhy. Jinými slovy: téměř 80 % považovalo svou špatnou finanční situaci jako možnou příčinu svého onemocnění.⁷¹

Obzvláště výrazné jsou dopady rizikových faktorů chudoby na zdraví žen. Ženy stále vydělávají mnohem méně než muži, i když dělají stejnou práci nebo pracují na částečné úvazky, které jim ale většinou nezajišťují obživu. Navíc ženy jsou z důvodů péče o děti a rodinných

povinností vystaveny vícenásobnému zatížení a musí sladit práci, domácnost a rodinu, což zvyšuje jejich stres. Osamělé matky se často obávají ztráty práce kvůli časté absenci, resp. kvůli rodičovské dovolené. Všechny tyto faktory jsou škodlivé pro tělesný i duševní zdravotní stav a mají dlouhodobé následky. Stávající systém péče o zdraví bere jen minimálně ohled na specifické problémy a potřeby žen. Ženy, které navíc ještě k tomu zažily násilí ve vztahu, jsou vystaveny akutním a dlouhodobým zdravotním následkům, často chronickým, což velmi zvyšuje riziko chudoby.

1.2 Souvislost mezi zdravím, chudobou a násilím na ženách

Evropský region Světové zdravotnické organizace (WHO) dal v rámcovém konceptu boji proti násilí na ženách nejvyšší prioritu.⁷² Předpokladem boje proti násilí na ženách je uznání domácího násilí a znásilnění jako problému veřejného zdraví.

Podle WHO genderově citlivý přístup ve zdravotnictví ukazuje, že určité symptomy postihují jen muže, nebo jen ženy a že zdravotní problémy mužů a žen mají různé příčiny a následky. Kvalitnější, genderově citlivý přístup k příčinám nemocí je předpokladem pro účinnější opatření jak zlepšit zdraví žen.

Rakousko nemá žádnou konkrétní studii na téma násilí na ženách a zdraví, ale v Německu byla uskutečněna reprezentativní studie „Životní situace, bezpečnost a zdraví žen v Německu“ (orig. „Lebenssituation, Sicherheit und Gesundheit von Frauen in

⁷⁰ ÖGPP: 2. Armuts- und Reichtumsbericht. Vienna 2008, s. 119:
http://www.politikberatung.or.at/typo3/fileadmin/02_Studien/5_armut/armutundreichum2008.pdf
(cit. 16. 10. 2009; text v němčině)

⁷¹ Gesundheit Berlin: Dokumentation 14. bundesweiter Kongress Armut und Gesundheit, Berlin 2008:
http://www.gesundheitberlin.de/download/M%FCnster,_Eva.pdf (text v němčině)

⁷² Viz WHO: Addressing violence against women and achieving the Millennium Development Goals 2005: <http://www.who.int/gender/documents/MDGs&VAWSept05.pdf>.

Deutschland“)⁷³. Ta objasňuje, kromě míry násilí na ženách, také zdravotní následky a úlohu systému zdravotní péče. Studie ukazuje, že každá 4. žena ve věku mezi 16 a 85 lety, která žila v nějakém intimním vztahu, zažila opakovaně fyzické nebo sexuální násilí ze strany svého mužského (ex)partnera. Třetina dotázaných žen uvedla, že byla vystavena desetkrát až čtyřicetkrát fyzickému nebo sexuálnímu násilí. 55 % žen, které zažily fyzické násilí, a 44 % žen, které zažily sexuální násilí, utrpělo fyzická zranění. Více než třetina žen (37 %), které měly fyzické zranění, požádala o lékařské ošetření. Studie potvrdila, že fyzické a sexuální násilí je úzce spojeno s psychickým násilím a že násilí se zvyšuje v průběhu vztahu, a to z jak z hlediska jeho frekvence tak i závažnosti. V závislosti na formě násilí (psychické, fyzické nebo sexuální násilí) mezi 56 % až 83 % postižených žen uvedlo psychické následky nejrůznějšího druhu.

Ženy a děti, které zažívají násilí, jsou tedy vystaveny velmi vysokému zdravotnímu riziku. Zdravotní problémy, kterým tyto ženy čelí, je dostávají do nejistých životních situací, což enormně zvyšuje jejich riziko chudoby. Řada žen postižených násilím utrpěla popáleniny, byla bita, strkána, kopána, tahána za vlasy, bita předměty a zraněna. Následkem jsou pohmožděniny, hematomy, řezné a bodné rány, popáleniny, zlomeniny kostí, příznaky dušení, omezené sluchové a zrakové schopnosti atd. Násilí, kterému jsou vystaveny, je často tak těžké, že vede k trvalému poškození, postižení, nebo může končit i smrtí. Ženy postižené mužským násilím jsou často nuceny opustit svou práci.

⁷³ Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (eds.): Lebenssituation, Sicherheit und Gesundheit von Frauen in Deutschland. Eine repräsentative Untersuchung zu Gewalt gegen Frauen in Deutschland. Berlin, 2004:

Přesto násilí nemá jen fyzické následky, ale může způsobovat např. kognitivní poruchy (jako zmatenost, dezorientace, poruchy koncentrace a myšlení, těžké pocity viny) i psychické a emocionální symptomy jako šok, strach a bezmoc. Kromě toho je nutné počítat s dlouhodobými následky, např. se symptomy posttraumatické stresové poruchy (nervozita, úzkost, poruchy spánku atd.), s depresí, nedostatkem sebevědomí, s poruchami příjmu potravy, se sebeopoškozujícím chováním, s ohrožením sebevraždou, se závislostmi atd.⁷⁴

Sexuální násilí, tj. sexuální činy, které jsou ženě vnuceny, jako např. vynucená vaginální, orální nebo anální penetrace, jiné sexuální akty či sexuální chování, nucené sledování pornografie, až dokonce znásilnění v manželství nebo znásilnění na schůzce. Sexuální násilí na ženách patří k problematice, která je obklopena velkým tabu. A přitom jsou zdravotní dopady sexuálního násilí obzvláště závažné a zatěžují oběti po zbytek jejich života. Mezi tyto dopady patří poranění pohlavních orgánů, jakož i jiná fyzická zranění, chronické problémy (bolesti břicha, žaludeční a střevní problémy a poruchy srdečního rytmu; komplexní traumatické a posttraumatické stresové poruchy), nechtěné otěhotnění, poruchy spánku, atd. Rozsah potíží je široký a většina žen trpí současně více symptomy.

Zdravotní dopady násilí silně omezují ženy v jejich způsobu života. Kromě bolestí, které musí snášet, se musí podrobovat zdoluhavému a nepříjemnému léčení, což znamená jednak vysoké náklady, např. na ošetření, terapii nebo léky, a jednak to zabere i hodně času. To znamená, že ženy musí akceptovat rozhodnutí, která udělali jiní, a kromě svých zdravotních problémů se musí vyrovnávat s řadou

⁷⁴ Viz Häusliche Gewalt erkennen und richtig reagieren. Handbuch für Medizin, Pflege und Beratung. Zurich, 2007.

dalších stresových faktorů. Budou muset věnovat více času a úsilí, aby prováděly, koordinovaly a organizovaly neplacenou péči (např. péče o domácnost), což se od žen tradičně očekává. To zase postihuje ty, kteří jsou závislí na této péči: děti, starší lidé, lidé s hendikepem atd.

Toto mnohonásobné zatížení způsobené negativními dopady na zdraví často brání ženám, aby si našly výdělečnou činnost, a tím pádem získaly vlastní příjmy. Častá onemocnění vedou k napětí v práci a jsou i nadále častým důvodem ztráty práce. Navíc ženy postižené násilím trpí negativními dopady násilí na zdraví a duševní stabilitu, a proto je pro ně těžší vyrovnat se se stresem v práci, což opět zvyšuje riziko výpovědi. Když žena nebo osamělá matka ztratí z tohoto důvodu svou práci, je obvykle velmi obtížné najít zaměstnání jinde. Zkušenosti s násilím vedou k traumatizaci a k pocitu nižšího sebevědomí, které jde často ruku v ruce s beznadějí.

Zdravotní a fyzické následky násilí, jako např. nechtěné těhotenství, omezují nejen časové možnosti, ale i schopnost mobility a seburčení žen. Tímto způsobem dosahují pachatelé svých cílů: demonstrace své moci, zvyšování závislosti ženy a kontrola nad co nejvíce oblastmi života ženy. Pak je pro postižené ženy ještě těžší odejít z násilného vztahu, který jim brání v udržení sociálních kontaktů, což by přitom pro ženy, které chtějí opustit násilný vztah, mohlo být důležitou oporou. Navíc sociální sítě a sociální kontakty tvoří základní předpoklad pro nalezení vhodného zaměstnání na současném trhu práce. V mnoha podnicích a firmách chybí nutné znalosti o násilí v rodině, jeho dynamice a následcích. Tento problém by se mohl v budoucnu řešit např. organizováním školení a informačních akcí na toto téma pro vedoucí, zástupce zaměstnanců a personální manažery.

Ženy postižené násilím a jejich děti potřebují podporu mnoha různými způsoby a právě systém zdravotní péče zde hraje klíčovou roli: ženy potřebují rychlou a efektivní lékařskou pomoc, protože s akutními a dlouhodobými následky násilí si samy neporadí. Lékařky/-i, jiní zdravotní pracovníci/-íci nebo porodní asistentky jsou často první lidé, na které se ženy postižené násilím obrátí. Také mnoho pracovníků ve zdravotnictví hraje klíčovou roli při identifikaci násilí, v reakci na tento problém, při pomoci s dalšími kroky, které by oběť měla učinit, a také v prevenci dalšího násilí. Pokud zaměstnanci ve zdravotní péči nemají dostatečné znalosti o rozsahu a formách násilí a o jeho projevech v genderových vztazích a také o roli násilí na vzniku zdravotních problémů, znamená to nejen pro samotné oběti postižené násilím, ale pro společnost značné náklady. Pokud skutečná příčina potíží není správně identifikována, vede to k nesprávné léčbě, a potíže se mohou stát chronickými. Pokud není zjištěna primární příčina choroby či bolesti, může se vyvinout sekundární onemocnění. Léky nebo operace na základě chybné diagnózy jsou nákladné nejen pro dotyčné ženy. Stejně závažné jsou psychosociální výdaje pro ženy, jimž nikdo nepomohl.⁷⁵ Proto je velmi naléhavé začlenit téma násilí na ženách a dětech do vzdělávání a odborné přípravy lékařů a dalšího zdravotnického personálu.⁷⁶

⁷⁵ Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (ed.): Lebenssituation, Sicherheit und Gesundheit von Frauen in Deutschland.

Eine repräsentative Untersuchung zu Gewalt gegen Frauen in Deutschland. Berlin, 2004:

<http://www.bmfsfj.de/Kategorien/Publikationen/Publikationen,did=20530.html> (text v němčině).

⁷⁶ V rámci dvouletého projektu (2006/7), podpůrných ženských agentur platformy proti násilí v rodině (iniciativa rakouského ministerstva pro ženy) se zkoumal problém násilí na ženách a důsledky na zdraví žen a poukázalo se na nedostatek souvisejících znalostí v oblasti péče o zdraví. Viz závěrečná zpráva projektu: Gewalt an Frauen und die Auswirkungen auf die Gesundheit. Unterstützungsangebote im medizinisch-gesundheitlichen Bereich:

http://www.plattformgegengewalt.at/upload/1801_querschnittsbericht.pdf (text v němčině). V roce

Je zřejmé, že ženy postižené násilím, také mají tendenci být chudé a hrozí jim zvýšené riziko chudoby: v důsledku zdravotních problémů způsobených násilím musí ženy utrácet další peníze, a jejich potenciál pro nezávislý život se také snižuje. Nakonec také skutečnost, že musí trávit mnoho času a úsilí výkonem neplacené péče (např. péče o domácnost), snižuje jejich příležitosti vydělat si své vlastní příjmy.

1.3 Situace migrantek postižených násilím

Údaje z výše zmíněné studie v Německu byly analyzovány podruhé v rámci studie o zdraví, násilí a imigraci⁷⁷, což odhalilo, že násilí spáchané partnery, a tím větší zdravotní problémy postižených žen se nacházely často mezi Turky.⁷⁸ Studie rovněž poukazuje na obtížnou obecnou situaci migrantek. „Špatný zdravotní stav části migrantek

2008 jako odpověď připravil ÖBIG zdravotní ústav, v zastoupení rakouského spolkového Ministerstva zdravotnictví, rodiny a mládeže (dnešní spolkové Ministerstvo hospodářství, rodiny a mládeže), připravil manuál pro lékaře a zdravotní sestry, do kterého přispělo okolo 60 zástupců zdravotnického sektoru a agentur pro ochranu obětí i ženských azylových domů. Tato příručka je nástroj pro práci lékařů a sester v nemocnicích a také obsahuje vzor tiskopisu pro jednotnou dokumentaci zranění způsobených fyzickým a sexuálním násilím. Manuál má být zveřejněn, doufejme, že ve spolupráci s ministerstvem zdravotnictví. V roce 2008 byl také ženským oddělením platformy proti násilí v rodině připraven plakát, který poskytoval informace pro zdravotnické pracovníky a pacienty v nemocnicích a ordinacích. Plakát si lze stáhnout na: www.plattformgegengewalt.at (v němčině).

⁷⁷Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (ed.): Gesundheit – Gewalt – Migration. Eine vergleichende Sekundäranalyse zur gesundheitlichen und Gewaltsituation von Frauen mit und ohne Migrationshintergrund in Deutschland. Kurzfassung, 2007:

<http://www.bundespruefstelle.de/bmfsfj/generator/BMFSFJ/Service/Publikationen/publikationsliste,did=108722.html> (shrnutá verze, text v němčině).

⁷⁸ Pokud jde o domácí násilí jako „kulturní fenomén“, je tu sporný postoj a vede k nedostatečné odpovědi s ohledem na ochranu obětí, jakož i na pozůstalé po násilí, a ani se násilím nezabývá odpovídajícím způsobem. V důsledku toho může násilí být přehlíženo, nebo se naopak jevit jako více viditelné. Žádný z těchto přístupů není pro oběti přínosný. Viz Thiara R. K.: Building Good Practice in Responses to Black and Minority Ethnic Women Affected by Domestic Violence. In: Federal Chancellery – Federal Minister for Women, Media and Regional Policy (ed.): Ten Years of Austrian Anti-violence Legislation; Wien, 2008, s.130–140.

v Německu, zdá se, souvisí s jejich obtížnou sociální situací, charakterizovanou výrazně nižší úrovní vzdělání a odborné přípravy, příjmu a s jejich sníženou a nejistou pracovní i sociální integrací. Často i s nedostatkem blízkých sociálních vztahů založených na důvěře, která se týká značné části migrantek, zejména Turkyň.⁷⁹

Abychom to shrnuli, nedostatečné bydlení a špatná výživa, v kombinaci s nebezpečnými, nedostatečně placenými zaměstnáními, má často za následek (chronické) onemocnění, které následně ústí do chudoby. Podle zprávy Caritas⁸⁰ se výsledky německé studie z velké části vztahují také na Rakousko: problémy komunikace a integrace, stejně jako vysoce rizikové práce vedou k obrovskému napětí a tlaku, který přináší velmi specifické typy příznaků. Avšak mnoho přistěhovalců nemá neomezený přístup ke zdravotní péči. V Rakousku jsou lidé, kteří nemají žádné zdravotní pojištění a kteří nemají právo na sociální pomoc, vlastně vyloučeni ze služeb zdravotní péče. Předpisy týkající se nároku na sociální pomoc se liší podle spolkové země⁸¹, ale v každé spolkové zemi je pro přistěhovalce dost obtížné tyto výhody získat. Ve Vídni je sociální pomoc udělována přistěhovalcům pouze v případě, že žijí v Rakousku nejméně pět let a mají zde trvalé bydliště. Přístup ke zdravotnímu pojištění je proto pro ženy postižené násilím klíčový a v případě přistěhovalců znamená nemít žádné zdravotní pojištění vlastně katastrofu.

Pro migrantku s nedostatečnou znalostí němčiny a nízkou úrovní vzdělání je kromě obecné jazykové bariéry také těžké rozumět

⁷⁹ Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (ed.): Gesundheit – Gewalt – Migration. Eine vergleichende Sekundäranalyse zur gesundheitlichen und Gewaltsituation von Frauen mit und ohne Migrationshintergrund in Deutschland, s. 19n.

⁸⁰ Caritas: Migration, Endstation Armut? Eine Caritas Europa-Studie über Armut und Ausgrenzung von Migranten in Europa. 3. Bericht über Armut in Europa, Brussels, 2006.

⁸¹ Plánované přijetí zákona o minimálním finančním zabezpečení v roce 2010 je zaměřeno na zlepšení této situace a zejména je snahou o sjednocení celostátních předpisů o sociální pomoci.

vysvětlením a pokynům zdravotnických pracovníků. I v případě, že má překladatele (kterým, mimochodem, může být i její násilný partner, který ji doprovází do nemocnice), není celý problém vyřešen. Migrantky se často nemohou či nechtějí obrátit na zařízení místní zdravotní a sociální péče, protože se bojí, že budou nahlášeny na imigrační úřady (např. protože nemají legální právo pobytu), nebo že nebude náležitě pochopeno jejich původní kulturní prostředí. Často zdravotnický personál není dostatečně informován o kulturních odlišnostech, aby mohl vhodně reagovat. V důsledku zdravotních problémů a zejména psychických problémů není migrantkám často vůbec stanovena diagnóza nebo není stanovena správně.

Navíc nezapomínejme, že život v cizí zemi je stresující, zejména v případě, že změna místa pobytu znamená ztrátu sociálních kořenů a přináší pocit dezorientace. Přistěhovalci čelí mnoha vyloučením v mnoha oblastech, což může mít za následek zášť, rezignaci, ignoranci a znovu a znovu také další náklady. „Jednoduché záležitosti“ se mohou stát komplikovanými záležitostmi, které vyžadují spoustu času a úsilí. Stres je zvláště velký pro uprchlíky a žadatele o azyl, kteří kromě zkušeností války (a znásilnění v případě žen) trpí dalším traumatem, které nemohou překonat kvůli nedostatku možností léčby. Kromě toho také cítí strach a úzkost a prožívají sociální vyloučení. Přestěhování se do jiné země vlastně vždy znamená další stres a život v nejistotě.

1.4 Situace zdravotně hendikepovaných žen postižených násilím

Postižené ženy jsou diskriminovány ve dvou ohledech: jako ženy a jako osoby se zdravotním hendikepem. Navíc zkoumání problematiky sexuálního násilí páchaného na hendikepovaných ženách znamená

vnikání do obzvláště obtížné oblasti, tabu uvnitř tabu, jak to bylo pojmenováno v první celosvětové studii⁸² na toto téma. Z tohoto důvodu lze předpokládat, že získané údaje a čísla jsou zřejmě jen příslovečnou špičkou ledovce.⁸³

Postižené ženy jsou postiženy činy (sexuálního) násilí v mimořádně velkém rozsahu. Bývají závislé na pomoci ostatních, a proto pro ně může být často obtížné uvědomit si, v jakém okamžiku nebyly jejich hranice respektovány, a bylo spácháno násilí. V důsledku jejich omezené schopnosti vyjádřit se v kombinaci s pocitem studu tyto ženy nekomunikují nebo nemohou o výskytu násilí komunikovat. A pachatelé této situace využívají. Ženy postižené násilím se často setkávají s nedůvěrou ze strany lidí, kterým řeknou o násilí. Zdravotně postižené ženy jsou velmi často obětí tohoto jevu.

V podstatě se ženy se zdravotním hendikepem, se setkávají se stejnými formami násilí jako jiné ženy a rovněž s dalšími formami, a proto by měly být považovány za zranitelnější. Podle studie provedené v Austrálii⁸⁴ se zážitky násilí mohou překrývat a složka času je také zásadní. Jedna polovina z celkového počtu 700 dotázaných žen v rámci studie zažila tři až čtyři formy násilí a 24 % uvedlo pět forem násilí. Studie také poskytuje údaje rozdělené podle typu násilí: 72 % žen utrpělo emocionální násilí, 55 % mělo zkušenost se sociálním násilím, 58 % uvedlo fyzické násilí a 46 % finanční násilí. 43 % respondentek uvedlo, že prožité násilí spáchali jejich mužští partneři.

⁸² Zemp – Pircher: Weil das alles weh tut mit Gewalt. Sexuelle Ausbeutung von Mädchen und Frauen mit Behinderung, Wien, 1996.

⁸³ Viz Persephone: Violence against women with a disability, Belgium, 2008

⁸⁴ Cockram J.: Silent Voices: Women with Disabilities and Family and Domestic Violence. Edith Cowan University. Joondalup, 2003:

<http://www.wwda.org.au/silent1.htm>.

Fyzické násilí na ženách se zdravotním hendikepem zahrnuje, kromě způsobené fyzické bolesti, také odpírání léků, léčby či péče. Sexuální násilí⁸⁵ může mít též podobu protislužby za nutnou péči. A sociální násilí může znamenat, že oběti jsou tlačeny do stavu závislosti. Studie z Austrálie také poukazuje na to, že služby (péče, asistence, atd.) jsou poskytovány též mimo domov, což je dobrý důvod pro rozšíření významu pojmu „domácí“ tak, aby se sem zahrnula i zařízení poskytující péči a chráněné bydlení.

Co si také v této souvislosti zaslouží zmínku, je skutečnost, že násilí může způsobit zdravotní hendikep, tedy násilí a hendikep mohou být vzájemně propojeny. Na jedné straně zážitek sexuálního násilí, který není řádně léčen, může vést k psychickým problémům. Na druhé straně je velmi obtížné správně interpretovat nářky pacientů se zdravotním hendikepem jako utrpené násilí, protože například zážitek násilí může zhoršit některé příznaky.

Mezi faktory, které zvyšují riziko násilí, patří:

- Intenzita a trvání stavu závislosti (riziko násilí roste se závislostí);
- bezmoc (kvůli komunikačním problémům, přehnané péči, nedostatku informací atd.);
- míra závislosti (to zahrnuje i problém, že ženy se zdravotním hendikepem jsou obecně považovány za asexuální);
- přizpůsobení (v jeho důsledku se mnoho žen se zdravotním hendikepem nenaučilo říci ne; jsou zvyklé na skutečnost, že jejich soukromí není respektováno a chráněno, a navíc

zařízení, která poskytují péči, často kryjí incidenty, aby se vyhnula skandálům),⁸⁶

- izolace (nejen od bezprostředního sociálního prostředí, ale i nedostatečná dostupnost a sociální předsudky);
- nedostatečné uvědomování si svého vlastního těla (protože ženy se zdravotním hendikepem se naučily definovat sama sebe především svými nedostatky a jsou často sníženy jen na objekty ke studiu);
- sterilizace⁸⁷ (zde se doporučuje zvláštní opatrnost, protože sterilizace hendikepovaných žen je často podporována pachateli).

Konečně, pro hendikepované ženy postižené násilím je těžké získat odpovídající pomoc: poradenská centra pro hendikepované osoby nejsou často schopná ve své poradenské práci obsáhnout související genderové aspekty a v ženských poradenských centrech mohou chybět dovednosti a znalosti, které jsou relevantní pro ženy se zdravotním hendikepem. Je zde třeba také zmínit, že ženské azylové domy se snaží přijímat ženy se zdravotním hendikepem, aby je ochránily před násilím, ale ne všechny ženské azylové domy v Rakousku mají potřebné vybavení nebo jejich budovy nejsou bezbariérové. Navíc většina azylových domů má nedostatek zaměstnanců potřebných k zajištění odpovídající péče pro klienty se

⁸⁶ Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend: Einmischen Mitmischen. Informationsbroschüre für behinderte Frauen und Mädchen. 2007.

⁸⁷ Podrobné informace o komplexní problematice sterilizace a potratů viz Persephone: Violence against women with a disability. Belgium, 2008, s. 16n.

⁸⁵ Pro vynikající definici pojmu sociální násilí na hendikepovaných lidech viz Zemp – Pircher (1996), s. 8.

zdravotním hendikepem. To platí i pro ženy, které potřebují pečovatelské služby a pro starší ženy.

1.5 Situace starších žen postižených násilím

Skupina žen ve věku nad 50 let je heterogenní skupinou, ale tyto ženy mají jedno společné: vkročily do druhé poloviny svého života a jsou konfrontovány s dopady stárnutí. Opět je toto téma společenské tabu a výzkum v této oblasti by byl žádoucí.

Jak vyplývá z Rakouské zprávy o zdraví žen z roku 2005⁸⁸, dochází ve stáří u určitých skupin starších lidí ke kumulaci nevýhod, a ženy jsou navíc ještě ve srovnání s muži zásadně znevýhodněny: „Důležitým aspektem stáří a stárnutí je jeho genderový rozměr: negativní účinky a důsledky sociálních změn, zejména strukturální změny, které se vztahují ke stáří, se týkají spíše žen, pozitivní se týkají spíše mužů,“ uvádí zpráva a pokračuje: „Celkově životní situace starších žen vykazuje větší překážky a omezení, než je tomu u mužů, a genderová nerovnost, která má své kořeny v dřívějších fázích života a trvá nadále ve starším věku a ve velmi vysokém věku, je většinou ještě výraznější. Údaje získané o rodinném stavu, typu domácnosti, podmínkách bydlení, vzdělání, příjmu a majetku, zdraví a potřebě péče ukazují, že stárnutí pro ženy znamená větší rizika v materiálním, sociálním a zdravotním ohledu než pro muže.“

Starší ženy, které mají zkušenost s násilím, jsou rozhodně znevýhodněné. Kromě obecných aspektů stárnutí musí ještě

nést následky zažitého násilí. I v případě, že traumatické zážitky jsou již staršího data, je možné, že proces uzdravení není ještě u konce. V některých případech se ženy nikdy neuzdraví. Mnoho z nich musí platit za léčbu ještě po dlouhou dobu nebo jsou zadlužené kvůli léčbě v minulosti.

Zpráva rovněž zdůrazňuje, jak je důležité mít ve stáří kontrolu nad vlastním životem. „Pro ženy stejně jako pro muže je ve stáří zdraví nejen otázkou fyzického a duševního stavu. Jedná se o komplexní, vícedimenzionální proces, který kromě zdravých modelů chování a dobrého zdravotního stavu, zahrnuje především nezávislost a kontrolu nad svým způsobem života.“ Ženy, které zažily násilí, trpí často nadvládou a izolací od svých (ex)partnerů, čímž je jejich samostatnost silně omezena. Začít mít kontrolu nad svým životem teprve ve stáří (například po odchodu od násilného partnera) je pro ženy pochopitelně těžký úkol, zvláště pro ty, které byly svým (ex)partnerem silně izolovány.

Jedna ze studií německého Spolkového ministerstva pro rodinu, seniory, ženy a mládež⁸⁹ zkoumala teprve nedávno problematiku násilí u starších lidí. Kromě jiného z ní vyplývá, že fenomén domácího násilí jako takový sice ve stáří obecně klesá, ale současně dostává tato problematika jinou podobu, jak to dokazuje i studie z Austrálie, kterou německá studie cituje: „... mnoho starších žen se teprve v poslední třetině svého života dozví, že domácí násilí je společensky nepřijatelné. V době, kdy ženy zažívaly dětství, dospívání a větší část

⁸⁸Ludwig Boltzmann Institut für Frauengesundheitsforschung: Österreichischer Frauengesundheitsbericht 2005, s. 197n.: http://www.bmgfj.gv.at/cms/site/attachments/2/7/3/CH0774/CMS1114154451979/oesterreichischer_frauengesundheitsbericht_2005__langfassung.pdf (cit. 20. 10. 2009, text v němčině).

⁸⁹Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend (2009): „Sicherer Hafen“ oder „gefährvolle Zone“? Kriminalitäts- und Gewalterfahrungen im Leben alter Menschen. Ergebnisse einer multimethodalen Studie zur Gefährdung älterer und pflegebedürftiger Menschen: http://bmfjsfj.de/bmfjsfj/generator/RedaktionBMFSFJ/Broschuerenstelle/Pdf-Anlagen/Kriminalit_C3_A4ts-Gewalterfahrungen-Leben-alter-Menschenlangfassung.property=pdf,bereich=bmfjsfj,sprache=de,rwb=true.pdf (text v němčině).

dospělosti, žily v takových podmínkách, které vedly ke kultuře mlčení a k akceptaci domácího násilí, k pocitu, že si za násilí zodpovídají samy, a k poznání, že budou muset v případě rozchodu počítat s obrovskými nevýhodami. A konstatování o nevýhodách má dodnes své opodstatnění; všechny dotazované ženy ze studie, které teprve ve stáří odešly od svých mužů, vypovídaly o finančních ztrátách, které už nebylo možné vykompenzovat, a zčásti také o sociální izolaci.⁹⁰ Dále studie jmenuje seznam situací, které zvyšují riziko domácího násilí: mezi typické rizikové faktory patří, že žena nemá příliš možnost získat zaměstnání a příjem; dále tradiční pohled na manželství jako svazek trvající celý život; představa o roli muže jako živitele rodiny, který rozhoduje ve všech podstatných záležitostech a jehož vůli se žena musí podříditi; nízký status žen žijících odloučeně od svých partnerů; a nedostatečné podpůrné struktury pro starší oběti násilí. Výsledky z národních a mezinárodních studií do značné míry potvrzují předpoklad, že rozšíření a frekvence násilí v blízkém okolí a násilí v partnerství výrazně klesá s rostoucím věkem. Přesto se násilí vyskytuje i u starých a velmi starých lidí a postihuje osoby, které se často nemohou bránit viktimizaci nebo ne tak efektivně jako mladší lidé. Mezi vztahy starších lidí postižených násilím patří i takové, v nichž jsou starší ženy po dlouhá období masivně a systematicky utiskovány, ponižovány a fyzicky napadány a z takovýchto chronických násilných vztahů nacházejí jen s velkými obtížemi cestu k pomoci.⁹¹ Dále se konstatuje, že tato výzkumná oblast je ještě velmi

⁹⁰ Tamtéž, s. 44nn.

⁹¹ Görgen – Herbst – Kotlenga – Nägele – Rabold: Kriminalitäts- und Gewalterfahrungen im Leben älterer Menschen. Zusammenfassung wesentlicher Ergebnisse einer Studie zu Gefährdung älterer und pflegebedürftiger Menschen, hg. vom Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, Berlin, 2009, s. 35:

mladá a že na specifika situace starších žen–obětí násilí zatím není brán takový zřetel, jaký by měl být. Zvláště významné je propojit instituce působící v oblasti stáří, péče a domácího násilí/násilí v blízkém okolí s ohledem na skutečnost, že k násilí mezi partnery dochází také v souvislosti s domácí péčí a že tam vykazuje osobitou dynamiku, nastavení a možnosti jednání.⁹²

V Rakousku se tímto komplexním tématem naposledy zabýval projekt Daphne s názvem „Breaking the Taboo“ („Prolomit tabu“). Podle obecného trendu se v něm bral ohled také na zvláštní problematiku v oblasti domácí péče. Údaje z 2. zprávy o chudobě a bohatství pro Rakousko ÖGGP⁹³: V roce 2006 dostalo celkem 334 162 osob spolkovou dávku pro proplacení ošetrovatelské péče (ošetrovné) a asi dvě třetiny z toho byly ženy. Tyto dávky jsou poskytovány, aby lidé měli k dispozici finanční prostředky, které jsou nutné, aby zaplatili pečovatele, sociální služby nebo zařízení poskytující péči. Nicméně ze zprávy ÖGGP jasně vyplývá, že tyto státní dávky obvykle nestačí pokrýt skutečné výdaje, které musí být zaplacený za ošetřování a péči, proto větší část pečovatelských úkonů zajišťují příbuzní, ponejvíce ženy, a ne profesionální sociální služby nebo zařízení služeb pro staré lidi.⁹⁴ To zvyšuje riziko chudoby a může vést k odporu vůči potřebným, ke krutosti a někdy i k přímému násilnému útoku, jak dokazuje také dokumentace z konference „Breaking the Taboo“. Velmi problematická je přitom okolnost, že dotazování se a vůbec přístup k těmto lidem je omezený a často je možný jen se souhlasem

http://www.bmfsfj.de/bmfsfj/generator/RedaktionBMFSFJ/Broschuerenstelle/Pdf-Anlagen/Kriminalit_C3_A4ts-und-Gewalterfahrungen-_C3_84lterer,property=pdf,bereich=bmfsfj,sprache=de,rwb=true.pdf (text v němčině).

⁹² Tamtéž.

⁹³ ÖGGP: 2. Armuts- und Reichtumsbericht. Wien, 2008, s. 64.

⁹⁴ Tamtéž, s. 48.

pečujících.⁹⁵ Jedna věc je ale zřejmá: je velmi prospěšné, pokud již osoba, která potřebuje péči a osoba péči poskytující, měly laskavý vztah již v minulosti, tedy před stresujícím obdobím poskytování péče. Pokud jsou tyto služby prováděny pouze z finančních důvodů, skrývá to v sobě velmi vysoké riziko násilí.⁹⁶

A jestliže je výzkum starých lidí se zkušeností s násilím všeobecně zanedbáván, platí to dvojnásob o sexuálním násilí vůči starším ženám. Tuto mezeru snad může alespoň zčásti uzavřít jedna studie provedená v Německu⁹⁷. Není žádné překvapení, že ženy po 60. roku života jsou podle ní ve srovnání s mladšími ženami méně často registrovány u policie jako oběti násilí. Obzvláště výrazný je tento rozdíl u velmi závažných sexuálních násilných činů. Současně se i v pomáhajících zařízeních o problému starších žen mluví jen málo. Z toho se pak ale činí nesprávné závěry: rozhovory, které se konaly v rámci této studie, ukazují, že se sexuální násilí v intimních vztazích vyskytuje opakovaně v kombinaci s fyzickým násilím a že starší ženy si sice přejí, aby násilí skončilo⁹⁸, ale nepodnikají žádné kroky k odchodu od partnera a ještě méně jich přemýšlí o podání oznámení na policii. Je jasné, že je pro starší ženy obzvláště těžké mluvit o sexuálním násilí, a to z několika důvodů: jednak se starší ženy stydí začít mluvit o tomto tématu samy od sebe a jednak se bojí, že jim nikdo nebude věřit. Dalším důvodem je, že s rostoucím věkem je pro

⁹⁵ Viz Barbara Nägele in: Forschungsinstitut des Roten Kreuzes (ed.): Breaking the Taboo. Gewalt gegen ältere Frauen in der Familie: Erkennen und Handeln. Konferenzdokumentation. Wien, 2009: vlastní náklad.

⁹⁶ Tamtéž, s. 6.

⁹⁷ Görgen – Herbst – Nägele – Newig – Kimmelmeier – Kotlenga – Mild – Pigors – Rabold: „Ich habe gehofft, das wird besser mit den Jahren“: Sexuelle Gewalterfahrungen älterer Frauen. Hannover: Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen, 2005.

⁹⁸ To vlastně platí pro většinu dotčených žen: ze všeho nejvíce chtějí násilí zastavit, kvůli sobě i kvůli svým dětem.

ženy stále těžší jít hledat pomoc (např. kvůli špatnému zdravotnímu stavu, izolaci a chybějícím funkčním sociálním sítím).

Roli hraje také typický názor této generace, že existují „manželské povinnosti“, které se musí plnit a které mohou omlouvat sexuální násilí. Také strach z následků rozchodu má velký význam. Sem patří strach ze samoty, z finančních ztrát, z negativních reakcí přátel a příbuzných, ze ztráty důvěrně známého okolí bydliště nebo z dalšího násilného jednání partnera. Často si lidé nejsou prostě vědomi skutečnosti, že se každá žena (v každém věku) může stát obětí sexuálního násilí, což dále zvyšuje počet neznámých případů v této oblasti.

1.6 Doporučení

Chudoba je výrazem strukturálního násilí. Proto musí být prioritou každé společnosti poskytnout co možná nejlepší podporu tak, aby ženy a děti postižené násilím, které jsou vystaveny obzvláště vysokému riziku chudoby, mohly násilné vztahy opustit. Proto je nutné v zájmu moderní společnosti a genderově citlivé zdravotnické politiky:

- mít přístup k nejnovějším studiím (prevalenční studie o rozsahu násilí na ženách, studie o akutních a dlouhodobých zdravotních následcích násilí na ženách a dětech, o nákladech pro společnost a zdravotnictví způsobené násilím);
- zvýšit povědomí a znalosti zdravotnických pracovníků o tématu násilí na ženách, stejně tak zvýšit jejich praktické schopnosti komunikovat. Adekvátně vyškolený personál umí lépe identifikovat formy a obrazy násilí a jeho těžké akutní a

dlouhodobé důsledky a může pozitivně ovlivnit poskytnutí pomoci a prevenci dalšího násilí;

- široká distribuce a seznámení se s příručkou „Zdravotní následky u žen postižených násilím. Příručka pro nemocnice a lékařskou praxi“ vydanou spolkovým Ministerstvem pro hospodářství, rodinu a mládež v roce 2010;
- realizace koncepce jednotného školení a dalšího vzdělávání (vytvořeného odborníky v oblasti násilí a ochrany obětí) pro všechny zúčastněné pracovníky (zdravotnický personál, pečovatelský personál, sociální pracovníci, pedagogové, novináři, právníci, policie) ve všech rakouských spolkových zemích a dlouhodobé finanční zabezpečení pro všechny současné státní spolkové a místní iniciativy. Příručka vydaná spolkovým Ministerstvem pro hospodářství, rodinu a mládež v roce 2010 s názvem „Zdravotní následky u žen postižených násilím. Příručka pro nemocnice a lékařskou praxi“ by měla sloužit jako podklad pro základní vzdělání, stejně jako pro školení a další vzdělávání ve zdravotnictví;
- téma „násilí na ženách“ by mělo být pevně ukotveno v oblasti školení a vzdělávání celého odvětví zdravotní péče, sociální péče a péče vůbec (na úrovni spolkové a státní) a pro výše uvedené profese. Všechny kurzy a další vzdělávání by mělo vzít v úvahu zvláštní situaci a potřeby starších žen a žen se zdravotním hendikepem, migrantek a žadatelek o azyl;
- formulace, komunikace a uplatňování adekvátních intervenčních opatření za účasti expertů z ženských azylových domů, poradenských center pro oběti násilí a zařízení na ochranu obětí v každodenní praxi. Například pro personál ve zdravotnických zařízeních, který řeší krizové situace, jak

mluvit s takto postiženými, vypracování bezpečnostního plánu nebo probrání právních možností;

- vypracovat jednotnou soudně použitelnou dokumentaci k zajištění stop v případě násilí na ženách a sexuálního násilí odpovídající soudně lékařským standardům. Výše uvedená příručka „Zdravotní následky u žen postižených násilím“ obsahuje také standardizované dotazníky za účelem zajištění stop a pro jednotnou dokumentaci zranění způsobených násilím;
- zlepšení/podpora kooperace mezi interními (např. skupiny na ochranu dětí nebo skupiny na ochranu obětí) a externími zařízeními na ochranu obětí (ženské azylové domy, policie, zařízení pro ochranu před násilím/intervenční centra, ženská poradenská centra aj.) a lékařkami/-i, ošetřovatelskými a pečovatelskými zařízeními, za účelem reflexe vlastního chování vůči ženám postižených násilím a za účelem zavedení práce public relations, která bere v úvahu svou vlastní klíčovou pozici;
- zřízení skupin na ochranu obětí ve všech rakouských nemocnicích po vzoru Vídně;
- všeobecný rozvoj a dlouhodobě zajištěné financování poradenských center pro oběti sexuálního násilí v Rakousku;
- zapojení iniciativy ze zdravotnictví do (mezi)národního „Akčního plánu proti násilí na ženách“;
- kurzy a informační akce (prováděné odborníky v oblasti ochrany obětí před násilím) pro firmy a podniky (pro podnikové rady, manažery a personální management) na téma „násilí na ženách a potenciální rizika chudoby a předcházení chudobě“. (Srovnej s projektem spolkového

Ministerstva práce, sociálních věcí a ochrany spotřebitele financovaným AÖF – organizace rakouských ženských azylových domů: „Rizika chudoby – násilí na ženách. Vzdělávací nabídky pro podniky a firmy“);

- psychoterapie hrazená ze systému národního zdravotního pojištění;
- krátkodobé a dlouhodobé ubytování pro ženy, které jsou duševně nemocné nebo potřebují psychiatrickou léčbu, a pro jejich děti. Odloučení žen od svých dětí může vést k další traumatizaci matek a dětí;
- zavedení genderově citlivého přístupu ve všech oblastech medicíny.

Doporučení pro děti:

- lepší ochrana pro děti a mladistvé ohrožené násilím speciální právní úpravou a podpora možností, které by byly k dispozici ve všech příslušných zařízeních;
- zvýšení a zajištění všech sociálních dávek s cílem omezit rizika chudoby pro děti (např. zálohování výživného);
- speciální školení zaměstnanců ve všech relevantních institucích (např. úřad pro mládež a rodinu, školy, pedagogičtí pracovníci, zdravotní personál atd.), aby se účinně zabránilo násilí a dlouhodobým zdravotním důsledkům spojeným s násilím;
- speciální nabídky podpory pro děti a mládež postiženou násilím v rodině (semináře k prevenci násilí ve školách a v mládežnických organizacích, proškolení sociální pracovníci a školní psychologové);

- mimořádná citlivost ze strany školních lékařek/-ů, pokud se týče tématu násilí v rodině;
- ukotvení tématu násilí v rodině a ve vztazích do výukových plánů ve školách a školkách.

Doporučení pro migrantky a žadatelky o azyl:

- bezplatná zdravotní péče pro všechny migrantky žijící v Rakousku bez zdravotního pojištění;
- samostatný pobytový status pro migrantky – nezávislé na statusu jejich manžela – nejen až po pěti letech trvalého pobytu;
- rozšířit možnosti pro ženy komunikovat prostřednictvím své mateřštiny ve zdravotnictví (především mezi gynekology) a naproti tomu povzbuzovat ženské lékaře, aby převzali roli důvěryhodného partnera;
- dostatečné množství zdravotně a sociálněpedagogicky vyškolených překladatelů (pro nejpoužívanější jazyky) ve všech veřejných nemocnicích, protože když jsou překladateli příbuzní, známí a manžel, téma násilí je/může být často zamlčováno;
- senzibilizaci osob zaměstnaných v oboru zdravotnictví, podpory a péče ke kulturnímu citění a kulturním rozdílům;
- komplexní distribuce informačních materiálů v celém zdravotnictví vztahujících se k násilí na ženách, zákonům chránícím proti násilí a centrům pro oběti, a to ve všech hlavních jazycích, kterými mluví migrantky v Rakousku (turečtina, bosenská srbština, chorvatština, angličtina, ...);
- bezplatná nebo cenově dostupná psychoterapeutická léčba (pokud možno v mateřském jazyce);

- speciální zdravotnická zařízení a pomoc pro ženy a dívky v nebezpečí, kdy jsou nuceny do manželství.

Doporučení pro postižené ženy:

- bezbariérový přístup do všech zařízení na ochranu obětí, intervenčních center a center na ochranu proti násilí, azylových ženských domů a poradenských center atd. (brát v úvahu všechny aspekty – prostorové, sociální a komunikační prostřednictvím zjednodušeného využívání jazyka);
- rozšíření personálu s ohledem na zvláštní potřeby žen se zdravotním hendikepem ve výše uvedených zařízeních;
- speciálně vyškolený personál ve zdravotnických zařízeních, bezbariérovou vlnou infrastrukturu a zlepšení možnosti přístupu;
- speciální vzdělávací program na míru týkající se potřeb zdravotně hendikepovaných žen a dívek (senzibilizaci pro osobní omezení a potřeby) a prevence násilí ve všech školách a zařízeních pro zdravotně postižené osoby;
- kurzy sebeobrany určené pro potřeby žen se zdravotním hendikepem;
- PAB (Personal Assistance Budget – osobní pomoc s rozpočtem) a PLB (Personal Direct Payments Budget – osobní rozpočet pro přímé platby)

Doporučení pro starší ženy:

- tematicky otevřené nabídky pomoci a poradenství pro starší ženy;
- vyhledávání a kontaktování žen, jejichž mobilita je omezena;

- lepší přístup k informacím pro starší ženy postižené násilím (distribuce informačních materiálů týkajících se právní pomoci a s adresami všech pečovatelských zařízení, stacionářů, domovů důchodců, pošt atd.);
- posílení spolupráce a vytváření sítí institucí v oblasti domácího násilí v zařízeních pro seniory;
- nabídka supervize a profesionální podpory pro pečovatele (ať z rodiny nebo najatý personál) starších lidí nebo v souvislostech s případy násilí na starších lidech;
- institucionální podpora pro domácí pomocníky, když vznikne podezření o násilí na ženách či obecně o násilí v rodině;
- výpočet dávek ošetřovného tak, aby zajistily, že lidé odkázaní na péči budou nezávislí na péči v rámci rodiny.

KAZUISTIKA

Paní Sabine M. – akutní a dlouhodobé zdravotní následky v důsledku masivních násilných útoků

Sabině M. je 41 let, je vyučena prodavačkou a má čtyři děti. Dceři je osm let, nejstarší syn je dospělý a dalším synům je deset a pět let. Jak její první manžel Heinz, otec dospělého syna, tak i její druhý muž Ivo se vůči ní chovali násilně. Kvůli masivním útokům druhého manžela utekla do ženského azylového domu. V té době byla její situace nesnesitelná: kvůli týrání musela být paní M. opakovaně ošetřena v nemocnici. Její manžel jí několikrát hrozil, že ji zabije, jestliže na něj podá oznámení. Ze strachu před dalšími násilnými útoky ho dokonce chránila před policií, která ho hledala v souvislosti se zločinem

spáchaným v Makedonii. Zdravotní stav Sabiny M. je kritický především kvůli ledvinovému tumoru, ale i zažitému týrání. Výhřez meziobratlové ploténky byl důvodem k opakovaným operacím páteře. Kromě toho bylo nutné ji kvůli plicnímu infarktu a několika trombózám opakovaně lékařsky ošetřit.

Profesní kariéra:

Paní Sabine M. pracovala 17 let v maloobchodě, z toho 13 let jako poradkyně prodeje ve specializovaném obchodě pro stavební stroje pro domácí kutily. Její plat byl 1400 EUR čistého měsíčně. Po narození dcery (v roce 2001) ji její muž ze žárlivosti donutil dát výpověď. Po narození jejího třetího syna se nechala za pomoci AMS (rakouská služba pro zaměstnanost) přeškolit, udělala si živnostenský list a získala licenci k provozování kavárny. Krátce před jejím otevřením jí byl diagnostikován výhřez meziobratlové ploténky, a tak se plánu otevření kavárny musela vzdát. Pojišťovna jí poradila, aby si zažádala o invalidní důchod, a v současnosti dostává zálohu na důchod ve výši 800 EUR měsíčně.

Finanční situace:

Když Sabine M. přišla do ženského azylového domu, měla dluhy u domovní správy, u poskytovatele elektřiny a dálkového vytápění. Kromě toho splácela půjčku. Její muž nechodil do práce a neměl také žádné jiné příjmy, takže paní M. musela platit veškeré náklady sama. V současnosti pobírá 800 EUR zálohovaného důchodu a 542 EUR rodinný příspěvek pro své tři nezletilé děti. Jelikož její muž byl mezitím již zatčený a byl deportován do Makedonie, nedostává na své děti žádné alimenty. A jelikož nemůže alimenty na svém muži nijak soudně vymáhat, nedostává také žádnou zálohu na výživné od

státu. Dluhy paní M. byly po intervenci ženského azylového domu sociálním úřadem smazány. Paní M. dostává nyní podporu na bydlení a podařilo se jí poté, co bylo nesplacené nájemné vyrovnáno, dosáhnout u domovní správy výměny bytu. Náklady na sepsání smlouvy, kauci a na jednu skříň a palandu přejal také sociální úřad.

Rodinně - právní situace:

Paní Sabine M. podala žádost o rozvod a ta byla manželovi v době, když ještě byl v Rakousku ve vězení, doručena. Dosud byl stanoven jeden termín, ke kterému se nedostavil. Na soudní náklady požádala paní M. o procesní pomoc, ta jí byla povolena, takže jí zde nevznikly žádné náklady. Požádala o svěřeni dětí do své výhradní péče, kterou na základě vyjádření úřadu pro mládež a rodinu (s předběžnou závazností a vykonatelností) obdržela, protože děti byly otcem opakovaně týrány a musely se dívat i na násilí vůči matce.

Děti:

Děti trpěly, když přišly do ženského azylového domu, nočními můrami, psychosomatickými onemocněními a byly agresivní, resp. velmi introvertní. Všem třem dětem byla poskytnuta terapie, která jim tyto zážitky pomáhá překonat. Nejmladší syn nyní chodí do školky, kde paní M. musí platit dopolední svačiny. Ivo Sabinu M. neustále ohrožuje telefonicky. Ona si je však nyní jistá, že by zavolala policii, jakmile by se objevil v její blízkosti.

2. Vzdělání a odborná příprava

2.1 Vzdělání/odborná příprava a chudoba

Při studiu tématu chudoby se nelze vyhnout tématu vzdělání a odborné přípravy. Vysoký stupeň vzdělání není sice žádnou zárukou života v bohatství, vzdělání však může spolu s dalšími faktory, jako je práce, zdraví a sociální prostředí, riziko chudoby silně ovlivňovat: nedostatek vzdělání a odborné přípravy znamená menší šance na získání zaměstnání a pravidelného příjmu. Úroveň vzdělání a odborné přípravy, nehledě na výšku platu, určuje také pracovní možnosti a odpovídající šance na kariéru a další rozvoj. Lidé s vyšším vzděláním mají lepší vyhlídky na kvalifikované a adekvátně placené pracovní místo. To bylo potvrzeno studií provedenou WIFO (rakouský Institut ekonomických výzkumů): „Na pozadí významu vzdělání a dalšího vzdělávání pro ekonomický úspěch, sociální soudržnost a osobnost, musí být vzdělání pevně stanoveno jako klíčová koncepce v životním cyklu, od předškolní výchovy přes systém základního vzdělání až po vzdělávání a odborný výcvik v následných pracovních a životních fázích. Právě v současné hospodářské situaci, která se vyznačuje nejistotou, je dosažení a udržení adekvátní kvalifikace pracovníků stejně důležité jako investice do předškolního a školního vzdělávání, které snižují sociální výběr a zajišťují vertikální a horizontální mobilitu ve vzdělávacím systému.“⁹⁹

Stále ještě najdeme řadu lidí, kteří čelí sociálním bariérám, jež je vyřazují ze získání takového vzdělání, které by odpovídalo jejich dovednostem a schopnostem. Důvodem je, že v rakouském

⁹⁹ Bock-Schappelwein – Falk: Die Bedeutung von Bildung im Spannungsfeld zwischen Staat, Markt und Gesellschaft. Studie im Auftrag des Bundesministeriums für Unterricht, Kunst und Kultur. 2009.

vzdělávacím systému je jen těžko možné, aby děti z chudobou ohrožených vrstev společnosti měly přístup k vyššímu vzdělání. Ze studie vídeňské univerzity vyplývá, že situace chudoby se dědí, protože spirála chudoby pokračuje: „... nízké vzdělání rodičů vede k vyššímu ohrožení chudobou a také k opět k nižšímu vzdělání dětí, které budou v budoucnu také čelit vyššímu riziku ohrožení chudobou a stejně tak děti těchto dětí.“¹⁰⁰

Vzdělání zvyšuje osobní pocit sebeúcty, mění způsob vnímání sama sebe (také co se genderových aspektů týká) a otevírá nové možnosti kariéry a příležitostí. Přístup žen k rovnoprávnému vzdělání, rovnost dívek a chlapců a potřeba zvláštní podpory žen byly v roce 1993 podpořeny přijetím spolkového zákona o rovném zacházení na spolkové úrovni. V roce 2004 byly rozhodnutím ministerské rady ve věci 3. Genderového mainstreamingu (GM) vytvořeny předpoklady pro cílenou implementaci GM na spolkové úrovni, které má vést k urychlení zavedení strategií GM v praxi. Ačkoli úroveň vzdělání ženské populace v Rakousku v minulých 50 letech stoupla, je ženská účast na vzdělávání omezena na velmi úzký okruh škol a vybraných studijních kurzů.¹⁰¹ To odráží vliv tradičních (patriarchálních) názorů o roli a povolání žen v naší společnosti, které brání ženám v realizaci jejich osobních schopností, v jejich praktickém využití a rozhodně snižují rovnost příležitostí pro ženy a muže. Ženy jsou tlačeny do

¹⁰⁰ Holczmann – Kühner: Arm als Kind – arm für immer? In: Tentschert – Vana: In Armut aufwachsen. Empirische Befunde zu Armutslagen von Kindern und Jugendlichen in Österreich. Institut für Soziologie der Universität, Wien 2009, s. 103–112.

¹⁰¹ Viz Landler: Die Qualifikationsstruktur der österreichischen Bevölkerung im Wandel. Analyse und Computersimulation des Schulsystems und der Qualifikationsstruktur der Bevölkerung 1971–2025. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2008: v roce 2003 45 % rakouských mladých žen z příslušné věkové skupiny složilo maturitu na střední škole, ve srovnání s 33 % rakouských mužů stejné věkové skupiny. V roce 2001 byl podíl absolventek vysokých škol ve střední věkové skupině 12,6 %.

typických ženských povolání, kde je nízká mzda, menší šance na postup a nepříznivé pracovní podmínky. Navíc stále existují skupiny žen, jako migrantky, ženy se zdravotním hendikepem, starší ženy, které mají přístup ke vzdělání a odbornému výcviku velmi omezen.

2.2 Souvislost mezi vzděláním, chudobou a násilím na ženách

Násilí na ženách, ve své nejzávažnější formě, je projevem společenské nerovnosti mužů a žen. Zamezení přístupu žen a dívek ke vzdělání a omezení jejich kvalifikačních možností jsou běžné postupy, které oslabovaly pozici žen v naší společnosti po staletí. To vedlo ke vzniku závislosti, která ještě dnes diskriminuje řadu žen, často s migračním zázemím: 39 % žen žijících v rakouských ženských azylových domech má ukončené pouze povinné základní vzdělání a asi 8 % nenavštěvovalo vůbec žádnou školu.¹⁰² Například v ženském azylovém domě v Salcburku má jedna z pěti žen, které zde našly ochranu, ukončenou základní školu. A téměř 25 % žen žijících v azylu neukončilo žádné odborné vzdělání. To platí zejména pro ženy s migračním zázemím.¹⁰³

Sociální násilí se pohybuje od kontroly kontaktů až po zákaz odborného nebo dalšího vzdělávání. V mnoha případech sice ženy mají povolen přístup ke vzdělání, ale druh vzdělávání si velmi často nemohou zvolit samy. Často je jejich navštěvování školy nebo kurzu a jeho obsahu přísně kontrolováno. Opakovaně se stává, že partneři své ženy do třídy doprovázejí. To zabraňuje individuálnímu, svobodnému vzdělávání. Nezávislé a samostatné myšlení zvyšuje

sebevědomí lidí a je jedním z klíčových předpokladů pro řadu pracovních možností, především ve vedoucích pozicích, kde je vyžadována odpovědnost a rozhodnost. Mnoho žen má kvůli protrpěnému partnerskému násilí a s ním spojeným pocitem méněcennosti většinou jen velmi nízké sebevědomí a nevěří si, že jsou schopny získat (další) kvalifikaci.

Sociální kontrola ženám ztěžuje využívat možnosti vzdělávání a odborného výcviku a zabraňuje jim ve vytvoření vlastních sítí. Sociální kontakty s ostatními účastníky vzdělávání pomáhají pochopit učební látku, rozvíjí schopnosti práce v týmu a neformální výměnu názorů na různých úrovních, např. ohledně možností práce. Kvůli sociální kontrole jsou ženy postižené násilím často bez zaměstnání nebo jsou nuceny brát špatně placené práce. To opět velmi silně zvyšuje riziko ohrožení chudobou.

Svoboda projevu a osobního rozvoje jsou základní předpoklady pro život bez chudoby. Mnohým z žen postižených násilím, jakož i jejich dětem je toto právo jednoduše odpíráno. Mají velmi málo času a mají malé finanční prostředky a trpí zdravotními a sociálními dopady násilí, což je zase vylučuje z přístupu ke vzdělání a odbornému výcviku. Toto sociální vyloučení je samo o sobě projevem chudoby. Navíc schopnosti a možnosti těchto žen jsou výrazně sníženy, jsou tím znevýhodněny na pracovním trhu, a čelí tak obzvláště vysokému riziku chudoby. Současně nízké vzdělání a nízká profesní kvalifikace také snižují jejich osobní vyhlídky, což zvyšuje závislost na pachateli a ztěžuje odchod z násilného vztahu.

¹⁰² Viz 2008 statistika Rakouských ženských azylových domů:
<http://www.aoef.at/aktuell/AOFStatistik2008.pdf> (text v němčině).

¹⁰³ Interní odhad.

2.3 Situace migrantek postižených násilím

Úroveň kvalifikace migrantek a migrantů cizí národnosti je podstatně horší než Rakušanů: více než polovina z nich má ukončenu pouze povinnou školní docházku, a u státních příslušníků třetích zemí jsou to dokonce dvě třetiny. Uvnitř skupiny migrantů a migrantek jsou však velké rozdíly: 77 % Turků a 89 % Turkyň má ukončenou pouze povinnou školní docházku, což výrazně ovlivňuje jejich výdělečné možnosti. Skupina migrantek a migrantů s nejvyšší kvalifikací jsou Němci: každý 4. muž a každá 7. žena mají vysokoškolské vzdělání. Mezi těmito dvěma skupinami nalezneme migrantky a migranty ze všech ostatních zemí původu, přičemž migranti a migrantky z bývalé Jugoslávie, leží blíže etnické skupině Turků.¹⁰⁴

Dekvalifikace a neuznávání získaných odborných dovedností

Zajímavostí v této souvislosti je, že Rakousko od ledna 2003 omezilo kvótami nové imigrace osob ze třetích zemí na vysoce kvalifikované osoby. Přesto migranti a migrantky s vysokou úrovní vzdělání mají také velké problémy nalézt odpovídající zaměstnání. Typickým důvodem jsou potíže s formálním uznáváním jejich diplomů a vysvědčení (nostrifikace), které jim brání v nástupu do profese, pro kterou mají kvalifikaci na rakouském pracovním trhu nebo alespoň tento nástup zdržují. Mnoho absolventů univerzit musí hledat zaměstnání v oborech mimo původní oblast jejich kvalifikace a pracují nakonec jako uklízečky, plní regály v obchodech nebo pracují jako prodavačky. Tím ale dochází k dequalifikaci a čím déle musí ženy svou obživu zajišťovat pomocnými pracemi, tím se vstup do původně

vykonávaného, resp. vystudovaného povolání stále více ztěžuje, což s sebou nese dlouhodobé nepříznivé následky:

„Všichni lidé cizí národnosti, ať absolvent univerzity, maturant nebo vyučený, jsou na pracovním trhu diskriminováni. To platí stejně jak pro nové přistěhovalce tak pro ty, kdo v Rakousku žili od dětství a navštěvovali tu školu, uvádí studie založená na datech ze sčítání lidu sociologa Augusta Gächtera. Celkově 38 % cizinců s vysokou úrovní kvalifikace pracuje pod svými možnostmi, a co se týče příslušníků třetích zemí, např. z Turecka nebo bývalé Jugoslávie, je to dokonce téměř polovina (47 %). [...] Po procesu dequalifikace je už profesní vzestup vyloučen. Dekvalifikaci ve svém prvním zaměstnání se už nedaří v dalším pracovním životě překonat. Proto zůstává v Rakousku velká část potenciálu pracovního trhu nevyužita, říká Gächter. Rakousko má kvalifikované přistěhovalce, ale nebere se to téměř vůbec v potaz. [...] Úroveň vzdělání cizinců se nezaznamenává [Veřejnými službami zaměstnanosti; poznámka autorů] a nikdo se o to také skutečně nezajímá, říká Gächter. Ve statistice nezaměstnanosti se objevuje pouze to, že někdo pracoval jako uklízeč, ale už ne to, že tento uklízeč je vlastně absolvent univerzity.“¹⁰⁵

Bohužel nabídka dostupných kvalifikačních kurzů specificky zaměřených na ženy–migrantky není velmi široká a především výběrová kritéria jsou velmi přísná. Kvalifikační kurzy by se ale měly explicitně orientovat na potřeby cílové skupiny. Nedostatečné znalosti němčiny nemusí být překážkou případné kvalifikaci, neboť již účast na kurzu zlepšuje jazykovou znalost. Příkladem zde může být vzdělávání v oblasti zdravotnické péče: v této oblasti se výběrová

¹⁰⁵ Viz

http://www.armutskonferenz.at/armutskonferenz_news_dequalifizierung_migranten_060111.htm (cit. 18. 10. 2009; text v němčině).

¹⁰⁴ Fassmann – Reeger – Sari: Migrantinnenbericht 2007, s. 23nn.

kritéria koncentrují na sociální a osobní schopnosti. Jazykové znalosti tu nejsou nejdůležitějším předpokladem. Přístup k dalšímu vzdělávání v jiných oblastech, např. technika nebo administrativa, často selhává na jazykových a finančních nedostatcích.

Práce v nestálých, málo placených zaměstnáních

Pro násilím postižené migrantky je obzvláště těžké zvyšovat si úroveň vzdělání a získat pracovní dovednosti. Kromě náročných podmínek, kterým migrantky čelí obecně, jako důsledek strukturálního násilí, tyto ženy zažívají extrémní zatížení, které vyplývá z fyzického, psychického, sexuálního, ekonomického a sociálního násilí. Mnoho žen s migračním zázemím se nesmí často vyškolit v nějaké profesi nebo se musí před ukončením vzdělání vdát a pak vzdělávání ukončit. Často se ženám zakazuje návštěva kurzu němčiny nebo počítačového kurzu. Nesmějí se naučit němčinu a seznámit se s novými informačními a komunikačními technologiemi, aby i nadále zůstaly závislé na svých manželech a neměly žádné kontakty mimo rodinu. Některé z žen si také nemohou dovolit náklady na kurz němčiny, protože jejich manželé jim jej nechtějí zaplatit. Proto i migrantky, které získaly ve své domovské zemi velmi dobré vzdělání, často nemohou nalézt v Rakousku odpovídající zaměstnání a musí pracovat za malý plat, pokud vůbec zaměstnání mají. Co to konkrétně znamená, vyplývá z již citované zprávy Caritas: podle údajů z roku 2000 vydělávají migranti a migrantky v průměru o 17 % méně než místní obyvatelé. Nízká mzda ale není jediným faktorem, který indikuje špatné pracovní podmínky, což dokazuje počet pracovních úrazů: migrantů a migrantek se týká 17,9 % všech pracovních úrazů, přičemž jejich podíl z celé populace všech pracujících je jen 10,5 %.

Caritas ve své zprávě konstatuje, že existuje kauzální souvislost mezi prací na černo a stavem zákonů: ilegální zaměstnávání je rozšířeno především v těch zemích, v nichž je přístup přistěhovalců na pracovní trh předmětem přísných omezení.¹⁰⁶

Vyučení není dovoleno

Rakousko patří mezi členské státy EU, které poskytují všem dětem, nehledě na jejich státní příslušnost, základní vzdělání, což znamená, že zapsat do školy se mohou i děti přistěhovalců bez právního titulu k pobytu. Nicméně v patnácti letech, tedy s ukončením povinné docházky, jsou vyloučeny ze státních škol. Kromě toho mnoho obyvatel Rakouska (ti, kteří nejsou občany EU nebo Evropského hospodářského prostoru) nesmí jít do učení, neboť zákon o zaměstnávání cizinců to považuje za výdělečnou činnost.

Nedostatečná integrace dětí migrantů do vzdělávání

Výzkum také ukázal, že podíl dětí, které nedokončí školu, je u migrantů vyšší. Podle Caritas ukončí čtyři z pěti dětí migrantů školní docházku středním stupněm, pokud se jim vůbec podaří tak daleko dojít, neboť v Rakousku, stejně jako v jiných zemích EU jsou děti migrantů ve „zvláštních“ školách v obzvláště vysoké počtu. Caritas dává následující údaje za školní rok 2001/2002: podíl studentů s nerakouskou národností ve všech rakouských formách škol byl okolo 9,2 %, ale ve zvláštních školách to bylo alarmujících 20,6 %.¹⁰⁷ A

¹⁰⁶ Caritas: Migration, Endstation Armut? Eine Caritas Europa-Studie über Armut und Ausgrenzung von Migranten in Europa. 3. Bericht über Armut in Europa, Brussels 2006, s. 32nn.

¹⁰⁷ Tamtéž.

podle studie WIFO, která byla zmíněna výše, byl ve školním roce 2007/2008 podíl dětí migrantů dokonce okolo 27,2 %. Vzdělávací deficity mezi přistěhovalci jsou ovlivněny více faktory:

„Nejenže jsou evidovány málo vzdělané struktury osob z první vlny migrace (první generace): přidává se i nedostatečná integrace ve vzdělání dětí migrantů narozených již v Rakousku a mladých přistěhovalců, kteří se v rámci spojování rodin v Rakousku usazují. Ta začíná již v předškolním věku a pokračuje v poměrně vysokých podílech studentů ve zvláštních školách (27,2 % ve školním roce 2007/2008) a následuje vysoká míra nezaměstnanosti mladých lidí, především při přechodu ze školy do učebního poměru. Tento trend se zesílil ještě dalšími faktory: například že rodiny často chtějí, aby mladí lidé začali pracovat co nejdříve, často v nekvalifikovaných zaměstnáních, aby přispěli do rodinného příjmu. Navíc nejistá bytová situace ztěžuje dítěti studium. Stejně tak nedostatek informační struktury o rozmanitosti nabídky vzdělávání v Rakousku je další překážkou pro úspěšnou integraci ve vzdělání.“¹⁰⁸

2.4 Situace žen se zdravotním hendikepem postižených násilím

Studie provedená v roce 2007 na ženách s **hendikepem** a se specifickými potřebami na salcburském pracovním trhu¹⁰⁹ ukázala, že zdravotní omezení a hendikep, v kombinaci s ženským pohlavím, může zvýšit riziko chudoby. Také poslední data z šetření EU-SILC¹¹⁰ také potvrzují, že čtvrtina všech osob ohrožených chudobou žije

¹⁰⁸ 108 Bock-Schappelwein – Falk: Die Bedeutung von Bildung im Spannungsfeld zwischen Staat, Markt und Gesellschaft. 2009, s. 11.

¹⁰⁹ Buchinger – Gschwandtner: Frauen mit Behinderungen und Beeinträchtigungen am Salzburger Arbeitsmarkt. Eine qualitative Studie. Salzburg 2007.

¹¹⁰ Statistik Austria: Einkommen, Armut und Lebensbedingungen. Ergebnisse aus EU-SILC 2007. 2009.

v Rakousku v domácnosti, v níž alespoň jedna osoba má značný fyzický hendikep.

Od žen s hendikepem se obvykle očekává, že zůstanou na špatně placených místech (např. jako nekvalifikované pracovnice ve výrobě nebo v sociální oblasti); čelí dequalifikaci, nemají možnost realizace kariéry založené na univerzitním vzdělání (kvůli nedosažitelnosti rakouských univerzit), nebo jsou závislé na velmi malých finančních částkách získaných prostřednictvím sociální pomoci nebo na nízkých důchodech. V součtu to znamená, že mnoho žen žije v chudobě nebo poblíž hranice chudoby a často jsou závislé na partnerovi, rodičích nebo na institucích pro hendikepované osoby.

Pro děti se zdravotním hendikepem neexistuje žádná nebo jen velmi omezená volba školy, protože jejich možnosti jsou velmi omezené. V mnoha případech musí cestovat do jiného města, aby se dostaly do školy, a to je spojeno s požadavkem vysoké míry mobility. Často je přechod ze základní školy do odborného vzdělávání velmi zatěžující a komplikovaný a velmi často je dětem s hendikepem odborné vzdělání odepřeno nebo se jim nikdo vůbec neptá, čím by se chtěly vyučit nebo jaké zájmy nebo schopnosti mají. Jelikož nejsou kvůli hendikepu schopny vykonávat některé práce nebo potřebují pro jejich provedení delší dobu, je pro ženy s hendikepem velmi těžké vůbec nějaký učební obor nalézt.¹¹¹ To vede k dlouholeté finanční závislosti na rodičích nebo partnerovi. Situace je obzvláště obtížná pro ženy s mentálním hendikepem a chronickým onemocněním.

Ukončení školy a nestálé, krátkodobé formy zaměstnání jako důsledek sexuálního násilí

¹¹¹ Buchinger – Gschwandtner: Frauen mit Behinderungen und Beeinträchtigungen am Salzburger Arbeitsmarkt. 2007, s. 50.

Násilí hraje zásadní roli v životě žen se zdravotním hendikepem. Sexuální násilí, které zažily v dětství a v době dorůstání, je často příčinou psychických poruch těchto žen a dívek. V jejich životopisech se často vyskytuje odchod ze školy nebo učebního oboru a také nestálé nebo krátkodobé pracovní poměry. A protože tyto ženy nemají mnohdy žádné šance dopracovat se k příjmu, který by dostatečně zajistil jejich existenci, mají tendenci zůstat v násilných vztazích velmi dlouho. Navíc potřeba péče nebo pomoci od jejich partnera brání mnohým ženám v odchodu od pachatele.¹¹²

2.5 Situace starších žen postižených násilím

Starší ženy jsou v porovnání s mladšími ženami a stejně starými muži v řadě oblastí znevýhodněny. Podle poznatků Evropské konference o rovných příležitostech pro starší ženy v politice a společnosti (Chancengleichheit für ältere Frauen in Politik und Gesellschaft), která se konala v Bruselu v únoru 2001, se jedná především o nevýhody v oblasti vzdělání a zvýšené riziko chudoby kvůli nižším příjmům během pracovního života.¹¹³ Bohužel zatím není k dispozici žádná detailní studie na toto téma.

Kvůli nedostatku možností k dalšímu vzdělávání a vzrůstající tendenci vyřazovat starší pracovnice/-íky z pracovního procesu je možné, že (v současnosti) rekvalifikační programy pro starší pracovnice/-íky nejsou z pohledu pracovní politiky smysluplné. Pokud jde o starší ženy postižené násilím, pak je to ještě smutnější, jelikož jejich (re-

¹¹² Tamtéž, s. 48.

¹¹³ Anglický text prohlášení z konference na: http://www.sophia-net.org/english/resolution_e.htm (cit. 10. 11. 2009).

)integrace na pracovní trh by byla možná, kdyby měly možnost dostatečného proškolení – samozřejmě jen v případě, že to zdravotní stav těchto žen dovolí. Pro starší ženy jsou tedy jen velmi omezené perspektivy: mnoho z nich nebylo zaměstnáno po dostatečně dlouhou dobu, proto nemohou jednoduše odejít do důchodu, protože jejich doba pojištění je příliš krátká a šance získat vyšší příjmy nejsou dobré, i když absolvují další vzdělávání a nový návrat na trh práce. Díky tomu je ještě těžší opustit násilného partnera.

2.6 Doporučení

S ohledem na problémy a nevýhody, kterým čelí ženy postižené násilím a jejich děti, byla odvozena následující doporučení:

- bezplatné vzdělání pro všechny děti žijící v Rakousku, aby byly zajištěny rovné vzdělávací možnosti;
- neomezený přístup na vysoké školy pro všechny studující;
- bezplatnost mateřských škol s cílem zajistit rovné vzdělávací příležitosti pro všechny děti, zejména děti z přistěhovaleckých rodin;¹¹⁴
- rozšiřování personálu v mateřských školách s cílem zlepšit raný vývoj dětí, především jejich sociální kompetence a jazykový vývoj, a tak působit vůči sociální diskriminaci;
- zmenšit velikosti tříd, resp. rozdělit třídy v důležitých školních předmětech; více učitelského personálu pro lepší podporu

¹¹⁴ Od 1. září 2009 mohou děti ve věku 5 let v celé zemi docházet do mateřské školky na půl dne zdarma. Od příštího roku bude docházka pro všechny pětileté děti povinná. Mnoho spolkových zemí dokonce poskytuje lepší podmínky, než jsou stanoveny v příslušné dohodě podle oddílu 15a ústavního zákona mezi federální vládou a spolkovými zeměmi: v Horním Rakousku, Štýrsku a Korutanech je polodenní a celodenní docházka do školky bezplatná pro všechny děti nad dva a půl roku.

- děti ve školách, aby se tím umožnilo dětem ze všech sociálních vrstev lepší a vyšší vzdělání;
- model bezplatné komplexní školy (Gesamtschule) by měl být zaveden na všech školách v Rakousku, aby se zabránilo riziku zanedbávání dětí samoživitelek/-ů a migrantek/-ů. Kromě toho nabízí tento model také úlevu pro ženy a starší děti (většinou dívky), které jsou často konfrontovány s vícenásobným zatížením;
 - opatření na podporu rozvoje a integrace dětí přistěhovalců, která by dále rozvíjela jejich schopnosti a využívala jejich potenciál;
 - implementace tématu „násilí v rodině/násilí na ženách“ do učebních osnov ve školách a školách. Vytvoření výukových materiálů vztahujících se k tématu „násilí v rodině“ za pomoci žen–expertek z oblasti násilí a ochrany obětí;
 - zavedení genderově citlivého vyučování pro chlapce a dívky s cílem prolomit tradiční modelové role, které by ženám otevřelo cestu do všech profesí a také možnost zbavit se konzervativních vztahových a rodinných představ (otec jako mužský živitel rodiny, atd.);
 - trvalé sledování klíčových kvalifikací vyžadovaných pro nová profesní odvětví a další rozvoj vzdělávacích možností z hlediska genderové citlivosti;
 - zvyšování zohledňování „ženských zvláštností“ – tedy podpora „typicky ženských kompetencí“ (bez paušalizování), s cílem zvýšit jejich šance na získání zaměstnání;
 - zavedení celodenní školní docházky, což by usnadnilo ženám (a rodičům obecně, ale zvláště osamělým matkám) skloubit povinnost péče o děti a zaměstnání;
- větší podpora dětí ve školách, aby děti ze všech společenských tříd mohly získat vysokoškolské vzdělání. Celodenní vyučování by se mělo stát standardní formou vzdělávání ve všech školách v Rakousku;
 - školy, nejen rodiče, by měly být zodpovědné za podporu a pomoc pro děti. Drahé soukromé lekce pro studenty jsou nedostupné pro ženy, zejména pro osamělé matky;
 - rozšíření ženských a genderových studií na všech rakouských univerzitách. Zvýšení výzkumných aktivit na téma násilí na ženách na srovnatelné pan-evropské úrovni s ohledem na zvláště ohrožené skupiny jako ženy se zdravotním hendikepem, osamělé matky, přistěhovalci a ženy s migračním zázemím;
 - posílení spolupráce mezi ženskými organizacemi a vysokými školami;
 - zakotvení tématu násilí na ženách ve výcvikových programech pro odborné pracovníky z oblasti sociální péče, zdravotnictví, práva, bezpečnosti a vzdělávání, jakož i v médiích. Odstranění tabu týkajícího se tématu násilí na ženách a dětech je klíčovým prvkem v prevenci a ta, jak je dobře známo, je levnější, než léčba;
 - školení a informační přednášky pro firmy a podniky (pro podnikové rady, manažery a personální manažery), které by zajišťovaly ženské odbornice z ženských azylových domů, z ženských poradenských center, z center pro ochranu obětí a pro ochranu před násilím, na téma násilí na ženách a potenciální rizika chudoby a způsoby, jak se jim vyhnout. (Srovnatelné s projektem AÖF, uvedeným v kapitole o zdraví.);

Doporučení pro ženy s migračním zázemím:

- typicky ženské, na potřebu orientované možnosti kvalifikace pro imigrantky a ženy s migračním zázemím. Jazykové schopnosti nemusí automaticky vylučovat nikoho z účasti na těchto možnostech kvalifikace. Úspěšné modely pro to již existují v oblasti sociální péče;
- snazší přístup a cenová dostupnost (dalšího) vzdělávání pro všechny ženy;
- bezplatné německé jazykové kurzy pro imigrantky;
- snadnější uznávání zahraničních školních osvědčení a vysokoškolských diplomů;
- udržitelné kvalifikační programy pro ženy se zdravotním hendikepem a pro starší ženy.

Doporučení pro ženy se zdravotním hendikepem:

- speciální vzdělávání přizpůsobené potřebám žen a dívek (vzdělávání s ohledem na jejich omezení a potřeby) a prevence násilí na všech školách a zařízeních pro tělesně hendikepované;
- kurzy sebeobrany pro hendikepované ženy;
- lepší a častější integrace dětí a mládeže se speciálními vývojovými požadavky nebo se zvláštními potřebami do běžného školního systému s cílem čelit sociální izolaci a rozvinutí adekvátní interakce s takovými lidmi;
- výběr konkrétních opatření/plánování programů: aby se zvýšila šance na kariéru žen se zdravotním hendikepem, které mohou být realizovány již dříve, především ve škole a s rodiči a rodinnými příslušníky;

- pestřejší vzdělávání a další možnosti vzdělávání pro ženy s hendikepem;
- rychlá implementace zákona o rovnosti hendikepovaných ve všech státních nebo státem placených vzdělávacích institucích;
- bezbariérový přístup k vysokoškolskému vzdělání. Abychom zajistili přístup k vysokoškolskému vzdělání pro ženy se zdravotním hendikepem, stavby by měly být bezbariérové a použitelné pro nevidomé, a zařízení by měla poskytovat tlumočnický znakového jazyka a studijní materiály v Braillově písmu.

Doporučení pro starší ženy

- Speciální možnosti kvalifikace pro starší ženy, které budou přizpůsobeny jejich potřebám.

3. Příjmy

3.1 Příjmy a chudoba

Třebaže nelze chudobu redukovat na příjmovou chudobu, souvisí výška příjmů velmi úzce s výslednou životní úrovní a s možnostmi a perspektivami člověka. Dle definice EU je osoba postižená příjmovou chudobou, pokud má příjem méně než 60 % průměrného příjmu. V Rakousku znamená příjmová chudoba příjem méně než 893 EUR měsíčně (12x v roce). Pro mnoho lidí této příjmové skupiny jsou věci jako nákup nového ošacení, jíst maso nebo ryby, pozvat přátele nebo příbuzné, koupit si léky nebo vyhrát svůj byt jen těžko dosažitelným luxusem.

Tradiční genderové role, nerovné podmínky na pracovním trhu a nerovný přístup k penězům velmi zatěžují především ženy. Nezaměstnanost patří stále ještě k největším rizikům chudoby. Současně se u nás ale rozmáhá fenomén, který je znám v USA již od sedmdesátých let a který se stále více rozmáhá i v Evropě: výdělečně činní lidé, jejichž příjem domácnosti leží pod hranicí ohrožení chudobou, označovaní také pojmem „working poor“ – „pracující chudák“. V minulosti jsme byli zvyklí výdělečnou činnost považovat za ochranu proti chudobě, ale nyní má až 7 % zaměstnaných lidí příjmy, které již nejsou dostatečné k pokrytí jejich výdajů. V roce 2006 bylo celkem 131 000 mužů a 100 000 žen v nebezpečí chudoby i přesto, že pracovali¹¹⁵.

Zaměstnání na plný úvazek během celého roku je stále méně a méně časté, zatímco „atypických“ nebo nejistých forem práce od poloviny devadesátých let stále přibývá: méněhodnotná zaměstnání, práce

bez dlouhodobé smlouvy, práce na volné noze, dočasná práce a práce na částečný úvazek. Od roku 1994 do roku 2006 vzrostla méněhodnotná zaměstnanost o 86 %.¹¹⁶ Podíl žen v nestabilních zaměstnáních je 60 %¹¹⁷, což má velmi negativní důsledky pro riziko chudoby žen. To potvrzuje i Karin Heitzmann, výzkumnice zabývající se chudobou na vídeňské ekonomické univerzitě (Wirtschaftsuniversität Wien), která uvádí: „... neúměrný podíl žen pracujících v takzvaných atypických formách zaměstnání a v oborech s nízkými mzdami“. Sektor služeb, který neustále roste a kde většina zaměstnanců jsou ženy, dává jasný obraz toho, jak je rozdělen trh práce.

Mnoho žen považuje práci na částečný úvazek za dočasné řešení, spíše než že by o tuto formu zaměstnání žádaly. Příležitostnou práci vykonávají především ženy mezi 20 až 39 lety a mezi nimi roste počet vysoce kvalifikovaných žen s dobrou úrovní vzdělání. Kromě toho, že zaměstnané ženy v Rakousku vydělávají v průměru méně než 60 % z hrubých příjmů mužů¹¹⁸, pracují méně hodin, což také znamená snížení šance na postup v zaměstnání a nižší příjmy. Nízké mzdy pak přinášejí nižší dávky v nezaměstnanosti a nižší důchody.

Důvodem pro nižší mzdy žen jsou nižší počáteční příjmy, a stejně tak i to, že mnoho žen ani nenajde práci na úrovni, na kterou mají kvalifikaci, tj. trpí tedy neúměrně často podhodnocením jejich kvalifikace. Kromě nižší mzdy a nepříznivých pracovních podmínek jsou pracovní životopisy žen obvykle charakterizované přerušením výkonu práce kvůli výchově dětí. To vede k celoživotní nevýhodě v odměně za práci, která nakonec ovlivňuje i výši důchodu.

¹¹⁵ Viz ÖGPP: 2. Armuts- und Reichtumsbericht für Österreich, 2008, s. 120.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 18.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 121.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 20.

Kvůli svým nižším příjmům jsou ženy oproti mužům významně postiženy zvyšováním daní, sazeb pojistného a reformami důchodového penzijního připojištění. Tudíž ztrácejí mnohem vyšší část svého příjmu než lidé s vyššími příjmy.

3.2. Souvislost mezi příjmy, chudobou a násilím na ženách

Mnoho žen postižených násilím je konfrontováno v souvislosti s výdělečnou činností s obzvlášť velkým problémem, protože jejich násilní partneři jim zakazují chodit do práce nebo si hledat zaměstnání. Zde se obzvlášť negativně ukazuje, že se stále ještě mnoho žen přizpůsobuje konzervativní představě mužského živitele rodiny nebo se takovému modelu musí přizpůsobit ve vztahu, kde převládá patriarchální názor, což je časté v rodinách, kde se vyskytuje násilí. Stále ještě lze poměrně často vidět rozdělení práce v manželství tak, že manžel přináší hlavní část příjmu rodiny a manželka jen doplňuje rozpočet. Na jedné straně je to důsledkem tradičního rozdělení rolí, což jednoznačně potvrzuje genderová statistika¹¹⁹ vyhotovená v roce 2007 na žádost Spolkového kancléřského úřadu Statistikou Austria: průzkum provedený v roce 2002¹²⁰ ukazuje, že z celkového počtu 659 500 žen je 59 100 nezaměstnaných žen, které jako důvod¹²¹ své nezaměstnanosti uvedly, že jejich manželé nebo rodiny nechtěli, aby šly pracovat. To je poměrně vysoký podíl – 13,4 %.

¹¹⁹ Statistik Austria: Frauen und Männer in Österreich. Statistische Analysen zu geschlechtsspezifischen Unterschieden. Wien, 2007, s. 85.

¹²⁰ Bohužel novější údaje nejsou k dispozici.

¹²¹ Bylo možné označit více odpovědí.

Na druhé straně jsou tu však i ženy, jejichž manželé je nutí vydělávat peníze na podporu rodiny, navíc ještě k péči o domácnost a rodinu, kterou vykonávají. Objevuje se též, že ženy jsou nuceny poskytovat sexuální služby. Existují studie, které ukazují, že nestabilní finanční situace může mít velmi negativní vliv na násilné tendence v domácnosti.¹²² V mnoha případech muži sami rozhodují o tom, jak se použijí příjmy získané jejich manželkami či partnerkami, a mají také kontrolu nad přídatky na děti, což degraduje ženy na prosebnice: musí žádat o peníze na nákup potravin nebo oblečení nebo na jiné nákupy pro sebe nebo své děti a často musí „být hodné“, aby vůbec něco dostaly. Tímto způsobem manželé otevřeně demonstrují svou finanční převahu.

Vzhledem k enormní zátěži pro zdraví, kterou zkušenost násilím přináší (viz kapitola Zdraví), jsou tyto ženy vystaveny vyššímu riziku ztráty zaměstnání. Celou situaci ještě zhoršuje skutečnost, že veřejnost si není dostatečně vědoma problematiky domácího násilí, což je další zátěží, se kterou se tyto ženy musí vyrovnávat: například zaměstnavatelé a kolegové si mohou vykládat to, že žena postižená násilím je nesoustředěná nebo její výkonnost jde dolů, jako osobní selhání. Nebo se (ex)partner může záměrně snažit zdiskreditovat svou (ex)partnerku v práci, např. telefonuje jejím vedoucímu nebo píše e-maily jejím kolegům/kolegyním v práci. Aby sebe a své děti ochránily před pachatelem, jsou tyto ženy nuceny opustit své bydliště nebo musí z bezpečnostních důvodů ukončit zaměstnání, protože jejich (ex)partneři je opakovaně navštěvují a záměrně obtěžují, zejména v práci.

¹²² Viz UN: World Report on Violence against Children, 2006, s. 68.

Obzvláště negativně lze nahlížet na fakt, že ženské azylové domy už téměř několik let nemohou a nesmí přijímat ženy z jiných spolkových zemí. Zemské vlády, a tedy poskytovatelé finančních prostředků pro ženské azylové domy už náklady pro tyto ženy neproplácejí, i když jde ročně o velmi malý počet žen. Přibližně 5 % žen žijících v azylových domech musí nebo chce uprchnout do jiné spolkové země z důležitých důvodů, většinou proto, že to jejich nebezpečná situace vyžaduje.

3.3 Situace migrantek postižených násilím

Služby adresované ženám – migrantkám, by se kromě komplexní právní situace měly rovněž zaměřovat na související genderové problémy. Je skutečností, že většina klientek má jen velmi málo peněz, a to značně omezuje klientky i jejich svobodu rozhodovat za sebe. Většina klientek je finančně i právně zcela závislá na svých manželech.

Migrantky narážejí při hledání adekvátního zaměstnání na řadu překážek. Na pracovním trhu jsou diskriminovány hned dvojím způsobem: jako ženy a jako migrantky. Pro migrantky z násilných vztahů je situace kvůli dopadům násilí ještě horší. Mnoho migrantek, především žadatelek o azyl, nemá pracovní povolení. Uprchlíci, kteří čekají na vyřízení jejich žádosti o azyl, nemají během této doby vůbec žádný přístup na pracovní trh. Tím se migrantky a žadatelky o azyl dostávají do naprosté závislosti na svých partnerech a manželech. Zákon jim neumožňuje pracovat, a proto jsou často nuceny pracovat nelegálně, ve velmi špatných pracovních podmínkách a vydělávají jen velmi málo.

Migrantky, které mají zaměstnání, většinou pracují v oblastech, kde jsou nízké mzdy (hotely a restaurace, jako uklízečky, v textilním

průmyslu nebo v domácnostech), kde jsou často špatné pracovní podmínky: nedostatečná pracovněprávní a sociální ochrana, diskriminace, nízké mzdy, neuznávání kvalifikace, pracovní doba je těžko slučitelná s rodinným životem atd. Mnohá z těchto pracovních míst nejsou trvalá, jsou špatně placená, práce podléhá sezonním výkyvům a špatně se slučují s rodinným životem: například mnoho uklízeček musí pracovat ve směnách s velkými přestávkami mezi nimi, typické jsou i noční služby a směny ve zdravotnictví. Důsledkem toho jsou časté změny zaměstnání a zvýšené riziko nezaměstnanosti. Migrantky často přijímají práce, které odmítly jak rakouské ženy, tak i muži – cizinci. Pro mnohé z nich to znamená jít pod svou kvalifikaci, čímž také klesají jejich šance na lépe placené zaměstnání a na lepší pracovní podmínky.¹²³

Řada migrantek má horší vzdělání, některé z žen se nenaučily nikdy číst a psát, a nemají proto téměř žádné šance naučit se německy. Nedostatečné znalosti němčiny znamenají pro migrantky jasnou konkurenční nevýhodu. Existuje však jen velmi málo kvalifikačních programů pro ně určených. K tomu ještě přistupuje okolnost, že na sociální a osobní kompetence migrantek, např. co se týče poradenství a konzultačních služeb, se na pracovním trhu dosud nebere dostatečně ohled.

Míra zaměstnanosti žen je u migrantek výrazně vyšší¹²⁴ než u rakouských žen. To má různé příčiny: většina migrantek nehledá práci dobrovolně, ale z finančních důvodů. Rostoucí životní náklady a tlak kvůli prodloužení pobytového statusu, který zahrnuje požadavek na prokázání určitého měsíčního příjmu, jsou obvykle důvody, proč míra

¹²³ Viz Caritas: Migration, Endstation Armut? Eine Caritas Europa-Studie über Armut und Ausgrenzung von Migranten in Europa. 3. Bericht über Armut in Europa. Brussels, 2006.

¹²⁴ Tamtéž, s. 23.

zaměstnanosti žen stoupá. Navíc roste počet žen, které se snaží třeba i zaměstnáním na částečný úvazek dosáhnout na vlastní sociální pojištění jako záruku jistoty. Důvodem poměrně vysoké míry nezaměstnanosti je, že především osoby z tzv. třetích zemí mají vstup na pracovní trh zákonem omezený, protože mívají nižší kvalifikaci, a proto v první řadě ztratí práci v důsledku hospodárných opatření.

3.4 Situace žen se zdravotním hendikepem postižených násilím

V Rakousku nejsou k dispozici žádné údaje, které by podaly komplexní obrázek o začlenění a vyloučení mužů a žen se zdravotním hendikepem z trhu práce. Jaká je situace, mohou přiblížit jen jednotlivé průzkumy a analýzy, např. namátkový průzkum při sčítání lidu z roku 2002¹²⁵, v němž byla zkoumána míra zaměstnanosti žen a mužů s tělesným hendikepem a s dlouhodobě zhoršeným zdravotním stavem.

Kromě výrazných rozdílů zaměstnanosti lidí bez hendikepu, také poukázal na genderové nerovnosti: na jedné straně jsou lidé se specifickými potřebami více ohroženi nezaměstnaností a životem mimo pracovní trh než lidé bez hendikepu (viz také kapitola Vzdělání). Mnoho zaměstnavatelů ještě nemá povědomí o speciální kvalifikaci, kterou mohou mít ženy se zdravotním hendikepem, a co jsou schopny vykonávat. Mají tendenci považovat je za chudé, neproduktivní lidi, kteří spoléhají na charitu.

Na druhé straně se skupina osob se zdravotním hendikepem vyznačuje značnými genderovými rozdíly. V roce 2002 nemělo téměř 60 % žen s hendikepem zaměstnání oproti 42 % mužů s hendikepem.¹²⁶ Nemít žádné zaměstnání znamená nevydělat si sama žádné peníze, což zvyšuje závislost na pečovateli a institucích, které pečují o ženy s hendikepem. Jsou méně schopné řídit svůj vlastní život, a tím se zvyšuje riziko chudoby a násilí. Integrace žen se zdravotním hendikepem na trh práce není propagována se stejnou angažovaností jako v případě mužů nebo není považována za samozřejmost. Ukazuje se, že u dívek je tendence chránit je až moc a povzbuzovat je, aby ve větší míře zůstaly v rodinném prostředí, zatímco chlapci jsou spíše vychováni v duchu integrace a nezávislosti a jsou často motivováni získat další vzdělání. V tomto duchu až přehnaného chránění se zvyšuje riziko pro ženy s hendikepem, že se stanou obětí násilí a zneužívání. Bývají vděčné za pomoc jiných, a pro tyto ženy je těžké říci ne. Přehnané chránění zvyšuje jejich pocit bezmoci a může zhoršit jejich izolaci.

V Rakousku jsou střední a velké podniky s 25 a více zaměstnanci ze zákona povinny zaměstnávat lidi s hendikepem.¹²⁷ Nicméně, mnoho zaměstnavatelů raději zaplatí vyrovnávací daň, která je povinná, pokud tato povinnost není splněna, než aby zaměstnala osoby s

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Bundesrecht: Gesamte Rechtsvorschrift für Behinderteneinstellungsgesetz.
<http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10008253>
(cit. 25. 10. 2009, text v němčině).

¹²⁵ Klapfer: Körperlich Beeinträchtigte und Erwerbstätigkeit. In: Statistische Nachrichten 4/2003.

hendikepem. V praxi také bývají ženy s hendikepem znevýhodňovány na účasti v kvalifikačních programech. Mnoho takových žen popisuje poskytnuté poradenské služby (na Veřejné službě zaměstnanosti a dalších institucích) jako nedostatečné a demotivující. V rámci poradenství se od žen často očekává, že se spokojí s „málem“ a nadále se budou orientovat na typicky ženská povolání než na pozice, které vyžadují vyšší kvalifikaci.

Kvalifikační programy určené ženám se často zaměřují výhradně na velmi málo velmi tradičních oborů, jako jsou například domácnosti a prádelny. Ženy by měly mít možnost vybrat z mnohem širší škály oborů – stejně tak, jako mají různé osobní zkušenosti, mohou mít také různá pole působnosti (účast v kvalifikačních programech pořádaných Veřejnou službou zaměstnanosti, výnosná zaměstnání, nezaměstnanost, obdržení sociální pomoci, terapie). V naprosto nedostatečné míře se uznává, že tyto ženy mohou mít zvláštní dovednosti jako expertky v projektech pro osoby se zdravotním hendikepem a jiných projektech.

Ženy často nedokončily vyžadované pojistné období, aby měly nárok na příspěvky na vzdělání nebo podobnou finanční podporu v dostatečné výši. Povolání, která jsou nabízena ve střediscích odborné podpory, jsou málokdy v souladu s jejich přáním; mají tendenci být orientována na muže a málokdy se otevírají pro ženy, ani nejsou ženám nabízena. Na jednu stranu to způsobují tradiční pracovní role a očekávání, a na stranu druhou to v každém případě přináší dojem, že tyto služby jsou určeny především pro cílovou skupinu mužů.

Je pravidlem, že když se vypracovávají programy a plány, tak se problémové situace, které obvykle vznikají v kontextu „ženského“ života, neberou v dostatečné míře v úvahu, například co se týče

plnění jednoznačné poptávky po programech, které se zaměřují na dívky a jejich sociální prostředí ve fázi přechodu ze školy do práce. V mnoha případech je tendence typické bariéry a překážky, které brání dívkám v účasti, přehlížet, a zanedbávají se nutné doplňkové intervence, např. růst povědomí v podnicích.

Abychom to shrnuli: Nižší míra zaměstnanosti žen se zdravotním hendikepem je spojena s dalším problémem, a to, že přístup na trh práce je pro ženy obecně mnohem těžší. Konkrétní předsudky proti ženám se ještě zvyšují, pokud jde o ženy se zdravotním hendikepem. Přístupy ke zrušení tohoto trendu jsou vzácné.

3.5 Situace starších žen postižených násilím

Pracovní perspektivy žen, které se teprve v pozdním věku odloučí od svého násilného partnera, jsou velmi chmurné, často kvůli nedostatečné kvalifikaci, chybějícímu sebevědomí a/nebo dlouhým přestávkám v pracovním životě. Navíc starší ženy bojují s obzvláště těžkými a diskriminačními podmínkami na pracovním trhu. To se těžko mění, i když byla zahájena řada iniciativ EU jako např. Lisabonská strategie 2000–2010, jejímž cílem je zvýšit míru zaměstnanosti především u starších zaměstnankyň.¹²⁸ Očekávaný úspěch se však přesto zatím nedostavil: tendence posílat starší zaměstnankyně předčasně do důchodu trvá i nadále.

¹²⁸ AGE – the European Older People's Platform: Promoting the Employment of Older Workers in the EU. AGE Statement for the 2007 European Year of Equal Opportunities for All: http://www.ageplatform.org/EN/IMG/Leaflet_Employment_EN.pdf (cit. 11. 11. 2009) nebo AGE-Europäische Plattform für die älteren Menschen: Die Beschäftigung älterer Arbeitnehmer in der EU fördern. AGE-Stellungnahme zum „2007 Europäischen Jahr der Chancengleichheit für alle“: http://www.age-platform.org/EN/IMG/Leaflet_V_DE_bd.pdf (cit. 20. 10. 2009).

V roce 2007 Institut práce a kvalifikace (Institut Arbeit und Qualifikation – IAQ) zkoumal situaci v Německu, kde jsou podobné podmínky jako v Rakousku. Gerhard Bosch, vedoucí IAQ, učinil následující závěr: „Většina zemí EU se snaží prodloužit fázi zaměstnání prodloužením odchodu do důchodu a zrušením předčasného odchodu do důchodu. To je typicky mužský pohled. Kvótu zaměstnanosti žen nad 50 let bude možné opatřeními zaměřenými výhradně na faktor věku, zvýšit jen nepatrně. [...] Zatímco jiné země jako Švédsko nebo Dánsko, které se zaměřily na včasnou integraci žen na trh práce, snadno splní cíl EU dostat nejméně polovinu obyvatelstva mezi 54 a 64 lety do zaměstnání, my budeme zaostávat.“ Klíčem k úspěchu označuje proto Bosch okolnost, že „podpora integrace žen na pracovní trh musí začít včas“¹²⁹. Dnes to vypadá pro starší zaměstnankyně kvůli hospodářské krizi ještě hůř, což dokládá i jedna ze studií OECD.¹³⁰ Podle Bosche se dopad míry zaměstnanosti osob nad 55 let ukáže až za delší dobu. Z toho se dá odvodit, že starší ženy (v produktivním věku) budou i nadále čelit zvýšenému riziku chudoby i v budoucnosti.

Kromě těchto žen nesmíme zapomenout také na starší ženy, které jsou v nevýhodě kvůli svým nízkým důchodům, způsobených jednak nízkými pojistnými platbami a na druhé straně přestávkami v jejich pracovním životě. Analýza statistiky Austria¹³¹ odhaduje, že rozdíly v příjmech mezi pohlavími jsou ještě vyšší v důchodovém věku než

¹²⁹ IAQ zum demografischen Wandel auf dem Arbeitsmarkt: Ältere Frauen sollen mehr und länger arbeiten. Press release of 25 January 2007 of the University of Duisburg-Essen: http://www.unidue.de/home/fb/presse/presse_allg/presse_25.01.2007_29420.shtml (text v němčině).

¹³⁰ AGE: AGE's reaction to the Commission's proposals in the Joint Employment Report 2008: http://www.age-platform.org/EN/IMG/pdf_AGE_letter_to_EMCO_Final.pdf.

¹³¹ Statistik Austria: Frauen und Männer in Österreich. Statistische Analysen zu geschlechtsspezifischen Unterschieden. Wien, 2007.

v produktivním věku: v roce 2004 činil průměrný důchod žen 56 % průměrného důchodu mužů. Není tedy divu, že tři čtvrtiny osob v důchodovém věku ohrožených chudobou, jsou ženy¹³², 50 % z toho žije osaměle. V současnosti je v Rakousku 428 000 žen, kterým je vyplácen důchod a které žijí samy. Více než čtvrtina této skupiny osob má měsíční příjmy nižší než 912 EUR. Podle této statistiky žije čtvrtina těchto žen v nedostatku. 289 000 osaměle žijících žen v Rakousku nemá žádný vlastní důchod a 65 % z nich je ohroženo chudobou. Z toho jasně vyplývá, že odchod ze vztahu může vést u mnoha starších žen k chudobě.

3.6 Doporučení

Jak už se ve zprávě mnohokrát ukázalo, je pracovní a příjmová nerovnost v Rakousku zcela běžná, a proto doporučujeme následná opatření s cílem zlepšit prevenci chudoby a násilí:

- stejný plat za stejnou práci; odstranění příjmové propasti mezi ženami a muži ve všech průmyslových odvětvích, v soukromé sféře a ve veřejném sektoru;
- transparentnost platů ve všech firmách a ve veřejné správě.
- zavedení kvót pro ženy a nastavení rovných příležitostí (pro ženy se zdravotním hendikepem, migrantky, starší ženy, osamělé matky atd.).

¹³² Statistik Austria: Einkommen, Armut und Lebensbedingungen. Ergebnisse aus EU-SILC 2007, 2009, s. 72.

- adekvátní minimální finanční zajištění; zavedení minimálního zaručeného příjmu pro všechny ze zákona a s jednotnými celostátními standardy;
- reforma systému sociální pomoci: nezávislá rozhodovací pravidla, kvalifikovaný personál a multi-profesionální týmy a nezávislá poradenská a právní centra pro žadatele o dávky, která se budou moci odvolávat proti rozhodnutím a nést vzniklé náklady;
- školicí a informační akce pro firmy a podniky (firemní rady, manažeři a personální manažeři), které by pořádaly expertky z ženských azylových domů, ženských poraden, z center pro oběti a ochrany před násilím na téma násilí na ženách a potenciální rizika chudoby a způsoby, jak se vyhnout chudobě (projekt AÖF: „Rizika chudoby – násilí na ženách. Další nabídky školení pro podniky a firmy“);
- větší zohlednění „ženských zvláštností“ – tj. podpora „ženských specifických kompetencí“ (aniž by se radikálně generalizovalo), aby se jim zvýšily profesní šance;
- reforma výkonu sociální pomoci;
- spravedlivé zdanění majetku a příjmů z majetku;
- minimální čistá mzda 1100 EUR;
- rozšířit péči o děti, aby se zajistila celostátní síť bezplatných mateřských školek s větším personálem za účelem zlepšení slučitelnosti rodiny a práce pro ženy;
- zajistit dostatečný počet volných míst ve školkách a jeslích pro děti do 3 let;
- zákonné garance práva na návrat do práce na plný úvazek po mateřské dovolené;

- právní nárok na nouzovou sociální pomoc (tj. dávka pro dlouhodobě nezaměstnané) nezávisle na příjmu partnera;
- zabezpečit existenční zajištění a přiměřené důchody pro důchodce;
- zajistit dlouhodobé financování ženských azylových domů a ženských poraden, které by zajistilo pokrytí nákladů péče o všechny ženy postižené násilím a jejich děti (ženy i z jiných spolkových zemí, migrantky, žadatelky o azyl, ženy se zdravotním hendikepem atd.).
- monitorování, hodnocení, výzkum: genderově diferencované výzkumy a monitorování by se mělo zavést na všech úrovních, gender mainstreaming by měl být zaveden jako povinnost.

Doporučení pro ženy–migrantky

- plný přístup na pracovní trh (a ne až po pěti letech!). Kdo má právo žít v Rakousku, měl by mít právo zde i od první chvíle pracovat;
- nabídky kvalifikací orientované na ženské specifické potřeby pro migrantky a ženy s migrační minulostí; jazykové znalosti nesmí být automatickým kritériem pro vyloučení z kvalifikačních programů. Úspěšné modely pro to lze nalézt v oblasti péče.
- zohlednění a uznání zvláštních kompetencí a kvalifikací žen s migrační minulostí (jazykové, kulturní, sociální kompetence atd.);

- rozšíření poradenských center přizpůsobených potřebám migrantů a zajištění těchto center dlouhodobým financováním.

Doporučení pro ženy se zdravotním hendikepem

- účast: zákonem zaručené právo účastnit se pomocných skupin a být členem organizací žen se zdravotním hendikepem, aby se účastnily vypracovávání politických programů o pracovním trhu, rekvalifikačních dohod a školicích směrnic;
- plánování služeb, opatření a programů: aby se zlepšily pracovní příležitosti žen se zdravotním hendikepem, měla by propagace a podpora začít co nejdříve a mělo by se zapojit sociální prostředí, zejména konkrétní školy, rodiče a příbuzní;
- podpora přechodu ze školy na trh práce, ve spolupráci s rodiči a učiteli, aby se zejména dívkám doporučovalo začít další vzdělávání nebo vstoupit na trh práce;
- snaha o rozšíření rozsahu reálné práce pro ženy/dívky (a také muže/chlapce), paralelně s aktivitami public relations zaměřených na podnikatelský sektor, sociální partnery a organizátory projektu;
- neustálý přezkum nezbytných klíčových kvalifikací pro nové typy povolání a rozvoj odborné přípravy na základě genderu;
- služby osobní asistence;
- definovat kvóty účasti žen a plány rovnosti;
- rozšířit rozsah povolání, ze kterých by si bylo možné vybírat jako nedílnou součást odborného zaměření, jakož i opatření pracovních rehabilitací, a kriticky přezkoumat genderově podmíněnou dělbu práce;

- vypracovat konkrétní strategie pro individuální poradenství k překonání překážek týkajících se pohlaví, a aby ženy tímto způsobem mohly rozvíjet a rozšiřovat perspektivy zaměstnání;
- zohlednit další „typické ženské aspekty“, tedy podporovat schopnosti, které se specificky vyskytují u žen (přičemž je ale nutno vyhnout se genderové stereotypizaci) pro zvýšení pracovních příležitostí.

Doporučení pro starší ženy

- uznání zkušeností a kvalifikace starších žen. Integrace těchto cenných znalostí do každodenního života a širšího pracovního světa;
- vynikající vzdělávání a dobrá kvalifikace pro dívky, stejné šance na pracovním trhu, rovné odměňování za stejnou práci jsou důležitá opatření prevence ke snížení rizika chudoby a násilí na starších ženách.

KAZUISTIKA

Paní Alma Z. – násilí ze strany partnera, ztráta práce po opakovaných napadeních na pracovišti a trvajícím ohrožení i přes odluku

Paní Almě Z. je 35 let, žije se svým manželem Ivanem již 15 let a mají dvě společné dcery. Po svatbě žili v Ivanově rodné obci, kde jim rodiče paní Z., darovali dům. Paní Z. pochází ze střední třídy a je vyučena v oboru. Žila až do své svatby ve velkém městě, má sebejisté

vystupování, je komunikativní a kreativní. V mužově malé obci se necítila dobře, také proto, že je stále více tlačena do pasivní role manželky a ženy v domácnosti. Problémy v manželství existují již od svatby, kdy Ivan své ženě zakázal jakýkoliv kontakt s její rodinou, protože mají jinou národnost a Ivanovi rodiče manželství neschvalovali. Alma opakovaně protestovala proti tomuto zákazu, což vedlo k tomu, že ji Ivan nejdříve vyhrožoval a později přešel k otevřeným útokům a týrání. Bil ji i během těhotenství.

Když pro ni začaly být patriarchální poměry v malé obci nesnesitelné, rozhodla se za pomoci své sestry emigrovat do Rakouska. Doufala, že tam nalezne lepší možnosti pro sebe a své dvě dcery. A doufala také, že ve velkoměstě Ivanovo panovačné a násilné chování ustane.

Po příjezdu do Rakouska dostala Alma nejdříve povolení k pobytu a pak pracovní povolení. Našla si pro sebe práci a byt. Její manžel se k ní připojil v rámci spojení rodiny o něco později. Dostal také povolení k pobytu, ale nemá přístup na pracovní trh, proto musí Alma zajišťovat živobytí pro celou rodinu sama. Ivan pracoval příležitostně ilegálně, aby vylepšil rodinný příjem.

I přes své odborné vzdělání vykonávala Alma v Rakousku nekvalifikovanou práci v pohostinství. Tuto okolnost akceptovala jen s obtížemi, ale finanční zajištění rodiny, a tím i právo k pobytu mělo přednost. Když pochopila, že lepší znalosti němčiny zvýší její pracovní šance, hledala Alma kurz němčiny.

Ivan se se samostatností své ženy nedokázal vyrovnat a reagoval stále agresivněji jak na ni, tak na obě dcery. Po každém setkání s přítelkyní nebo Alminou sestrou následovala prudká hádka. Ivan se choval stále žárlivěji a stále více ji kontroloval. Alma se vůči Ivanovu autoritativnímu chování bránila, jak jen mohla. Nicméně musela přestat navštěvovat kurz němčiny.

Záleželo jí obzvláště na sociálních kontaktech, protože rozhovory s přítelkyněmi a se sestrou jí dávaly životní sílu v jejím stále těžším pracovním i osobním životě. Nízký příjem a špatné znalosti němčiny situaci ještě zhoršily. Alma byla kvůli trýznivým existenčním problémům a trvajícím konfliktům s Ivanem stále více vyčerpaná.

Jelikož návrat do země původu pro ni nepřichází v úvahu, navrhla Ivanovi odluku a následně rozvod. Její manžel překvapivě souhlasil a oba se dohodli na rozvodu po vzájemné dohodě. Několik dní poté ale Ivan bez vědomí své ženy svůj souhlas s rozvodem stáhl. Následně se jeho agresivní chování ještě vystupňovalo.

Když opět došlo k násilí, vyrozuměla jedna z dcer policii a ta otce vykázala z rodinného domu. Almě hodně záleželo na smírném řešení, a proto se zase nechala obměkčit. Ivan byl krátkou dobu kající, ale brzy došlo opět k násilí a poté k dalšímu policejnímu zásahu. Z iniciativy Intervenčního centra/Centra na ochranu před násilím bylo vydáno předběžné opatření a bylo zahájeno trestní řízení proti Ivanovi. Konečně došlo k rozvodu. Ivan však odmítl respektovat soudní rozhodnutí a ohrožoval a obtěžoval dál. Číhal na ni před jejím bytem nebo před pracovištěm, nadával jí a plival na ni – také před kolegy. Také ji opakovaně fyzicky napadl.

Alma se dostávala stále více pod tlak ze strany svého zaměstnavatele, který jí vyčítal finanční ztráty kvůli chování jejího exmanžela. Požádal ji, aby držela Ivana bez policejní intervence dále od pracoviště. Několikrát jí vyhrožoval propuštěním, jestliže se její muž na pracovišti ještě jednou objeví. Ze strachu před výpovědí se Alma vyhýbala policii, třebaže byl její exmanžel opět násilný. Paní Z. se snažila změnit práci a byt, aby unikla svému bývalému manželovi. Než se jí to však podařilo, dostala výpověď a cenově dostupný byt se kvůli nízkým příjmům ztratil v oblacích.

Paní Z. stále doufá, že její bývalý manžel bude konečně rozvod akceptovat. Mezitím se situace ještě přiosťřila: trestní řízení není ještě uzavřeno a paní Z. je kromě své zoufalé finanční situace vystavena neustálým útokům svého bývalého manžela.

Ivan mezitím získal trvalý pobyt a pracovní povolení. Odmítá platit výživné na děti s odůvodněním, že mu Alma svými častými udáními způsobila vysoké procesní náklady, které musí platit.

4.1 Nedostatečné sociální dávky a chudoba

Sociální dávky jsou rozhodující při prevenci chudoby a předpokladem pro dosažení sociální spravedlnosti ve společnosti. *„Bez sociálních dávek by 43 % obyvatel Rakouska mělo příjem pod hranicí ohrožení chudobou podle definice Eurostatu. Sociální dávky snižují podíl lidí ohrožených chudobou o více než dvě třetiny, a to na 12 %. Co se týče populace bez důchodců, sociální dávky snižují riziko ohrožení chudobou ze 30 % na 11 %.“*¹³³

Sociální dávky jsou bezpochyby vysoce účinným nástrojem v boji proti chudobě, ale jsou často vázány na výdělečnou činnost nebo kvůli specifickým požadavkům pro jejich získání jsou nerovnoměrně rozdělovány, a tím je závislost mezi muži a ženami v neprospěch žen vyšší. Ženy mají horší postavení v oblasti zaměstnanosti a příjmů (viz kapitola Příjmy), které jsou základní příčinou chudoby žen a také snižují sociální dávky, na které mají nárok: nízké mzdy znamenají nízké sociální dávky. V Rakousku dostávají ženy výrazně nižší dávky podpory v nezaměstnanosti a z důchodového pojištění než muži. Co se týče podpory v nezaměstnanosti a tzv. nouzové podpory (tj. podpora při dlouhodobé nezaměstnanosti) je tu další negativní aspekt, a to, že chybí stanovení minimálního existenčního minima.

Další znevýhodnění žen vychází z rakouské sociální politiky, která je tradičně zaměřena na rodiny. Nárok a výše sociálních dávek stejně jako nouzové podpory a sociální péče jsou vázány na rodinný příjem. To znamená, že nouzová podpora je poskytována pouze v případě, že domácnost je v „sociální nouzi“. Již příjem partnera ve výši 1100 eur stačí, aby nárok na tuto podporu zanikl. Většina chudobou postižených žen je bez práce, nemá vlastní příjem a je finančně

¹³³ Bundesministerium für Soziales und Konsumentenschutz: Sozialschutz in Österreich. Wien, 2007, s. 9.

závislá na partnerovi. Sociální dávky jsou založeny na příjmu rodiny, a tak nemají nárok na nouzovou podporu. Z dostupných údajů jasně vyplývá: 85 % osob, které nemají nárok na nouzovou podporu, jsou ženy. V roce 2007 nebyla nouzová podpora přidělena nebo nebylo její poskytování v Rakousku prodlouženo v 14 889 případech, z toho 12 717 ženám a 2 172 mužům¹³⁴.

Poslední možností minimálního finančního zabezpečení pro ženy, které nemohou svou existenci zajistit výdělečnou činností nebo rodinným příjmem, a které (už) nemají nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo nouzovou podporu, je žádost o sociální podporu. V Rakousku je to úloha jednotlivých spolkových zemí zajistit za pomoci sociální podpory finanční existenční minimum pro ty, kdo nemají nárok na jiné sociální zabezpečení. Statistiky ukazují, že v Rakousku roste počet osob odkázaných na sociální podporu: od roku 1996 do roku 2006 se zdvojnásobil počet příjemců sociální podpory v domácnostech, a to z počtu 64 002 na počet 131 318.

Kvůli rakouské federální struktuře administrativy se kritéria pro sociální podporu v jednotlivých spolkových zemích liší. To platí jak pro kritéria nároku na sociální podporu tak pro zákony o sociální pomoci, proto jsou různé předpisy, které regulují různě přístup migrantek a migrantů k sociální podpoře. V posledních letech se jedná mezi spolkovou vládou a zeměmi o harmonizaci a reformě předpisů sociální podpory, ale dosud se, i přes opakovaná prohlášení, neví, kdy nové předpisy nebo minimální standardy budou stanoveny. Navíc zásadní nedostatky současného systému nejsou v předkládaném minimálním návrhu zákona opraveny: například by bylo nezbytné, zejména v zájmu boje proti ženské chudobě, pokrýt

¹³⁴ Zpráva výboru: http://www.parlament.gv.at/PG/DE/XXIV/I/I_00251/fnameorig_162551.html (cit. 31. 8. 2009; text v němčině).

skutečné náklady na bydlení, které by zajišťovaly existenci a byly pravidelně valorizovány dle inflace. Vzniknout musí i předpisy pro standardy a pro nároky na dávky mimořádné potřeby, které by pak byly dostupné pro všechny lidi v Rakousku.

Obzvláště nutná je reforma výkonu sociální pomoci: celostátní studie provedená Austrian Anti-poverty Network (rakouská síť proti chudobě) v roce 2007¹³⁵ odhalila hrubé nedostatky a závady v této oblasti: lidé, kteří mají nárok na pomoc, často nedostanou to, na co mají nárok, podpora se dává často jen jednorázově, lidé musí čekat týdny až měsíce na jednání na sociálním úřadu, což je proti principu „okamžité pomoci“. Navíc pomoc ve zvláštních situacích se téměř neuděluje. Zpráva o chudobě a blahobytu také poukazuje na to, že „jak průměrná podpora v nezaměstnanosti, tak i průměrná podpora v nouzi, leží v Rakousku (stejně jako v jednotlivých spolkových zemích) pod hranicí ohrožení chudobou“¹³⁶.

Pro mnoho lidí je nutnost obrátit se na sociální úřad ponižující a stydí se za to. Nutnost spoléhání se na sociální podporu je stigmatizující, což se odráží i v tom, že mnoho lidí, kteří by měli právo na sociální podporu, o ni vůbec nepožádá. Studie zde odhaduje, že jde o 40 až 50 % těch, kdo o podporu nepožádají¹³⁷.

Kromě zlepšení výše a přístupu k dávkám sociální pomoci by bylo nutné reformovat také jejich realizaci. Kromě toho by bylo třeba zajistit, aby ženy skutečně dostávaly sociální dávky, na které mají nárok, a aby sociální organizace a poradenská centra (poradny pro

¹³⁵ Krammer – Kargl – Schenk – Abedi: Sozialhilfenvollzug in Österreich. 2008. Viz také

http://www.armut.at/armutskonferenz_news_studie_sozialhilfenvollzug_0108.htm (text v němčině).

¹³⁶ ÖGPP: 2. Armuts- und Reichtumsbericht für Österreich, 2008, s. 42.

¹³⁷ Fuchs: Social Assistance – no, thanks? Empirical Analysis of Non-Take-Up in Austria 2003, EUROMOD Working Paper No. EM4/07.

ženy, dluhové poradny, sociální poradny) rozšířily nabídku poradenských služeb speciálně zaměřených na ženy.

Kromě minimálního finančního zajištění je také zapotřebí komplexní síť sociálních služeb (např. nabídky hlídání a péče o děti, zdravotní péče) a odpovídající infrastruktura (veřejná doprava, výstavba sociálního bydlení, nabídky dalšího vzdělávání a školení atd.). Ve smyslu zlepšení opatření v boji proti chudobě na národní, regionální a místní úrovni je také nutné, aby se zapojili zástupci skupin obyvatel postižených chudobou do plánování, realizace a hodnocení procesů sociální politiky.

4.2 Souvislost mezi nedostatečnými sociálními dávkami, chudobou a násilím na ženách

Dávky založené na rodině vedou k závislosti mnoha žen, které nemají práci a finanční prostředky, na partnerech a ještě ji zesilují. To, že dávky nejsou udělovány podle situace jednotlivce, se projevuje obzvláště negativně u žen postižených násilím: jejich muži často disponují všemi finančními prostředky a používají tuto okolnost jako nátlakový prostředek vůči ženám (viz kapitola Příjmy). Nebo příjmy ze sociálních dávek pro děti atd., kterými by měly disponovat ženy, utrácejí jejich muži, a navíc nikoli ve prospěch rodiny.

Jestli lze očekávat zlepšení ze zaručení minimálního zabezpečení, které se nyní projednává, se ještě nedá říci. Jisté však je, že ani v předloženém návrhu není zohledněn individuální přístup. A velkým problémem pro ženy postižené násilím je, že návrh zákona neobsahuje právní záruky ohledně dávek pro krytí nákladů na bydlení (viz kapitola Bydlení) a mimořádných potřeb. Navíc tam chybějí jasné plány na zlepšení realizace a více zákonných záruk.

Kromě finančních sociálních dávek má při prevenci a boji proti chudobě hlavní význam přístup ke kvalitní sociální infrastruktuře. V tomto kontextu mají zásadní význam, zvláště pro ženy postižené násilím, sociální bydlení, zdravotnická péče a přístup ke vzdělávání, ale také veřejná doprava, poradenská síť a zabezpečení péče o děti. Zařízení péče o děti jsou nejen důležitým odlehčením pro ženy a osamělé matky, nýbrž zvýší i jejich kontrolu nad svými životy, umožní výdělečnou činnost a jsou kromě toho naprosto důležité pro získání sociálních kontaktů. Ve zřizování dostatečných míst péče o děti má Rakousko co dohánět. V „cílech z Barcelony“ si EU dala v roce 2002 cíl do roku 2010, kdy by péče o děti měla být poskytnuta 33 % dětem do tří let. V Rakousku je to v současnosti 14 %¹³⁸.

Rakouský systém sociální pomoci kombinuje prvky decentralizované a centralizované. Mnoho předpisů sociální ochrany, které jsou důležité pro ochranu proti násilí, spadá do působnosti regionální nebo místní vlády, jako například části systému zdravotní péče, bytová politika, velká část sociálních služeb, služeb péče o děti, sociální pomoc atd. To znamená, že žádná celostátní struktura neexistuje. Tím pádem nemají ženy postižené násilím a jejich děti ve všech regionech stejný nárok na podporu a pomoc. Ženské azylové domy jsou v Rakousku financovány převážně z veřejných prostředků, ale stále více se toto financování přesouvá na jednotlivé země. Finanční situace ženských azylových domů je i nadále v některých ze spolkových zemí velmi nestabilní (např. v Dolním Rakousku, ve Štýrsku a v Tyrolsku): poskytnuté dávky nepokryly skutečné náklady a

¹³⁸ Statistika Rakouska: Knapp 3.000 Fünfjährige derzeit nicht in Kindergärten betreut: http://www.statistik.at/web_de/dynamic/statistiken/bildung_und_kultur/formales_bildungswesen/kin_dertagesheime_kinderbetreuung/036675 (cit. 22. 10. 2009; text v němčině).

financování zatím není všude zabezpečeno trvale, takže azylové domy se snaží získat finance, které potřebují, rok co rok.

Aby bylo možné zajistit odbornou službu stejné kvality pro všechny ženy, které žijí v azylových domech, je naprosto nutné dlouhodobé financování. Například předpis o zřizování ženských azylových domů by mohl být součástí zákona o sociální pomoci, který by platil pro celé Rakousko (podobně jako v Horním Rakousku), resp. v zákoně o minimálním zabezpečení nebo financování ženských azylových domů by mohlo být financování založeno na časově neomezených smlouvách odvozených ze zákona na ochranu před násilím (podobně jako intervenční centra a centra prevence násilí). Ale financování ženských azylových domů je možné regulovat i jinak, pokud lze tímto způsobem zajistit standardy kvality.

Tyto rozdílné předpisy rovněž znesnadňují organizacím podporujícím ženy účinnou ochranu a konstruktivní pomoc pro jejich klientky. V případech velkého nebezpečí je důležité bezpečnostní opatření, které ženu přemístí na jiné místo. Ale má-li být žena z jednoho ženského azylového domu umístěna do jiného v jiné spolkové zemi, dochází často k problémům, jelikož náklady na pobyt v azylovém domě přebírají spolkové země jen pro ženy s trvalým bydlištěm v jejich spolkové zemi.

4.3 Situace migrantek postižených násilím

Migrantky jsou znevýhodněny, protože platí – na rozdíl od mýtní veřejnosti – větší daně než dostanou zpět z přerozdělování příjmů v podobě sociálních dávek. I přesto, že mají stejné povinnosti, nemají stejná práva, co se týče přístupu k sociální pomoci (přídavky na děti,

příspěvek na péči o děti, sociální dávky, sociální bydlení, pracovní trh atd.). To potvrzuje i 2. zpráva o chudobě a bohatství¹³⁹.

Pouze osoby, které mají povolení k pobytu, mají v Rakousku nárok na dávky, jako je přídavek na dítě a příspěvek na péči o děti. Povolení k pobytu ale lze udělit, jen když dotyčná osoba má příjem alespoň 772,40 EUR měsíčně. A jak už bylo zmíněno výše, ve Vídni má osoba nárok na sociální pomoc, pouze pokud má časově neomezený pobyt. To znamená, že pouze migrantky, které žijí v Rakousku již léta, mají nárok na stejné sociální dávky jako Rakušanky. Tato skutečnost se však bohužel ve veřejných diskuzích často zamlčuje.

4.4 Situace žen se zdravotním hendikepem postižených násilím

Právo na seburčení je základním právem lidí s hendikepem. Zajištění toho, že mají dostatečné finanční prostředky, je základním krokem na cestě k rovnosti lidí s hendikepem, jak je stanoveno v zákazu diskriminace Oddílu 7 odst. 1 rakouského spolkového ústavního zákona.

Položky rozpočtu vyčleněné pro sociální péči a důchody jsou velmi malé, a proto musí žít mnoho žen se zdravotním hendikepem v chudobě nebo poblíž hranice chudoby, a často jsou závislé na svých partnerech nebo rodičích nebo na institucích pro osoby s hendikepem.

Skutečnost, že nárok na sociální dávky není založen na individuální situaci jedince, je nevýhodou také pro lidi s hendikepem, zejména ženy se specifickými potřebami, které zažily násilí. Poskytování dávek na základě individuálních potřeb je základním předpokladem pro

¹³⁹ ÖGPP: 2. Armuts- und Reichtumsbericht für Österreich, 2008, s. 131.

realizaci služeb péče, nad nimiž ženy se specifickými potřebami mohou mít samy kontrolu. Tento princip je sledován v přístupu k osobnímu asistentovi. „To zahrnuje jakoukoli formu osobní asistence, která umožňuje lidem s hendikepem (klientům) vést nezávislý život a mít kontrolu nad jejich životy. Hlavní bod v tomto ohledu je, že klienti mohou sami rozhodnout, kdo asistenci poskytne (vybrat se asistenty sami), kdy (kdykoliv, tedy 24 hodin denně), kde (doma, na pochůzky, během dovolené) a jaký druh služby je dodáván. Kromě lékařských služeb může osobní asistence obsahovat téměř všechny oblasti života.“¹⁴⁰ Možnost rozhodnout o asistenční službě zvyšuje sebedůvěru žen se zdravotním hendikepem a hraje důležitou roli pro ochranu žen proti násilí.

Lidé s hendikepem, a stejně tak některé ženy v azylových domech, se nemohou obrátit na mnoho poraden pro oběti a poradenská a asistenční střediska, protože budovy, kde jsou umístěny, jsou špatně přístupné. Tímto způsobem jsou pak vyloučeny z možnosti získat potřebné informace, např. o sociálních dávkách, na které se mají nárok. Navíc ženy s hendikepem také čelí nehmotným překážkám, například poradenská centra používají příliš složitě vyjadřování v informačních brožurách nebo na webových stránkách. Často je pro ně přístup na webové stránky omezen kvůli nedostatku financí. Jelikož ženy s postižením sluchu čelí omezenému přístupu k informacím, rakouská Asociace autonomních ženských azylových domů (Verein Autonome Österreichische Frauenhäuser) ve spolupráci s asociací WITAF, která sdružuje lidi se sluchovým

hendikepem, připravily informační letáček pro tuto cílovou skupinu¹⁴¹.

4.5 Situace starších žen postižených násilím

Jak už bylo uvedeno, mnoho lidí není vůbec ochotno obrátit se na sociální úřad a požádat o pomoc. Toto rozhodnutí také výrazně závisí na tom, zda je možné žádat o pomoc anonymně (na venkově se fenomén skryté chudoby vyskytuje častěji než ve městech) a zda poskytnuté peníze bude muset vrátit zpět, což je případ většiny spolkových zemí, a je to proto častý důvod pro nečerpání dávek. Vídeň a Salcburk jsou jediná místa, kde se dávky nevracejí, a proto je zde počet lidí žádajících o dávky nejvyšší.¹⁴²

V současné době nejsou k dispozici žádné průkazné studie o fenoménu skryté chudoby, ale starší lidé jsou v této souvislosti často zmiňováni. Také se předpokládá, že se stoupajícím věkem stoupá i pravděpodobnost nevyužívání sociálních dávek, jelikož se vychází z toho, že starší lidé pociťují větší stud, mají-li být odkázáni na pomoc společnosti, nebo když chtějí zabránit finanční zodpovědnosti svých dětí.¹⁴³

Dalším problémem je výška vyrovnávacího přídatku, kterou dostávají osoby, jejichž vlastní důchod není dostatečně vysoký: výše důchodu stanovená Národní radou pro rok 2007 byla 726 EUR pro samostatně

¹⁴¹ Schrei gegen Gewalt. Eine Informationsbroschüre für gehörlose Frauen, Herausgegeben vom Verein Autonome Österreichische Frauenhäuser und dem Gehörlosenverein Witaf, 2003.

¹⁴² ÖGPP: 2. Armuts- und Reichtumsbericht für Österreich, 2008, s. 57.

¹⁴³ Becker – Hauser: Nicht-Inanspruchnahme zustehender Sozialhilfeleistungen (Dunkelzifferstudie). Endbericht zur Studie im Auftrag des Bundesministeriums für Gesundheit und Soziale Sicherung, Frankfurt a. M. 2003; viz také 7. konference o chudobě: http://www.armut.at/armutskonferenz_news_sozialewaffe_7armkonf.htm (cit. 20. 10. 2009; text v němčině).

¹⁴⁰ Viz http://www.persoeliche-assistenz.net/pa_auftragg_was.htm (cit. 20. 10. 2009; text v němčině).

žijící osoby (aby měla osoba nárok na vyrovnávací příspěvek). Tato částka je ale pod hranicí ohrožení chudobou z roku 2004, takže skupinu příjemců vyrovnávajícího přídatku je třeba považovat za ohrožené chudobou¹⁴⁴.

4.6 Doporučení

- zaručení odpovídajícího minimálního příjmu nad hranicí chudoby, který zajišťuje pokrytí nákladů na bydlení a mimořádných potřeb (pomoc ve zvláštních životních situacích) s tím, že nárok se bude posuzovat podle individuálních příjmů a že na něj budou mít nárok i migrantky/-i s trvalým pobytem v Rakousku a žadatelky/-é o azyl;
- reforma provádění sociální pomoci: vlastní metodické předpisy, kvalifikovaný personál a multiprofesionální týmy, nezávislá poradenská a právní poradenská centra pro žadatelky/-e o sociální dávky, která mají, kromě jiného, v kompetenci podávat odvolání a nést vzniklé náklady;
- efektivní okamžitá pomoc, která je skutečně poskytnuta ihned;
- rozšíření odpovídajících sociálních služeb pro ženy ve venkovských oblastech;
- větší dostupnost dluhového poradenství pro ženy, týkající se dluhů, a jak se vyhnou zadlužení;
- zvýšená podpora dluhového poradenství pro ženy postižené násilím;

- zajistit dlouhodobé financování ženských azylových domů a poraden ve všech spolkových zemích na základě zákona;
- všestrannou nabídku a zohlednění specifických potřeb žen postižených násilím a jejich dětí, obzvláště těch, které trpí vícenásobnou diskriminací, jako jsou migrantky, osamělé matky, ženy se zdravotním hendikepem a starší ženy při jednání na sociálním úřadu (péče a zaopatření dětí, zdravotní péče, vzdělávací a kvalifikační opatření atd.) a v infrastruktuře (sociální bydlení, veřejná doprava atd.);
- participace a Good Governance: vypracovat efektivní národní a celoevropský akční plán k potírání chudoby s jasně definovanými cíli, strategickým zaměřením a komplexním souborem opatření;
- koordinace státních rozpočtů, zapojení třetího sektoru a organizací lidí, kteří zažili chudobu. To vyžaduje věnovat zvláštní pozornost situaci žen postižených násilím a jejich dětí jako skupiny, která dosud nebyla v této souvislosti dostatečně zohledněna.

Pro ženy se zdravotním hendikepem:

- bezbariérový přístup na všechny veřejné úřady, poradenská centra atd.;
- bezbariérový přístup k informacím poradenských center pro ženy postižené násilím. Nové komunikační prostředky tu hrají velkou roli. Ženské azylové domy, poradenská centra a centra pro oběti a oběti násilí potřebují finanční prostředky, aby zajistily bezbariérový přístup k informacím na internetu;

¹⁴⁴ ÖGPP: 2. Armuts- und Reichtumsbericht für Österreich, 2008, s. 44.

- sociální dávky, které umožňují právo na sebeurčení: PAB (Personal Assistance Budget) a PLB (Personengebundenenes Budget)
- zákonné záruky práva na finanční prostředky potřebné pro uplatnění práva na sebeurčení (osobní asistence) na základě dohody podle článku 15a spolkové ústavy umožňující dlouhodobou péči, které zaručí, že budou potřebné prostředky k dispozici;
- dávky v takové výši, že pokryjí skutečné potřeby každého, kdo tyto dávky potřebuje, nezávisle na věku, příjmech, majetku a druhu zdravotního hendikepu; není tu žádný rozumný důvod, který by ospravedlnil současnou situaci, kdy existují různé předpisy, upravující nárok na dávky, jež poskytují spolkové země na placení osobních asistentů nebo jiné formy pomoci;
- soulad s Úmluvou OSN o právech osob se zdravotním pojištěním, která obsahuje také ustanovení, že Rakousko zajistí osobám s hendikepem přístup k podpůrným službám, včetně osobní asistence, nutným pro podporu jejich života a začlenění do společnosti, a které zabrání jejich izolaci a vyloučení.

Pro migrantky:

- zaručený minimální příjem pro všechny migrantky;
- výroba informačních materiálů o sociálních dávkách a poradenských místech ve všech důležitých jazycích.
- rozšíření adekvátních sociálních služeb – např. přístup k cenově dostupnému bydlení a terapii.

Pro starší ženy:

- lepší sociální dávky, důchody a vyrovnávací přídavky, které pomohou ženám být více nezávislé, a podpora takových žen, aby se od svých násilných partnerů či rodinných příslušníků osvobodily.
- proaktivní poradenství, které by umožnilo starším ženám žádat o sociální dávky, a tím zvýšit příjem této skupiny, což bude k jejich prospěchu (ekonomické násilí).

KAZUISTIKA

Paní Renate N.

Dlouhodobý násilný vztah, zdravotní a existenční následky

Paní Renate N. je 56 let a je rakouskou občankou. Je vdaná 32 let a má 2 dospělé děti. Paní N. navštěvovala základní školu, ale nevyučila se v žádném oboru. Před narozením dětí pracovala paní N. jako pomocná dělnice a od té doby je ženou v domácnosti.

Již brzy po svatbě začal být její muž násilný. Pil stále větší množství alkoholu, byl pak ještě agresivnější a svoji ženu bil. Manželé žili v bytě v domě matky pana N. Také matka manžela se čas od času chovala vůči paní Renate N. násilně. Před více než 20 lety to paní N. již nevydržela a odstěhovala se k jedné přítelkyni do Německa. Jelikož však byly tehdy děti ještě malé a paní N. tam nemohla najít práci, vrátila se opět ke svému muži.

Pan N. je povoláním zedník, ale opětovně a celé měsíce bez zaměstnání. Nyní nenachází kvůli svému věku (61 let) už vůbec žádnou práci a má jen malou podporu v nezaměstnanosti. Rodina žila

v poslední době převážně z peněz matky pana N., která má poměrně vysoký vdovský důchod. Tato závislost paní N. umožňovala matce pana N., aby ji neustále poroučela a šikanovala ji. Také pan N. se své matce neuměl bránit, pil stále častěji a více alkoholu a svou nespokojenost si vybíjel na své ženě. Paní N. z toho psychicky onemocněla a trpí již léta depresemi. Kromě toho paní N. před několika lety vyhrzela ploténka a ona má od té doby silné bolesti.

Když zase jednou pan N. svou žen zbil tak, že měla krvavá ústa a několik hematomů, odhodlala se paní N. k odchodu do ženského azylového domu.

V současnosti nemá paní N. žádný příjem. Kvůli svým zdravotním problémům, svému věku a třicetileté absenci ve výdělečné činnosti nemá na pracovním trhu vůbec žádnou šanci. Je odkázána na poskytování sociální podpory. Byla podána žaloba na manželské výživné proti jejímu muži. Jelikož je ale v současné době nezaměstnaný a kvůli svému věku už sotva dostane práci, má paní N. nárok pouze na částku 200 EUR měsíčně. Aby si mohla dovolit vlastní byt a vůbec mohla žít, bude odkázána na dávky ze sociální podpory.

Jelikož paní N. nemá odpracovaný potřebný počet let, aby měla nárok na důchod, bude na poskytování sociální podpory odkázána trvale.

5. Bydlení

5.1 Bydlení a chudoba

Místo bydlení má rozhodující význam pro rozvoj lidského života a je základním ukazatelem kvality života. To platí jak pro okolí domova, tak i pro byt samotný, jeho vybavení (např. teplá a studená voda, topení, kuchyně), a kolik lidí v něm žije. Pokud jsou bytové podmínky špatné, přináší to celou řadu negativních následků: např. sociální vyloučení, protože lidé se stydí pozvat přátele a příbuzné; nebo zdravotní rizika kvůli plísním nebo hluku. Navíc dlouhodobé nízké příjmy ovlivňují bydlení: chybí-li stále nutné finanční prostředky, nelze obměňovat starý nábytek a není možné provádět opravy.

Jedna z možností jak zvládnout situaci je stěhování do cenově dostupných bytů a oblastí (což samozřejmě zase přináší výdaje) nebo přijetí stísněných podmínek bytu, což vede k nedostatku místa, čímž trpí zvláště často děti. V rámci studie EU-SILC 2007¹⁴⁵ se kromě jiného zjistilo, jak vysoké jsou skutečné náklady na bydlení v Rakousku. Přitom se ukázalo obzvláště vysoké zatížení domácností ohrožených chudobou: jestliže domácnosti utratí průměrně 18 % svých příjmů za bydlení, je to u domácností ohrožených chudobou průměrně 38 %. Ve větších městech (Vídeň a další města s více než 100 000 obyvateli) je zatížení pro tuto skupinu na náklady na bydlení ještě větší: průměrně 43 % příjmů. Ve městech s počtem obyvatel mezi 10 000 až

¹⁴⁵Statistik Austria: EU-SILC 2007: Ein-Eltern-Haushalte, alleinlebende Frauen und armutsgefährdete Haushalte sind besonders stark durch Wohnkosten belastet:
http://www.statistik.at/web_de/dynamic/statistiken/soziales/armut_und_soziale_eingliederung/036628 (cit. 20. 10. 2009; text v němčině). Pro statistiku v angličtině viz:
http://www.statistik.at/web_en/press/036629 (cit. 13. 11. 2009).

100 000 a v obcích s méně než 10 000 obyvatel jsou sice náklady na bydlení nižší (16 %), ale rozdílné zatížení podle příjmů, které mají tito lidé k dispozici, je stejně výrazné: podíl nákladů na bydlení v domácnostech s příjmem pod hranicí ohrožením chudobou obnáší 35 % oproti 14 % pro domácnosti, které chudobou ohrožené nejsou. Je ale nutné si uvědomit, že bydlení na venkově je sice levnější, ale zase přináší nutnost mít vlastní auto, což přináší další náklady (pořizovací náklady, pojištění, benzín, opravy atd.).

Lidé, kteří žijí sami a nemají důchod, zvláště ženy, mají obzvláště vysoké náklady na bydlení, což potvrzuje průzkum: osamělé ženy utratí jednu třetinu svých příjmů (33 %) za bydlení, osamělí muži 28 %. V bezdětných domácnostech s více osobami činí náklady na bydlení průměrně – včetně velkých měst – méně než pětinu příjmu domácnosti. Domácnosti s jedním rodičem patří do skupiny nejvíce postižených náklady na bydlení. Jejich částka vynaložená na bydlení činí průměrně 31 % jejich příjmů, což je dvakrát vyšší částka než u domácností s několika dospělými a dětmi (tam je to 16 %). Ve větších městech činí pro domácnost s jedním rodičem částka vynaložená na bydlení 34 % a je o 5 % vyšší než v menších městech a obcích¹⁴⁶.

Důsledkem této nadměrné finanční zátěže, která je často spojena s dalšími rizikovými faktory, jako jsou problémy se závislostí, zadlužením nebo dlouhodobou nezaměstnaností, je, že řada lidí si již nemůže dovolit takové výdaje za bydlení a stanou se bezdomovci. Podle definice OSN je bezdomovectví (homelessness) chápáno širě¹⁴⁷ jako:

- Akutní bezdomovectví
- Dočasné bezdomovectví: bydlení v sociálním zařízení (nouzové přenocování, domovy, domovy s péčí) přechodně nebo na určitou dobu
- Hrozící bezdomovectví (nebezpečí ztráty bydlení/skončení nájmu)
- Potenciální bezdomovectví (např. příliš vysoký nájem v poměru k příjmům)
- Skryté bezdomovectví: např. dočasné bydlení s příbuznými, přáteli, známými
- Neúnosné bytové podmínky: např. nadměrný počet osob v bytě, nevytápěný byt, tmavé prostory, byt bez koupelny/WC, vlhkost, plíseň, hluk, hmyz, zvýšené znečištění vzduchu a okolí, vandalismus a vysoká kriminalita.

Je těžké odhadnout počet lidí postižených bezdomovectvím, obzvláště žen. Většina studií a průzkumů počítá jen s těmi, kteří se obrátí o pomoc nebo využijí dalších služeb pro bezdomovce. Takoví lidé se ale obrátí současně i na několik míst, která nabízejí pomoc, a pak se takoví lidé počítají dvakrát. Z tohoto důvodu se čísla omezují jen na muže a ženy umístěné v nouzových azylech na přenocování. V roce 2006 bylo v Rakousku umístěno v nouzových azylech více než 1149 osob, z toho bylo 489 (tedy téměř polovina) žen.¹⁴⁸

Ženské bezdomovectví je neviditelné a to se také odráží v tom, že ženy jsou chudobou ohroženy více. Skutečnost, že údaje poskytnuté agenturou nabízející služby pro bezdomovce nejsou shromažďovány

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Eitel – Schoibl: Grundlagenerhebung zur Wohnungslosensituation in Österreich, Wohnungslosenhilfe unter besonderer Berücksichtigung der Situation

von Familien und Jugendlichen. Edited by BAWO – Bundesarbeitsgemeinschaft Wohnungslosenhilfe; on behalf of BMfWA, BMfUJF, BMAS, 1999, s. 13nn.

¹⁴⁸ Schoibl – Schoibl – Ginner – Witek – Sedlak: Wohnungslosigkeit und Wohnungslosenhilfe in Österreich Wohnungslosenerhebung 2006-2007-2008, 2009, s. 9.

podle jednotného celostátního systému a genderové rozdíly jsou nedostatečně popsány, ukazuje na nedostatek povědomí o této problematice chudoby mezi ženami. Ženy postižené bezdomovectvím jsou tak veřejností jen málo vnímány a neobjevují se ani v sebraných datech.

Týká se to především fenoménu „skrytého bezdomovectví“ obzvláště silně spojeného s ženským bezdomovectvím, který ukazuje úzkou vazbu mezi násilím a chudobou. Bezdomovectví mnoha žen je skryté, ženy žijí v nejistých bytových poměrech a násilných vztazích. Na pozadí toho, že je partnerské násilí i nadále silně tabuizováno a kvůli nedostatku vhodných alternativ volí ženy často „vlastní krycí strategie“, jak je to ve studiích zjednodušeně formulováno. Za tímto eufemismem se skrývají osudy žen, které se smířily se zneužíváním a násilím, jen aby unikly alespoň na krátkou dobu bezdomovectví. Z obavy před stigmatizací o tom však nemluví.

Ženy postižené bezdomovectvím nejsou ani statisticky evidovány, ani se k nim nelze dostat přes sociální systém pomoci. Mnohé ženy se vyhýbají pohlavně smíšeným zařízením pro bezdomovce, neboť tam dominují muži. Služby pro pomoc bezdomovcům využívají převážně muži, a tato zařízení jsou proto převážně přizpůsobena jejich potřebám. V zařízeních chybí prostory vhodné pro ženy a strategie zaměřené na ženy, „v nichž jsou ženy přijaty bezpodmínečně, kde je respektována jejich důstojnost a uznán jejich životní příběh“¹⁴⁹. Ve Vídni existuje již několik let vlastní zařízení pro ženy bez domova: „Frauenwohnzimmer“ (ženský obývací), který vede Caritas Vídeň¹⁵⁰.

¹⁴⁹ Viz Frauenarbeitskreis Bawo – Bundesgemeinschaft für Wohnungslosenhilfe: <http://www.bawo.at/de/content/wohnungslosigkeit/frauen/frauen-arbeitskreis.html> (cit. 1. 9. 2009; text v němčině).

¹⁵⁰ 150 Viz www.caritas-wien.at (webová stránka v němčině).

5.2 Souvislost mezi bydlením, chudobou a násilím na ženách

Domácí násilí je zřejmě hlavní příčinou bezdomovectví mezi ženami. Počet postižených žen a dětí se dá zjistit také ze statistik rakouských ženských azylových domů: jenom v roce 2008 celorepublikově bydlelo 3220 žen a jejich dětí (z toho 1600 žen a 1620 dětí) v některém z 26 azylových domů pro ženy, které existují v Rakousku. V roce 2006 našlo 3154 osob (1599 žen a 1544 dětí)¹⁵¹ ubytování v azylových domech pro ženy. Srovnání těchto čísel s oficiálními údaji o bezdomovectví v Rakousku (viz výše) dává vytušit skrytý počet žen v bytové nouzi, které nejsou nikde registrovány. Navíc tato čísla dokazují, že ženské azylové domy znamenají významný přínos v podpoře pro ženy – bezdomovkyně, a přispívají tím k potírání a prevenci ženské a dětské chudoby. Tento aspekt se dosud ve veřejné diskuzi neobjevil.

Počet vykazání/zákazů přiblížení ukazuje na další aspekt: v rámci rakouského zákona o ochraně před násilím, který vstoupil v platnost v roce 1997, došlo k vykazání 6566 násilníků v roce 2008 (a 7235 v roce 2006¹⁵²) z jejich obydlí, čímž mohla být ženám v akutní fázi ohrožení lépe poskytnuta pomoc. Dříve neexistovalo pro tyto ohrožené ženy žádné jiné východisko, než uprchnout ze svého domova. Zákon přitom nevede k přesunutí problému: vykázaným mužům bezdomovectví nehrozí, při vykazání dostávají podrobné informace o cenově dostupném ubytování.

Rychlé opuštění vlastního nebo společného bytu a smíření se s životem v bezdomovectví je často jedinou možností pro násilím

¹⁵¹ 2006 statistics of the Austrian Autonomous Women's Shelters: <http://www.aoeff.at> (webová stránka v němčině).

¹⁵² 2006 and 2008 statistics of the Austrian Autonomous Women's Shelters: <http://www.aoeff.at> (webová stránka v němčině).

postižené ženy jak ochránit život svůj a svých dětí. Často zbývá pro útek jen málo času, při kterém sebou mohou vzít jen ty nejnnutnější věci. Útek z domova před násilím nutí ženy nejen k tomu, aby tam zanechaly veškerý svůj majetek, ale i svůj domov, přátele a známé, zaměstnání, navyklý život a často i sociální a finanční zabezpečení, které bylo často vázáno na jejich partnery. Jinými slovy: opuštění násilného vztahu enormně zvyšuje riziko chudoby žen.

Pro řadu žen je ženský azylový dům často jediným útočištěm, a tím pádem jedinou šancí jak dostat sebe a své děti z nebezpečí. V této těžké životní situaci je nutné těmto odvážným ženám poskytnout všemožnou podporu. Celorepublikově existuje v Rakousku 748 ženských azylových míst. 86 dalších rodinných míst je nutné ještě vybudovat, aby se naplnilo doporučení Evropského parlamentu (834 míst v ženských azylových domech)¹⁵³. Přitom je velmi důležité nabídnout místa v ženských azylových domech po celé republice rovnoměrně, ve městě i na venkově.

Opuštění bytu je nutné často dobře připravit. V Rakousku nejsou k dispozici ženská pomocná zařízení a ženská poradenská centra zaměřená na ženy zažívající násilí ve všech částech země. Riziko chudoby, ale také riziko násilí se zvyšuje především pro ženy, které se nemohou na tato zařízení obrátit. V této souvislosti je nutné poukázat na nedostatek těchto zařízení pro ženy ve venkovských regionech, což vede k velkým mezerám v podpůrné síti pomoci pro ženy z těchto regionů.

Pobyt v ženském azylovém domě je pro ženy postižené a ohrožené násilím pouze prozatímním řešením. Cílem práce ženských azylových domů je co nejlépe podpořit ženy ve všech oblastech, aby mohly se svými dětmi vést samostatný život, bez chudoby a bez násilí. Hodně

žen se po pobytu v ženském azylovém domě nemůže vrátit do svých bývalých domovů. Proto je pro ně velkou výzvou nalézt nové a bezpečné bydlení, pro ně a jejich děti. Právě zde se ženám postiženým násilím staví do cesty velké překážky.

Nájemné, provize realitního makléře a kauce za nový byt pro ně znamenají většinou nepřekonatelnou překážku. Navíc stěhování do nového bytu znamená také další vysoké investice: je nutné koupit nový nábytek, nádobí, oblečení, vybavení pro miminka a děti – to vše je nutné obstarat, ale většinou na to chybějí peníze. Proto je potřeba zpřístupnit ženám postižených násilím a jejich dětem cenově dostupné a bezpečné bydlení, což ale ne všechny spolkové země berou jako prioritní záležitost. Kromě toho je viditelný rozdíl mezi městem a venkovem, který je popsán v následujících bodech na příkladu Vídně a Salcburku.

5.2.1 Všeobecná situace ve Vídni

Ve srovnání s ostatními spolkovými zeměmi si mohou klientky ženských azylových domů ve Vídni vybrat ze širší nabídky možností bydlení, jestliže se po pobytu v azylovém domě nemohou vrátit do svého bývalého domova.

Ženy, které jsou po pobytu v ženském azylovém domě schopny žít samostatně a u nichž je již jasné svěření dětí do jejich péče, nepotřebují již další podporu a mohou požádat o tzv. „nouzový byt“ od města Vídně. Tyto byty jsou také k dispozici migrantkám s vyřešeným pobytovým statutem.

Ženy, u nichž soud ještě nerozhodl, komu budou děti svěřeny do péče nebo u nichž je ještě otevřena řada soudních jednání, nebo ty, které ještě potřebují psychosociální pomoc, se mohou nastěhovat do

¹⁵³ Viz AÖF: Qualitätsbroschüre. Wien, 2008.

jednoho ze 43 bytů pro přechodný pobyt, které poskytují vídeňské ženské azylové domy. Zde mohou ženy po pobytu v ženském azylovém domě žít až jeden rok s možností prodloužení, pokud je to nezbytné, a dále je jim zde k dispozici pomoc pracovníků vídeňských ženských azylových domů.

Jestliže ženy potřebují další pomoc, protože mají rozmanité problémy nebo jsou ještě velmi mladé, pak se mohou nastěhovat do jednoho z domovů pro matku a dítě nebo do podporovaného bydlení města Vídně. Za tímto účelem se musí obrátit na poradenské centrum Wohnungslosenhilfe (pomoc v bezdomovectví) sociálního fondu Vídně, které jim podle směrnic vídeňského zákona o sociální pomoci a podle směrnic podpory Sociálního fondu Vídně (Fonds Soziales Wien) zprostředkuje vhodné ubytování. Migrantky musí mít platný pobytový status, aby měly nárok na bydlení. Obecní byty ve Vídni jsou také již po několik let přístupné také pro migranty s nerakouskou národností.

5.2.2 Všeobecná situace v Salcburku

V Salcburku je situace na trhu s bydlením již po několik let obtížná. Je tu dlouhá doba čekání na obecní byty města, protože je jich k dispozici jen málo. Navíc ne všechny ženy splňují požadovaná kritéria pro získání obecního bytu, např. tříletý nepřetržitý pobyt ve městě Salcburku nebo tříleté zaměstnání. A právě ženy s nízkými finančními příjmy žijí před rozchodem často v periferních oblastech, kde jsou finančně dostupné byty.

Ve městech v okolí Salcburku jsou k dispozici městské byty jen pro ženy, které v příslušném městě žily již několik let. Avšak zejména ženy postižené násilím jsou často nuceny opustit své bývalé bydliště ve

městě. Navíc většina tzv. obecních bytů je ve vlastnictví neziskových společností, které preferují pronajímání bytů jen ženám s pravidelným a vyšším příjmem. Mnoho žen postižených násilím jsou (často z donucení) bez práce nebo pracují v odvětvích s nízkými mzdami, což téměř znemožňuje, aby ušetřily dost peněz na nájemné. Proto pokud se během rozchodu rozhodly přestěhovat do nového bytu, jsou často odkázány na to, že náklady spojené s pronajmutím bytu (provize a kauce) převezme oddělení sociální péče. Ukazuje se také, že je velmi těžké najít pronajímatele, kteří jsou ochotni spolupracovat s oddělením sociální péče a současně je k dispozici málo bytů, které by nepřekračovaly plochu předepsanou sociálním úřadem.

Přestěhováním také ženám začíná život osamělého rodiče. Opuštění navyklého bytového a sociálního prostředí je spojeno s dalšími problémy, především s péčí o děti. A třebaže jim poradkyně z ženských azylových domů pomáhají při hledání školy nebo školky, je změna pro děti obtížná a pro ženy znamená další finanční a emocionální zátěž. I když ženy a jejich děti nemusely díky vykázní pachatele společný byt opustit, nemají dostatečné finanční prostředky, aby si byt mohly dovolit. Současně je pak stěhování do nového, finančně dostupného bytu, spojeno s obrovskými výdaji.

5.3 Situace migrantek postižených násilím

Z důvodů rasové diskriminace je bytová situace žen–migrantek postižených násilím obzvlášť komplikovaná. Téměř neexistují vlastníci bytových domů, kteří jsou ochotni pronajmout své byty migrantkám, obzvlášť migrantkám s dětmi. Ze zkušenosti pracovníků ženského

azylového domu je v Salcburku téměř nemožné najít byt pro ženu afrického původu.

Diskriminaci zažívají migrantky také ze strany vládních nařízení: tak například pronájemní směrnice Bytového úřadu města Salcburk říká, že podle migrantské kvóty ve výši asi 20 % jen každý pátý byt smí být pronajat rodině cizinců. Šance dostat obecní byt je proto pro migrantky mnohem horší. Navíc migrantky postižené násilím nemají v Salcburku stejný přístup k určitým sociálním dávkám v oblasti bydlení: ty, které vydělávají jen mírně nad limit sociální podpory, nedostanou v tomto případě žádnou podporu na nájemné od sociálního úřadu. Mnohé ženy si proto mohou dovolit jen nevyhovující a podstandardní byty.

Pro žadatelky o azyl, které jsou ohrožené násilím, se situace ještě přiosťruje. Mnoho žen bydlí v odlehlých azylových domech, resp. v ubytovnách, kde často čelí aktům mužského (sexuálního) násilí. Prostorové oddělení žen je vzácné, a tak nejsou ženy proti útokům nijak chráněny. I když personál ubytovacího zařízení o této situaci ví, často neví, jak v takové situaci reagovat. Vykázání se zde vydá málokdy. Nicméně nedostatečný výcvik a nedostatek zkušeností personálu s reakcemi na násilí na ženách a dětech má ubytované ženy často fatální následky. Jasný postoj vůči násilí a řešení problému násilí, přizpůsobené potřebám žadatelek o azyl, jsou proto absolutní nutností.

5.4 Situace žen se zdravotním hendikepem postižených násilím

Pro osoby s hendikepem je obecně obtížné najít cenově dostupné bydlení, které odpovídá jejich zvláštním potřebám. Často jsou nutná drahá stavební opatření zajišťující bezbariérový přístup do bytu a

zabudování nezbytných pomůcek, které jsou zapotřebí k zajištění co nejvíce nezávislého života. Z těchto důvodů je pro ženy se zdravotním hendikepem, které zažily násilí, často nemožné opustit byt přizpůsobený jejich potřebám.

Aby bylo zdravotně hendikepem ženám umožněno opustit násilný vztah, je velmi důležité vybavit ženská poradenská zařízení a ženské azylové domy dostatečnými finančními zdroji, aby mohly pokrýt také potřeby žen s hendikepem, které zažily násilí. Kromě zajištění bezbariérového přístupu je nutné mít v ženských azylových domech k dispozici vybavení vhodné pro invalidní osoby (speciální WC a koupelna, postel, dálková ovládání pro technické vybavení atd.) a kvalifikovaný personál.

Jen malé procento obecních bytů (většinou jen v novostavbách) je bezbariérově přístupných. Proto je nabídka cenově dostupných bytů pro ženy s tělesným hendikepem ještě mnohem menší. Ženy s hendikepem, které žijí ve smíšených společných bytech a v tzv. ochranných bytech, potřebují zvláštní ochranu před násilnými útoky mužských spolubydlících. Výrazný postoj vůči násilí na ženách není ale ve všech zařízeních určených lidem s hendikepem funkčně vymezený. Vykázání násilného spolubydlícího policií by bylo v těchto zařízeních také možné, ale dochází k němu málokdy.

Ženy s psychickými problémy nebo chronickým onemocněním nemají často žádný nebo jen velmi nízký příjem. Stává se proto často, že nejsou schopny dlouhodobě platit svůj nájem, dostanou výpověď a jsou následně bez střechy nad hlavou. Z důvodů dlouhých pobytů v nemocnici a kvůli dlouhotrvajícím terapiím ztrácejí často práci a nemají pak příjem, který by jim zajistil obživu, a tím pádem také nulovou šanci najít na volném trhu s byty bydlení.

5.5 Situace starších žen postižených násilím

Změna bydlení je pro starší osoby vždy velmi náročná: opuštění známého prostředí a integrace do nového prostředí se s věkem určitě nezjednoduší. Patří sem i okolnost, že téma bydlení pro starší lidi se nedá odpojit od témat finance a péče, to platí zvláště pro ženy, které zažily násilí: mnoho z nich trpí v důsledku dlouholetého týrání chronickými zdravotními problémy (fyzickými i psychickými), často jim chybí také finanční prostředky potřebné pro přestěhování se (kauce, provize, zařízení, opravy atd.) a nemají žádnou spolehlivou sociální síť. Starší ženy, které dlouhá léta žily v izolaci a v závislosti, nemusí být proto vůbec schopny se samy o sebe postarat anebo potřebují pečovatelskou službu.

Existující zařízení a služby pro oběti domácího násilí nejsou však vždy na požadavky starších žen připravena. Ženské azylové domy například nejsou vybavené pro starší ženy nebo pro ženy se zdravotním hendikepem, a ne vždy je tam personál, který je schopen uspokojit zvláštní požadavky těchto žen. Z tohoto důvodu musejí starší ženy velmi často hledat ochranu jinde, nejčastěji v domech s pečovatelskou službou, které však často vůbec nejsou pro oběti násilí vybavené.

5.6 Doporučení

Chybějící nebo cenově nedostupné byty jsou často hlavním důvodem, proč se ženy se svými dětmi musejí vracet ke svým násilným partnerům. Proto požadujeme tato zlepšení:

- zvýšení počtu cenově dostupného městského/sociálního bydlení (novostavbami, změnou v kritériích přidělení bytu apod.);
- poskytnout bydlení pro specifické cílové skupiny, které je cenově a časově dostupné (jenom dotovaná bytová výstavba nestačí);
- zvýšit státní finanční podporu (především sociální podpory) podle skutečných nákladů;
- zvýšení počtu cenově dostupných bezbariérových bytů;
- uzavřít mezeru v systému poskytování nouzových bytů (samostatné bydlení pro ženy, mladistvé, duševně nemocné; asistované bydlení, sociální pečovatelské sítě atd.), především s ohledem na kvalitu;
- politické intervence na pracovním trhu a bytovém trhu, jelikož se situace kvůli hospodářské krizi bude i nadále zhoršovat;
- poskytnout individuální, flexibilní a nové formy bydlení pro starší ženy, ženy s hendikepem a migrantky;
- jasný postoj vůči násilí na ženách v azylových domech a zařízeních pro osoby s tělesným hendikepem (domovy pro osoby se speciálními potřebami, společná bydlení atd.);
- vypracovat jasná opatření proti násilným spolubydlícím;
- organizovat školení k násilí na ženách a jejich dětech pro provozovatele azylových domů a ubytoven.

6. Rozchod/rozvod

6.1 Rozchod, rozvod a chudoba

Rozchody a rozvody patří vedle nezaměstnanosti, vedle forem pracovních činností nezajišťujících obživu (které jsou zvláště časté v tradičních ženských povoláních), nemoci a nízké vzdělanosti ke klasickým pastím chudoby. Pokud je manželství rozvedeno, dochází často ke vzájemné kombinaci těchto výše uvedených faktorů. Zvýšené riziko chudoby nesou po rozvodu především ženy, což dokazuje jedna německá studie z roku 2003.¹⁵⁴ Srovnatelná studie pro Rakousko v současnosti neexistuje. Lze ale odvodit podobné závěry i pro Rakousko, protože obě země mají podobný právní systém a socioekonomický rámec a rodinnou politiku.

Ze studie vyplývá, že ženy, častěji než muži, čelí po rozvodu negativním ekonomickým důsledkům. To je, v neposlední řadě, způsobeno tím, že po rozchodu se převážná část žen musí postarat nejméně o jedno nezletilé dítě ve své domácnosti, pokud se z manželství narodily děti. Podle studie nedostala asi čtvrtina těchto žen od svých bývalých manželů žádné výživné.

Navíc studie potvrdila, že ženy byly po rozchodu výrazně častěji postiženy chudobou než muži: zatímco podíl chudoby mezi ženami se téměř zdvojnásobil jeden rok po rozchodu, podíl chudoby u mužů se změnil jen nepatrně, a dokonce: po pěti letech po rozchodu se míra chudoby mezi muži ještě snížila, ale u žen k žádnému takovému zlepšení nedošlo. Ženy samostatně vychovávající děti a ženy

rozvedené po dlouholetém manželství patřily přitom k nejvíce ohroženým skupinám zvláště tehdy, jestliže nedostávaly výživné.

Studie rovněž poskytuje informace o rizikových faktorech: na prvním místě je jmenováno nedostatečné zajištění žen vlastní výdělečnou činností. Nedostatečné zkušenosti na pracovním trhu jim ztěžují (opakovaný) vstup do profesního života, o který se mnohé ženy po rozchodu snaží (snažit musí). Ty ženy, které po rozchodu cestu do výdělečné činnosti nenaleznou, jsou v mimořádné míře odkázány na státní podporu a na platbách pravidelného výživného.

Autorky studie rovněž uvádějí, že zadlužování je velkým problémem, jelikož se v případě pochybností dluhy v souvislosti s životními náklady dělí na polovinu. V Rakousku partnerova odpovědnost za společné půjčky nekončí rozvodem. Dokonce i tehdy, kdy se manžel v rozvodovém řízení zaváže ke splacení půjčky jako hlavní dlužník, může být v případě jeho platební neschopnosti žena povinna platit za něj jako ručitel.

I přes bankovní pokyny pro společné úvěry a kontroly bonity dochází k úvěrovým smlouvám, které podepisují ženy bez příjmu nebo s nízkým příjmem, ale zůstávají ručitelem. V mnoha případech k tomu dochází pod nátlakem manžela nebo z neznalosti možných dlouhodobých následků, které takový podpis může mít. Jestliže se taková okolnost prokáže, pak existuje možnost požádat na základě tzv. práva zmírnění o odpuštění dluhů, resp. snížení splátek úvěru. Ale mnoho žen, kterých se to týká, ani neví, že taková možnost existuje.

Zajímavá je také okolnost, že si 41 % žen hledalo, resp. muselo hledat nové bydlení, u mužů to bylo jen 31 %. Proto autorky studie vidí přímou souvislost mezi touto vyšší mobilitou stěhování a omezenými

¹⁵⁴ Andreß – Borgloh – Güllner – Wilking: Wenn aus Liebe rote Zahlen werden. Über die wirtschaftlichen Folgen von Trennung und Scheidung. Wiesbaden, 2003. Tento výzkumný projekt, který zabral několik let, byl proveden pod záštitou německého spolkového Ministerstva pro rodinné záležitosti.

příjmy žen. V této souvislosti je nutné věnovat zvláštní pozornost dětem, které musí opustit svůj domov a navyklé prostředí¹⁵⁵.

6.2 Souvislost mezi rozchodem/rozvodem, chudobou a násilím na ženách

Ženy, které zažily násilí ze strany svého partnera, nemohou často velmi dlouho tento násilný vztah opustit. Jedním z důvodů je velký strach, že když budou samy, nebudou schopny finančně zajistit existenci samy pro sebe a své děti. Zkušenosti ukazují, že tato obava je oprávněná, protože rozchod s násilným partnerem prokazatelně zvyšuje riziko chudoby.

V právních poradnách ženských azylových domů a řadě ambulantních poraden pro násilím postižené ženy se lze setkat s různými problémy a překážkami, které musí ženy překonat, pokud chtějí svého násilného partnera opustit. Mnoha ženám jejich partneri zakazují udržovat kontakty s příbuznými nebo známými. V důsledku této sociální izolace řada žen neví, kde mohou získat pomoc a informace. Někdy je, především ve venkovských oblastech, málo takových poraden nebo se pomocná zařízení nacházejí příliš daleko, a ženy tak jejich pomoci nemohou využít. Obzvláště migrantky, a zejména pak ty, které mluví německy jen velmi málo, nemají téměř žádnou možnost získat informace o rozchodu/rozvodu a jeho následcích.

Mužská přesila (a nedostatečné povědomí) u soudních orgánů vede k tomu, že násilím postižené ženy často nemohou svá práva v uspokojivé míře uplatnit. Jelikož jsou již ve své osobní integritě zraněny, neumí se vůči diskriminaci příliš bránit. Řada žen žijících po léta v násilném vztahu je silně traumatizovaná. Soudkyně/soudci

¹⁵⁵ Tamtéž.

během vyšetřování nesprávně předpokládají, že neříkají pravdu nebo že přehánějí. Tím muži vypadají věrohodněji a návrhy žen jsou často zamítny.

Pro ženy je velmi stresující, že musí u soudu sedět opět proti násilníkovi a jsou opakovaně nuceny myslet na to, co prožily. Proto si přejí mít rozvod rychle za sebou, souhlasí příliš rychle s rozvodem dohodou a zříkají se přitom často svých zákonných nároků. To je problematické hlavně z toho důvodu, že soud nemůže ženám přiřknout více, než ony samy požadují, a také proto, že po třech letech dojde k promlčení nároku na výživné.

Co se týká výživného, tak musí zásadně ten rodič, který nežije s dítětem ve společné domácnosti, na dítě platit výživné. Podle průzkumu „Österreichische Plattform für Alleinerziehende“ (ÖPA, Rakouská platforma pro samostatně vychovávající) z roku 2003¹⁵⁶ nedostává 17 % dětí po rozvodu a rozchodu ani výživné, ani zálohu na výživné, avšak z různých důvodů: povinný rodič není schopen platit z důvodu nemoci nebo nezaměstnanosti nebo proto, že žije v cizině. Pokud otec dítěte zemřel dříve, než získal nárok na důchod, dítě nedostane výživné. Některé děti dostanou jenom rodinný příspěvek, který se vyplácí nezaměstnanému rodiči, jenž musí platit výživné, což je 30 EUR měsíčně.

Dalším důvodem, proč mnoho žen, které se s násilným partnerem rozešly, musí čekat velmi dlouhou dobu na výživné na společné děti, je, že otcové podávají proti soudním rozhodnutím stále nové námítky. Jestliže po rozhodnutí o výživném na dítě neplatí vůbec nebo platí nepravdělně, pak se ženy dostávají do velkých finančních

¹⁵⁶ Viz tisková zpráva platformy rakouských osamělých rodičů (ÖPA) z 23. 9. 2009: http://www.alleinerziehende.org/index.php?option=com_content&task=view&id=187&Itemid=40 (cit. 22. 10. 2009; text v němčině).

potíží. Až do vymožení výživného exekucí nebo do proplacení zálohy na výživné mohou uplynout měsíce, během nichž ženy musí své děti uživit samy. Situace je zvláště nejistá pro migrantky (s výjimkou občanek EU a tureckých státních příslušnic), jelikož nemají nárok na proplacení zálohy na výživné od státu. Dne 23. července 2009 došlo v rámci reformy mnoha zákonů k novele zákona o zálohách na výživné (Unterhaltsvorschussgesetz), a tím částečnému zlepšení: od ledna 2010 je možné státní zálohu na výživné poskytnout již při rozhodnutí o předběžném výživném. Cílem je zajistit, že děti už nebudou muset na své výživné čekat po celé měsíce.

Pokud jde o péči, pak je třeba zmínit, že od 1. července 2001 platí princip společné péče obou rodičů. Předtím byl v Rakousku po rozvodu či prohlášení neplatnosti manželství pověřen výhradní péčí vždy jen jeden z manželského páru. Ve většině případů to byly matky, otcové bojovali o výhradní péči o dítě jen výjimečně. Společná péče obou rodičů po rozvodu či rozchodu zůstává tedy i nyní v platnosti. Rodiče se musí jen dohodnout, u kterého z rodičů dítě bude převážně žít. U nesezdaných párů s dětmi, kde byla společná péče, platí tato společná péče i po rozchodu.

Výkon výhradní péče je po rozvodu nebo rozchodu možný jen v případech:

- když nedojde k dohodě o hlavním bydlišti dítěte. V tomto případě pak rozhodne soud o tom, který rodič bude o dítě pečovat;
- jestliže soud zjistí, že není zajištěno blaho dítěte, resp. jestliže jeden z rodičů z tohoto důvodu podává žádost o udělení výhradní péče;
- když se rodiče na výhradní péči dohodnou a opatrovnický soud tuto dohodu schválí;

- když jeden z rodičů podá žádost na zrušení společné péče obou rodičů a současně žádá o udělení výhradní péče, soud rozhodne o výhradní péči poté, co selhaly pokusy o smírné urovnání.

Péče o dítě zahrnuje péči a rodičovské povinnosti a stejně tak i vzdělání dítěte, správu majetku dítěte a zákonné zastupování dítěte. Při společné péči jsou oba rodiče oprávněni rozhodovat v těchto čtyřech oblastech samostatně; rodiče nemusí o těchto bodech rozhodovat společně. Na přesném stanovení doby návštěv by se měli rodiče dohodnout. Nicméně při společné péči má právo rodič, u něhož dítě nebydlí, své dítě vidat kdykoliv. Děti starší 14 let (neboli dítě nezletilé, které má způsobilost jednat) mají právo návštěvu rodiče odmítnout. Kromě toho mají právo na osobní kontakt (tj. právo na návštěvu) s rodičem, se kterým převážně nežijí v domácnosti¹⁵⁷.

Vzájemné dohody však nejsou s násilníky možné. Spirála násilí se také v těchto případech po rozvodu dále stupňuje. Násilní partneři se také často po rozchodech začínají soudit o péči o dítě, i když se předtím téměř vůbec o své děti nestarali. Jejich skutečným motivem je mít i nadále moc a kontrolu nad jejich partnerkou, která nyní žije svůj život, a diskreditovat ji jako špatnou matku. Tato soudní řízení se často táhnou dlouhou dobu, jelikož muži disponují potřebnými finančními prostředky a většina z nich bývá zastupována právníky. Ženy si většinou právní zastupování nemohou dovolit a v takových řízeních není možné dát se zastupovat soudem ustanoveným obhájcem zdarma, jelikož právní zastoupení není dle

¹⁵⁷ Viz www.aoef.at (webová stránka v němčině).

pravidel procesního řízení nutné. Tím pádem dochází v řízení často k znevýhodnění žen a ženy jsou tlačeny k nepromyšleným dohodám. Od 1. června 2009 je sice zavedena psychosociální soudní pomoc i v občanskoprávních věcech, jako je například rozvodové řízení a nesporné řízení (např. opatrovnické řízení), ale tato forma pomoci soudu je možná pouze v případě, bylo-li již předtím zahájeno trestní řízení. Bohužel plán poskytnout také právní soudní pomoc, který byl obsažen v 2. balíčku zákonů k ochraně před násilím, padl bohužel za oběť vládním škrtnutím. Procesní pomoc se v občanskoprávním řízení uděluje jen do výše 800 EUR, resp. do 1200 EUR, jestliže dotyčná žena byla zastoupena právním zástupcem jmenovaným soudem. Soudní řízení znamenají také velké psychické vypětí pro dotčené děti, protože se nacházejí v konfliktu loajality. Kromě toho jsou často nuceny před soudem vypovídat nebo jsou opakovaně vyšetřovány znalci. Mnoho matek chce své děti před tímto ochránit, a proto souhlasí s dohodami, třebaže mají vážné obavy, že podmínky dohody dítě nebudou dostatečně chránit.

6.3 Situace migrantek postižených násilím

Cizí státní příslušnice jsou podstatně méně často rozvedené než Rakušanky¹⁵⁸. To lze vysvětlit především tím, že jsou kvůli svému pobytovému statutu a s tím spojenou horší finanční situaci (srovnej kapitolu NAG) na svých manželích více závislé. Současně jsou tu jazykové a kulturní bariéry, které jim brání, aby se jim během fáze rozvodu dostalo takové podpory a informací, které by potřebovaly. Migrantky trpně snášejí svůj osud a podřizují se přáním své rodiny také

¹⁵⁸ Fassmann – Reeger – Sari: Migrantinnenbericht 2007. Wien, Bundeskanzleramt - BM für Frauen, Medien und Öffentlicher Dienst 2008.

proto, že pro ně (a jejich rodiny) rozchod znamená i porušení tabu. Navíc ženy–migrantky často žijí v Rakousku na základě rodinného víza, které je spojeno s jejich manželstvím. Rozchod je pro ně synonymem pro ztrátu povolení k pobytu.

Zpráva o migraci ukazuje, že se zvyšuje se počet sňatků mezi Rakušany a cizinkami, většinou z Asie. Ke sňatku dochází většinou v domovské zemi nevěsty a tyto ženy (většina z nich je velmi mladá) mají o své budoucnosti naprosto nerealistické představy. Po příchodu do nové vlasti si uvědomují, že se jejich vztah nevyvíjí tak, jak očekávaly. K tomu se řadí jazykové problémy a izolace v důsledku chybějící sociální sítě. Jestliže manželství ztroskotá, pak se tyto ženy nacházejí ve velmi problematické situaci: pokud se vrátí do své domovské země, znamenalo by to přiznat, že šlo o nesprávné rozhodnutí. Setrvání v Rakousku však není vždy z finančních a právních důvodů možné, protože jejich pobyt je závislý na manželovi. Situace migrantek (kromě občanek EU a tureckých státních příslušnic) je zoufalá také proto, že v případě rozvodu nemají nárok na vyplacení záloh na výživné (srovnej kapitolu NAG).

6.4 Situace starších žen postižených násilím

V Rakousku bylo v roce 2008 rozvedeno celkem 19 701 manželství, každý desátý pár měl za sebou 25 let manželství. Podle výše uvedené německé studie, trpí ženy, které se se svými partnery rozešly teprve v pozdním věku, zvýšeným rizikem chudoby. Ženy postižené násilím jsou z mnoha důvodů obzvláště zranitelné a jsou obzvláště silně ohroženy chudobou, především tehdy, jestliže nemají vlastní příjem, nepobírají důchod a nemají žádné úspory. V takové situaci jsou zcela závislé na státních sociálních dávkách a výživném. Mnohé z nich

nemají žádnou profesní kvalifikaci, protože jejich manželé nechtěli, aby chodily do práce, nebo je jejich profesní život přerušeno, protože pečovaly o děti, nebo jsou jejich důchody velmi malé, protože působily mnoho let v zaměstnáních jen na částečný úvazek. V každém případě je jejich (re-)integrace na pracovní trh velmi obtížná. Často je jejich situace ještě ztížena tím, že trpí psychickými problémy nebo chronickým onemocněním jako následkem letitého násilí ze strany jejich partnera.

Studie provedená v Německu odhaluje také další důležitou skutečnost:¹⁵⁹ starší ženy i přes svou špatnou ekonomickou situaci státní sociální dávky spíše nepožadují. Důvodem mohou být podle autorky studie pocitu studu a strach před společenským sestupem. Autorky také zdůrazňují, že dostatečné a spolehlivé výživné by výrazně zlepšilo ekonomickou situaci těchto žen.

Proto také nepřekvapuje, že téměř tři čtvrtiny chudobou ohrožených osob v důchodovém věku jsou ženy a polovina z nich žije sama. 30 % všech žen v důchodovém věku je nutné kvůli jejich finanční situaci označit za chudé¹⁶⁰. Krok z násilného vztahu, který mohl trvat i mnoho let, znamená tedy průkazně vysoké riziko chudoby.

6.5 Situace osamělých matek a jejich dětí

Jak již bylo výše podrobně popsáno, mimo všeobecná zatížení z rozchodu ztěžuje finanční situaci osamělých matek neplacení alimentů. Právě proto došlo k novelizaci zákona o zálohách na

¹⁵⁹ Andreß – Borgloh – Güllner – Wilking: Wenn aus Liebe rote Zahlen werden. Über die wirtschaftlichen Folgen von Trennung und Scheidung. Wiesbaden, 2003.

¹⁶⁰ Statistik Austria: Einkommen, Armut und Lebensbedingungen. Ergebnisse aus EU-SILC 2007, 2009, s.

výživné, což má zabránit zbytečnému čekání. Avšak další nové nařízení přineslo osamělým matkám obrovské problémy: záloha na výživné končí, na rozdíl od přídávků na dítě, zásadně 18. narozeninami dotčeného dítěte, čili jakmile je dítě plnoleté. Mladiství, kteří ještě studují, už zálohu na výživné nedostanou. V této souvislosti má také význam okolnost, že si muži po rozvodu přídávky na dítě ponechávají, třebaže děti žijí s matkou, což pro ženy znamená další finanční problém.

Předpisy týkající se rodičovské dovolené obsahuje zákeřné ustanovení: žena, která pobírá rodičovský příspěvek, se může dostat po rozchodu či rozvodu od partnera najednou do chudoby. Zejména v případě, že se rozhodla pro dlouhou variantu (436 EUR měsíčně), se osamělá žena s dítětem stane chudou téměř automaticky. Další ohrožení tvoří chybějící ochrana před výpovědí: během rodičovské dovolené jsou ženy, které dostávají příspěvek, chráněny proti výpovědi do 2 let věku dítěte. Jinými slovy, žena může dostat výpověď, pokud se chce do zaměstnání vrátit až po dvou a půl letech. Samozřejmě že je žádoucí, aby se ženy vrátily do zaměstnání co nejdříve, přesto je nutné vytvořit opatření, aby ženy neztrácely své zaměstnání také po delší době mateřské dovolené.

Nedostatečný počet míst v dětských zařízeních pečujících o děti (školách) pro všechny věkové skupiny, zejména pro děti do 3 let, ztěžuje samostatně vychovávajícím matkám a matkám, které chtějí opustit své partnery, možnost sladit práci a péči o děti. Rodičovské příspěvky byly zavedeny před sedmi lety a od té doby byly vícekrát novelizovány, ale inflace nebyla nikdy zohledněna. Až donedávna měly pouze páry nárok pobírat dětské přídávky po maximální dobu a mohly si vybrat ze tří variant. Koaliční vláda se domluvila na nové úpravě dětských přídávků od roku 2010 odvozených od příjmu. Podle

ní mají také samoživitelky zlepšený nárok na dětský příspěvek. Osamělí rodiče, obzvláště ženy, které se nacházejí v obtížné životní situaci, dostanou dětské příspěvky navíc o dva měsíce déle. K tomu dochází například tehdy, jestliže partner zemře, těžce onemocní, je ve vězení, ale také jestliže jsou ženy postiženy domácím násilím a partner byl policejně vykázán.¹⁶¹ Z 164 000 osob, které v květnu 2009 pobíraly dětské příspěvky, bylo 27 000 osamělých rodičů.¹⁶²

Dalším problémem je společná péče, pokud se v rodině vyskytuje násilí: i v případech, kdy se partner během manželství dopustil násilí vůči ženě a dětem, není po rozvodu společná péče zrušena. Organizace věnující se ochraně obětí vidí v tomto ustanovení dramatické zhoršení situace dotčených žen a dětí: po rozvodu jsou znovu a znovu konfrontovány s násilníkem a nemohou se od ohrožení oprostit. Jak pro ženy, tak pro děti tím může dojít k dalšímu ohrožení. Proto poradenská centra naléhavě doporučují ženám, které se staly během manželství obětí násilí, aby poukazovaly již před i během rozvodového řízení na násilí ze strany manžela a na ohrožení dětí. A i když je plánován rozvod dohodou, žena se může obrátit na soud a podat žádost o výhradní péči, aby násilný rodič nezískal péči sám.

A konečně je ještě nutné se zmínit o problematice nesporných řízení. Jedná se přitom o řízení, jež řeší soukromoprávní nároky, které vznikají z rozvodů, v opatrovnických řízeních, při řešení dědictví atd. Od 1. 7. 2009 vstoupil v platnost nový zákon o soudních poplatcích, který stanovuje, že za každou žádost v nesporném řízení je nutné

¹⁶¹ Viz <http://www.bmwfg.at/Familie/FinanzielleUnterstuetzungen/Kinderbetreuungsgeld> (cit. 15. 2. 2010), text v němčině.

¹⁶² ÖPA tisková zpráva z 3. 7. 2009:

http://www.alleinerziehende.org/index.php?option=com_content&task=view&id=188&Itemid=40 (cit. 22. 10. 2008; text v němčině).

zaplatit soudní poplatek 220 EUR. Tak tomu je i např. při změně dohody o návštěvách dítěte. Žádosti týkající se péče o dítě (opatrovnická řízení) jsou od poplatku osvobozeny. Při žádostech o výživné se dříve muselo také platit, částky byly stanoveny podle tabulek. Tyto další poplatky a navýšení poplatků se silně dotýkají zejména samostatně vychovávajících rodičů, obzvláště však žen postižených násilím, jelikož jejich násilní partneři často stanovenou dobu návštěv dítěte nedodržují a neustále požadují jejich změnu.

Všechny tyto faktory mají velmi negativní vliv na riziko chudoby osamělých rodičů a jejich dětí. Podle Statistik Rakouska¹⁶³ v roce 2007 žilo 338 000 lidí v Rakousku v neúplné rodině. 32 % z nich bylo ohroženo chudobou. Také odhady WIFO¹⁶⁴ ukazují, že ženy s dětmi a osamělí rodiče jsou zvláště silně znevýhodněni. Aby osamělá matka dosáhla úrovně blahobytu jednočlenné domácnosti, musela by získat příjem vyšší o 33 %, což odpovídá 520 EUR. Pokud má dvě děti, potřebovala by dalších 64 %. Ženy s dětmi ale vydělávají průměrně o 540 EUR méně než bezdětné ženy s obdobnou kvalifikací a mají výrazně horší šance na trhu práce. Rozchod s partnerem tak vede téměř automaticky ke snížení životní úrovně.

Děti potřebují od začátku podporu a pomoc a vnímají svět podle možností a perspektiv dospělých, se kterými žijí. Děti, které vyrůstají v domácnostech ohrožených chudobou, mají méně příznivé podmínky rozvoje, zejména co se týče škol a vzdělání či sociální integrace. Tyto nevýhody bezprostředně ovlivňují pohodu dětí a vedou k emocionálním, sociálním a fyzickým narušením. Často ale není materiální chudoba jedinou formou strádání, s nimiž jsou děti

¹⁶³ Statistik Austria, EU-SILC 2007, s. 71.

¹⁶⁴ Guger – Buchegger – Lutz – Mayrhuber – Wüger: Schätzung der direkten und indirekten Kinderkosten. Studie des Österreichischen Instituts für Wirtschaftsforschung im Auftrag des Bundesministeriums für Soziale Sicherheit, Generationen und Konsumentenschutz..Wien, 2003.

konfrontovány. Současně může doma docházet k „časové a vztahové chudobě“¹⁶⁵, a to když rodiče nemají na děti dost času, protože se potýkají s vlastními problémy, což je typické např. v době rozchodu či rozvodu. Děti jsou pak ponechány napospas vlastním obavám a jsou nuceny často předčasně dospívat. U dětí, které byly postiženy domácím násilím, je situace ještě horší a dochází k vícenásobnému zatížení: jejich materiální i nemateriální potřeby nejsou uspokojeny, prožívají sociální vyloučení, zdravotní problémy, změnu bydliště a školy, konflikty mezi rodiči mnohdy spojené s násilím a další potíže, se kterými se mohou jen stěží vyrovnat.

6.6 Konkrétní doporučení

- personální navýšení a finanční zajištění poraden pro ženy a ženských azylových domů, v nichž ženy postižené násilím mohou získat právní pomoc při rozchodu a rozvodu.
- školení a informační akce pro právníky/právníčky k tématu násilí na ženách a rizikům chudoby a opatřením ke snížení těchto rizik, které budou prováděny expertkami z oblasti násilí a ochrany obětí (srovnej projekt AÖFt: „Rizika chudoby – násilí na ženách. Nabídka vzdělávání pro podniky a firmy“).
- povinné bezplatné poradenství pro ženy před rozvodovým řízením a opatrovnickým řízením (o svěření dětí do péče).
- každá oběť má od roku 2006 právo na bezplatnou právní pomoc u soudu. Požadujeme proto dostatečné finanční prostředky ze strany státu pro všechny organizace, které

tuto pomoc nabízejí, aby se tohoto práva dostalo všem ženám a nemusela být žádná odmítnuta.

- požadujeme vedle psychosociální také právní pomoc u soudu ve věcech občanskoprávních a při nesporných řízeních.
- možnost právního zastoupení zdarma v řízení u soudu také v opatrovnických věcech (péče o dítě).
- udělení zálohové platby výživného již při žádosti o výživné všem svobodným matkám nezávisle na jejich národnosti.
- proplácení záloh na výživné dětem až do 27. roku života (ty, které studují).
- valorizace dětských přídavků – dle inflace.
- stejné zacházení s dětmi osamělých rodičů.
- rozšíření komplexní a bezplatné péče o děti (školky) s kvalifikovaným personálem – také pro děti do tří let (jesle) –, aby se pro ženy zlepšila slučitelnost rodiny a práce.
- osamělí rodiče musí mít, stejně jako páry, právo na rodičovský příspěvek ve všech variantách po maximální dobu.
- vzdělávací programy pro ženy ke zlepšení jejich možností návratu na trh práce.
- zabránit přílišnému zadlužování např. restriktivní politikou poskytování úvěrů bankami, lepšími právními předpisy proti zadlužování (zabránit exekucím platů komerčními věřiteli tak, jako tomu již dnes je v některých státech EU), zlepšit informovanost a prevenci.

¹⁶⁵ Baumgartner – Markusch: Armut von Kindern in Österreich – Empirische Befunde und Möglichkeiten der Armutsbeseitigung. Karl-Franzens-Universität, Graz 2000.

- zajímavý požadavek je zmíněn v citované německé studii: zřídit institucionální „kontaktní místo“ pro získávání informací, které by se zabývalo i platbami.
- zřízení levných přechodných domovů pro ženy po pobytu v ženském azylovém domě – nejen ve Vídni, ale ve všech spolkových zemích pro ženy postižené násilím a jejich děti.

Speciálně pro ženy se zdravotním hendikepem, migrantky a starší ženy:

- cenově dostupné bydlení pro ženy postižené násilím, bez ohledu na to, zda se jedná o migrantky, osamělé matky, ženy se zdravotním hendikepem či starší ženy.
 - udělení zálohové platby výživného již při žádosti o výživné všem osamělým matkám nezávisle na jejich národnosti.
 - personální a finanční zajištění poraden, v nichž mohou migrantky–oběti násilí dostat právní poradenství ve své mateřštině nebo za pomoci vyškolených tlumočnic/-íků.
 - výroba a distribuce komplexních informačních materiálů na téma násilí na ženách, právní pomoc a možná pomoc ve všech důležitých cizích jazycích (turecky, bosensky, chorvatsky, srbsky, anglicky).
 - vlastní pobytový status pro migranty, nezávisle na manželovi.
-

8. PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE:

Prevence chudoby v azylových domech pro ženy ve Vídni

- První azylový dům pro ženy byl otevřen v roce 1978 ve Vídni. Dnes má Rakousko více než 30 azylových domů pro ženy a obdobných zařízení. V širokém spektru služeb, které azylové domy pro ženy poskytují, hraje nejdůležitější roli prevence a boj s chudobou. Pro ilustraci představíme podrobněji 4 ženské azylové domy ve Vídni a jejich poradenská střediska.
- Aktivita a služby ženských azylových domů se zaměřují na komplexní přístup, který v podstatě přispívá k prevenci a boji s chudobou. Ukončení násilného vztahu s sebou nese vysoké riziko chudoby: dotyčné ženy mohou přijít o své domovy, zaměstnání, povolení k pobytu, sociální vztahy; mohou čelit zadluženosti, zdravotním problémům, traumatům, pracovní neschopnosti, protože se nemohou vyrovnat se stresem – abychom jmenovali jen několik příkladů, které ukazují zranitelnost žen v souvislosti s násilím a chudobou. Podporou žen při řešení všech těchto problémů pomáháme vládě ušetřit peníze.
- Následující popis služeb poskytovaných ženskými azylovými domy ve Vídni ukazuje, jakým způsobem tu dochází k aktivní prevenci chudoby.

Přechodné bydlení pro týrané ženy a jejich děti

- Každá žena, nezávisle na svém kulturním původu, věku nebo náboženství, se může obrátit na ženský azylový dům. To platí i pro ženy, které nemají žádný příjem, čímž je

možné nabídnout všem ženám postiženým násilím bezpečné místo k životu. Pokud ženy a jejich děti musí opustit svůj domov kvůli násilí a v případě, že jim vykázaní a zákaz přiblížení neposkytují dostatečnou ochranu, mohou být přijaty do ženského azylového domu. Bez této možnosti by neměly kam jít a některé z nich by se nemohly ani obrátit na zařízení pro bezdomovce, často by musely nadále zůstat u pachatele, a byly tak vystaveny dalšímu násilí. Mnoho žen, zejména ve venkovských oblastech, stále čelí problému nedostatku podpůrných služeb.

Informace a poradenství

- Dotyčné ženy získají všechny informace, které potřebují ve své konkrétní situaci, a dostane se jim poradenství s ohledem na jejich možnosti a jejich práva. Mnoho žen si nemůže dovolit konzultaci s právníkem. Personál azylového domu a žena sama společně rozpracují možnosti, jak opustit násilný vztah a jaké kroky a jakou podporu žena potřebuje, aby mohla vést samostatný život. Posílení a mobilizace vlastních i vnějších zdrojů a povědomí o jejich vlastních kompetencích jsou základní faktory tohoto procesu. Poradci, kteří poskytují tyto služby, jsou vysoce kvalifikovaní odborníci. Cílem naší pomoci je zajistit existenci dotyčné ženy a jejich dětí. Rozsah dostupných služeb zahrnuje také právní konzultace v poradenském centru Sdružení ženských azylových domů.

Psychosociální pomoc a terapie

- Jako první je potřebná krizová intervence a stabilizace, následuje posilování sebevědomí a sebeúcty ženy, což jsou kroky, které jim pomohou získat kontrolu nad svým každodenním životem. Bez této pomoci by řada žen nebyla schopna jít do práce a postarat se o sebe a o své děti. Mnoho žen trpí následky fyzického a psychického násilí, které často snášely po mnoho let. V první fázi jejich pobytu v azylovém domě potřebují podporu a povzbuzení tak, že se stabilizují a pak krok za krokem znovu získávají kontrolu nad svými životy a pečují o své děti. Kdykoli je to nutné, zprostředkováváme kontakty na krizová intervenční centra, psychologické služby nebo na terapeutky/-y. V ženských azylových domech je psychosociální pomoc k dispozici také pro děti. To má velký význam, protože včasnou intervencí lze prolomit spirálu násilí. Děti zažívající násilí potřebují podporu, aby se později samy v životě nestaly pachateli a oběťmi (nehledě na neuvěřitelné utrpení, kterému se mohou takto vyhnout, a také obrovské následné náklady, pokud není pomoc včas k dispozici: náklady na ošetření, soudní řízení, terapie a pobyt ve vězení, abychom jmenovali jen několik z nich).

Služby zdravotní péče

- Mnoho žen přijatých do azylového domu je ve velmi špatném zdravotním stavu. Často ani neví, zda mají (stále) zdravotního pojištění. V tomto případě je prvním krokem pomoci ženám s novou nebo opětovnou registrací

pojištění. Ženám bez zdravotního pojištění, které potřebovaly ambulanci nebo musely zůstat v nemocnici, vzniknou náklady, které nejsou schopny samy platit. Za pomoci peněžních darů se snažíme těmto ženám co nejlépe pomoci. A také je povzbuzujeme, aby se radily s lékaři o své léčbě, a zabránily tak vzniku chronických nemocí v důsledku násilí.

Kontakty na orgány veřejné správy a soudy

- Poskytování informací, příprava a doprovod žen k orgánům veřejné moci a k soudu jsou nesmírně důležité proto, že mnoho žen není schopno sepsat své žádosti a uplatňovat své nároky samy. Bojí se svých bývalých partnerů, nejsou obeznámeny s úředními postupy nebo mají s úřady špatné zkušenosti, a následkem toho nejsou schopny ujmout se svých nároků, zejména pokud se jedná o pohledávky vůči jejich bývalým partnerům. Úřady a soudy byly často lhostejné vůči typické dynamice a důsledkům domácího násilí, a proto ženy často chtějí mít řízení co nejdříve za sebou a raději se vzdají všeho bez ohledu na to, jaké obrovské sociální důsledky a sociální zhoršení jim to přinese. Ženy, které nemluví dost dobře německy, nemohou dobře vyjádřit své požadavky. Proto je důležité doprovázet ženy na policii k podání oznámení nebo jim pomáhat při jednání atd.

Zajištění obživy

- Informace o nároku na sociální dávky v nezaměstnanosti, o sociální pomoci, podpoře bydlení, přídatku na dítě,

příspěvku na nájemné, sociální karty atd. jsou velmi důležité, aby se překonala doba bez nebo jen s malým příjmem. Zkušenost ukázala, že mnoho žen neví, jaké dávky může pobírat. V současné době migrantky zažívající násilí, které pobývají v Rakousku jen krátce, prakticky nedostanou žádnou finanční podporu. Nicméně přechodná podpora by byla důležitá pro všechny ženy, které zažily násilí od mužů, aby se vůbec odvážily udělat krok z násilného vztahu. Soukromé dary umožňují ženským azylovým domům poskytnout ženám alespoň nějakou finanční podporu okamžitě, v situaci nouze.

Povolení k pobytu

- Prioritní záležitostmi jsou informace a zajištění práva žen na pobyt v Rakousku. Spolupracujeme s příslušnými orgány a s poskytovateli služeb, například s poradnou pro migranty z vídeňského oddělení magistrátu 35, jakož i s poradenskými středisky pro uprchlíky a žadatele o azyl, abychom získali informace o stavu pobytu dotyčné ženy, a pokoušíme se zajistit její právo zůstat v zemi. Teprve pak je možné získat pro dotyčnou ženu přístup na trh práce a podniknout další kroky k zajištění její obživy. Pokud se chce žena rozvést se svým manželem, potřebuje zjistit, zda by rozvod mohl vést ke ztrátě jejího povolení k pobytu. Stále existují ženy, pro které rozvod není možný a musí se vrátit ke svým násilným partnerům, protože se nemohou vrátit do své země původu. Proto by bylo nanejvýš důležité udělit ženám povolení k pobytu nezávisle na jejich manželech.

Služby pro ženy, které neumí německy a se špatnou znalostí němčiny

- Abychom situaci žen a jejich požadavkům opravdu porozuměly, přivádíme k poradenským pohovorům tlumočnice. Dá se tak zabránit nedorozuměním a chybám způsobených jazykovou bariérou. Snažíme se pomáhat ženám najít vhodný kurz němčiny podle jejich úrovně jazykové znalosti, aby brzy splnily požadavky pro přístup na trh práce a snadněji zvládaly každodenní život. Ženy, které nemluví německy, jen stěží najdou zaměstnání a jsou vystaveny diskriminaci a vykořisťování. Intenzivně spolupracujeme s řadou organizací a institucí, abychom našly bezplatné a levné kurzy němčiny také pro matky pečující o děti.

Zaměstnanost a kvalifikace

- Pomáháme najít ženám zaměstnání a účastnit se programů adekvátní kvalifikace. To platí jak pro ženy, které dosud nezískaly žádné vzdělání, stejně tak pro ženy, které nemohou najít práci ve svém oboru kvalifikace, a také pro ženy, které se vrací na trh práce po období bez zaměstnání. Naše úzká spolupráce s vídeňským fondem podporujícím zaměstnanost (WAFF – Wiener ArbeitnehmerInnen Förderungsfonds) zajišťuje, že ženy jsou podporovány ve všech otázkách týkajících se zaměstnání: programy, jako je NOVA (návrat na pracovní trh po mateřské) a FRECH (šance pro ženy) poskytují informace, poradenství a finanční podporu dalšího

vzdělávání. Dalším důležitým aspektem je získat oficiální uznání odborné dovednosti získané v zemi původu tak, aby se ženy mohly vrátit na trh práce co nejdříve. Hlavně migrantky jsou pod obrovským nátlakem mít práci, a tím i doložitelný a především dostatečný příjem, aby jim byl prodloužen pobyt. Důležitým požadavkem je proto ulehčit migrantkám postiženým násilím přístup na trh práce.

Dluhové poradenství

- Mnoho žen, které žily v násilném vztahu, má vysoké dluhy. Často tyto dluhy nezavinily ženy samy, ale spíše tak, že měli spolupodepsat úvěrovou smlouvu, převzít ručení kvůli přečerpanému společnému účtu anebo pokutám uložených pachatelů, anebo z jiných důvodů. Získáváme informace o možnostech snížení dluhů (včetně kontaktů na banky a další aktéry, vyjednávání splátek atd.) a poskytujeme právní poradenství ohledně přechodu dluhů v rámci rozvodového řízení (převzetí splátky půjčky atd.) nebo zprostředkujeme případně další dluhové poradenství.

Kontakty na další pomocná zařízení

- Kontakty na ostatní poskytovatele služeb nabízíme již během pobytu v ženském azylovém domě, aby ženy získaly přehled o zařízeních, kde mohou získat pomoc. Naši poradci pomáhají ženám navázat první kontakty do těchto zařízení, a díky tomuto kroku tak mohou překonat pocity trapnosti. Je-li to nezbytné, mohou ženy později

použít tuto síť, kterou si vybudovaly, a tak může požadovaná pomoc přijít rychleji a efektivněji.

Dlouhodobá pomoc (až 6 měsíců a v případě potřeby i déle)

- Oběti násilí často trpí posttraumatickou stresovou poruchou a dlouhodobými zdravotními následky. Krátkodobý pobyt v ženském azylovém domě nestačí k jejich stabilizaci a obnovení jejich schopnosti vést nezávislý život. Aby žena mohla rozvíjet dlouhodobé perspektivy pro svůj vlastní život, musí být na bezpečném místě a musí mít dost času. Intenzivní střednědobá podpora a pomoc jsou předpokladem, aby ženy mohly začít život bez násilí, nezávisle a pod vlastní kontrolou, a navázat tak na pobyt v azylovém domě. Jestliže tento prostor k dispozici není, pak opatření nemohou zabírat a následoval by jen dočasný boj proti symptomům, ne proti příčinám. Proto je potřeba ženské azylové domy finančně zabezpečit, aby mohly soustředit veškerou svou energii na ženy a děti, které potřebují pomoc. Navíc poradenství střediska jsou důležitou doplňkovou službou, která pomáhá ženám opustit násilný vztah, což může být běh na dlouhou trať s mnoha překážkami a obtížemi.

Hledání nového bydlení

- Podle individuální situace žen jim pomáháme najít nové místo k životu pro dobu po pobytu v azylovém domě, pokud se nemohou vrátit do původního bydliště. V případě potřeby odkazujeme ženy na domovy pro matky a děti nebo na jiné domovy pro velmi mladé matky nebo

osamělé matky a na bytové služby města Vídně, které jsou také důležitou možností. Asociace ženských azylových domů ve Vídni vytvořila velmi dobrou spolupráci s městem Vídní. Bohužel v jiných spolkových zemích není možné pro ženy zažívající násilí o nouzové bydlení žádat, byť by to bylo pro ně hlavní východisko. Přístup k cenově dostupnému bydlení je důležitou otázkou v rámci prevence násilí, ale zejména ve venkovských regionech je to velmi těžký úkol. Dalším relevantním aspektem je prevence oznámení o vystěhování. Aby se zabránilo tomu, že žena ztratí během pobytu v azylovém domě manželský byt, jelikož bývalý partner, který v bytě zůstal, neplatí nájemné, kontaktujeme majitele bytu a snažíme se o to, aby byt zůstal pro ženu zachován.

Dlouhodobá pomoc v poradenském centru

- Ženy postižené násilím, které potřebují jen poradenství, ale ne ubytování v azylovém domě, se mohou obrátit na naše poradenské centrum, kde získají pomoc zdarma. Také ženy, které žily v azylovém domě a které potřebují komplexní pomoc, dostanou po svém pobytu v azylovém domě doporučení obrátit se na poradnu vídeňské Asociace ženských azylových domů, kde mohou získat dlouhodobou pomoc a podporu. Jelikož soudní řízení může trvat velmi dlouho, je podpora ze strany poradny velmi důležitá, aby dotyčné měly dostatek výdrže a síly jít až do konce. Právě v dlouhých procesech se ženy kloní k tomu, že se zříkají svých nároků, aby se dostaly rychle k ukončení procesního řízení, a nehledí přitom na

obrovské nevýhody, které jim tím vznikají: mohou přijít o výživné na sebe, vdovskou penzi, výživné na děti atd. To je pak může přivést na hranici chudoby i pod ni. Poradenské centrum nabízí také bezplatný psychosociální a právní procesní doprovod, aby ženy postižené násilím měly citlivého asistenta, který je jim k dispozici během řízení a který jim pomáhá uplatnit jejich práva a nároky.

Práce s veřejností (public relations)

- Prostřednictvím cílené práce s veřejností (public relations) jsme byly schopny oslovit mnoho žen prožívajících násilí a seznámit se s našimi službami. Dalším důležitým aspektem naší práce s veřejností je zvýšit povědomí o násilí v profesích, které ženy a děti zažívající násilí často kontaktují. V této souvislosti hraje sponzoring zásadní roli. Bez této formy podpory by naše sdružení nemohlo vykonávat tak intenzivně PR aktivity. Co si zaslouží zvláštní zmínku, je Fond okamžité pomoci, který je udržován na základě darů a ze kterého mohou být ženy a jejich děti podporovány v situacích finanční nouze. Peníze z fondu slouží k placení německých jazykových kurzů, nedoplatků nájemného, náklady na nemocniční léčbu, oblečení a školní potřeby pro děti, nákupy, které jsou nezbytné pro přestěhování do nového bytu atd. Každé ženě, které se podařilo dostat se do ženského azylového domu, se také podaří najít cestu z izolace. I v případě, že se žena rozhodne vrátit ke svému násilnému partnerovi/manželovi, tak během doby pobytu v azylovém

domě získala důležité informace a podporu, které může v případě potřeby použít kdykoliv v budoucnosti.

Ubytování na přechodnou dobu

- Asociace vídeňských ženských azylových domů provozuje od roku 2006 speciální model bydlení, které se skládá z domu pro přechodné bydlení a několika bytů se stejným účelem, které jsou k dispozici pro ženy, které už nepotřebují intenzivní ochranu azylového domu, ale nemohou být přijaty ani do jiného zařízení, které poskytuje bydlení, ani nemají nárok na nouzové ubytování nebo na obecní byt od města Vídně. Kromě možnosti bydlení je tu i podpora sociální pracovnice, ale už ne tak intenzivní jako v azylovém domě. Ženy jsou soustavně vedeny k samostatnosti. Po opuštění azylového domu ještě často nemají uzavřena soudní řízení (rozvod, svěření do péče, nároky na výživné, trestní řízení atd.) a pobyt ženy v přechodném bytě může být využit k jejich podpoře ve všech těchto ještě neskončených soudních řízeních. Předpokladem pro získání takového bydlení je nějaký příjem a absence akutního ohrožení ze strany násilníka. Počet přechodných bydlení se neustále zvyšuje, v současnosti máme k dispozici 43 míst. Do konce roku 2010 máme v plánu jejich navýšení na 50. Byty jsou přidělovány zprvu na jeden rok, v konkrétních případech může být tato doba prodloužena. Praxe ukázala, že model přechodného bydlení je důležitým doplňkem služeb azylového domu. Kdyby tato možnost neexistovala, pak by pro některé ženy a jejich děti zbyla už jen možnost obrátit

se na nějaké zařízení pro bezdomovce a některé migrantky by nesměly být přijaty ani sem.

- Popsané služby ukazují, jakým způsobem dochází v práci ženských azylových domů k aktivní prevenci chudoby. I když to tak na první pohled nevypadá, vychází z toho vcelku důležitý balíček, který zabraňuje chudobě a umožňuje ženám postiženým násilím účast na pracovním a společenském životě.